

**CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKALARININ
AĞRI İLİNE OLAN YANSIMALARI (1923-1960)**

Rıdvan AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Figen ATABEY

Ağrı - 2023

T.C
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Rıdvan AYDIN

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKALARININ AĞRI İLİNE OLAN
YANSIMALARI (1923-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. Figen ATABEY

AĞRI-2023

...../.../20....

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlanmış **“CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKALARININ AĞRI İLİNE OLAN YANSIMALARI (1923-1960)”** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

...../...../.....

Rıdvan AYDIN

T.C.

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları ve Ağrı İline olan Yansımaları

Prof. Dr. Figen ATABEY danışmanlığında, Rıdvan AYDIN tarafından hazırlanan bu çalışma, .../...../.... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak ile kabul edilmiştir.

Başkan:

İmza:

Üye :

İmza:

Üye :

İmza:

Yukarıdaki sonuç;

Enstitü Yönetim Kurulu .../.../... Tarih ve / nolu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. İbrahim HAN

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKALARININ AĞRI İLİNE OLAN YANSIMALARI (1923-1960)

Rıdvan AYDIN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Figen ATABEY

2023, 157 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Figen ATABEY

Doç. Dr. Bilal TUNÇ

Doç. Dr. Hacer GÖL

Gazi Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Anadolu halkının topyekûn katılımıyla gerçekleştirilen Milli Mücadele hareketinin başarıya ulaşmasının ardından 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Cumhuriyet rejiminin ilelebet payidar kalması için toplumun kalkınması siyasi, sosyal ve ekonomik atılımlar dışında ancak eğitim ile mümkün olabilirdi. Okuryazar oranının %10'u bulunduğu bir toplumda ilk önce okuryazar oranını yükseltmek amaçlı reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte eğitimi ülkenin en ücra köşesine kadar yaygınlaştırma politikası takip edilmiştir. Cumhuriyet dönemi (1923-1960) eğitim politikalarının uygulanmaya çalışıldığı Doğu vilayetlerinden biri de Ağrı'dır. Ağrı, Cumhuriyet'ten önce eğitim alanında nicel ve nitel olarak gerilerde olup, toplumun %90'ından fazlası okuryazar değildi. Cumhuriyet döneminde Ağrı'da 1924'te ilkokul, 1934'te Ortaokul, 1953'te lise açılmıştır. Ağrı'da kurulan mesleki ve teknik eğitim kurumları ile ilin ihtiyaç duyduğu alanlarda kalifiye eleman yetiştirilmiştir. İlde kurulan eğitim kurumları Ağrı'nın sosyo-kültürel ve ekonomi dokusunu desteklemiştir. Doğu'nun en ücra illerinden biri olan Ağrı'ya eğitime dönük yatırım ve sosyal yardımlaşmalar ile Ağrı'da kültürel atmosfer geliştirilmiştir.

“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Ağrı İline olan Yansımaları (1923-1960)” adlı bu tez çalışması, Giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Bu çalışma, Cumhuriyet'in ilan yılı olan 1923'ten Demokrat Parti (DP) iktidarının son bulunduğu 1960 yılına kadar geçen süre zarfındaki eğitim politikalarının Ağrı iline olan

yansımalarını ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi belgeleri, TÜİK istatistikleri, TBMM Zabıt Cerideleri ve ulusal ve yerel basın haberlerinin yanı sıra konu ile ilgili temel kaynaklardan istifade edilmiştir. Bu çalışma nitel bir çalışma olup, veriler doküman analizi tekniği kullanılarak elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Eğitim, Ağrı, Tek Parti (CHP), Demokrat Parti (DP).

ABSTRACT

MASTER THESIS

REFLECTIONS OF EDUCATIONAL POLICY OF THE REPUBLIC PERIOD TO AĞRI PROVINCE (1923-1960)

Rıdvan AYDIN

Thesis Advisor: Prof. Dr. Figen ATABEY

2023, 157 Page

Jury: Prof. Dr. Figen ATABEY

Assoc. Prof. Dr. Bilal TUNÇ

Assoc. Prof. Dr. Hacer GÖL

Following the success of the War of Independence movement, which was carried out with the total participation of the Anatolian people under the leadership of Gazi Mustafa Kemal Pasha, the Republic of Turkey was established on October 29, 1923. In order for the Republican regime to survive forever, the development of society could only be possible through education, apart from political, social and economic breakthroughs., the education-politics dilemma has reduced the quality of education.

Ağrı is one of the Eastern provinces where the education policies of the Republican period (1923-1960) were tried to be implemented. Before the Republic period, Ağrı was behind both quantitatively and qualitatively in the field of education, and more than 90% of the society was illiterate. During the Republican period, a primary school was opened in Ağrı in 1924, a secondary school in 1934, and a high school in 1953. With the vocational and technical education institutions established in Ağrı, qualified personnel were trained in the areas needed by the province. Educational institutions established in the province supported the socio-cultural and economic fabric of Ağrı. The cultural atmosphere has been developed in Ağrı, one of the most remote provinces of the East, with investments in education and social assistance.

This thesis study titled "Reflections of Republican Era Education Policies on Ağrı Province (1923-1960)" consists of an Introduction and two chapters. The study, was prepared to reveal the reflections of educational policies on the province of Ağrı from 1923, the year of the proclamation of the Republic, until 1960, when the Democratic Party (DP) government ended. In the research, primary sources on the subject were used, as well as the Presidency State Archives Republic Archive documents, TUIK statistics, Grand National Assembly of Turkey Minutes, and national and local press news. This study is a qualitative study and the data was obtained using the document analysis technique.

Key Words: Republican Period, Education, Ağrı, Single Party (CHP), Democrat Party (DP).

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
KISALTMALAR	VII
TABLolar DİZİNİ	IX
ÖNSÖZ	X

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
----------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1923-1960 YILLARI ARASI EĞİTİM POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ	9
2.1 Milli Mücadele Yıllarında Eğitim Faaliyetleri (1918-1922)	9
2.1.1 Maarif Kongresi (15-21 Temmuz 1921)	11
2.1.2 Heyet-i İlmiye Toplantıları ve Önemi	13
2.2. Tek Parti İktidarı Dönemi (1923-1950) Eğitim Politikaları	14
2.2.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü (3 Mart 1924).....	22
2.2.2. Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun (22 Mart 1926).....	24
2.2.3. İlk mektep Muallim ve Vazifeleri Hakkında Kanun (2 Haziran 1926).....	25
2.2.4. Harf İnkılâbı Kapsamında Latin Alfabesinin Kabulü (1 Kasım 1928)	25
2.2.5 Millet Mekteplerinin Faaliyete Geçmesi (1 Ocak 1929).....	26
2.2.6. Halkevlerinin Açılması (19 Şubat 1932).....	28
2.2.8. Üniversite Reformu (31 Mayıs 1933)	29
2.2.11. Köy Enstitülerinin Kurulması Süreci ve Faaliyetleri (17 Nisan 1940) ...	31
2.2.15. Yabancı Uzmanların Türkiye’de Eğitim Alanında Yaptığı Çalışmalar ve Raporlar	35
2.3. Demokrat Parti (DP) Dönemi Eğitim Politikaları ve Eğitim Alanında gerçekleştirilen Faaliyetler (1950-1960).....	38
2.3.1 Demokrat Parti (DP)’nin Kuruluşu ve Gelişimi	38
2.3.2. DP Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKALARININ AĞRI’YA YANSIMALARI (1923-1960).....	46
---	----

3.1.Ağrı'nın Kısa Tarihçesi	46
3.2. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Ağrı'da Eğitim Faaliyetleri	48
3.3. Tek Parti (CHP) Döneminde (1923-1950) Ağrı'da Eğitim Faaliyetleri.....	51
3.4. Demokrat Parti (DP) Dönemi (1950-1960) Ağrı'da Eğitim Faaliyetleri.....	65
3.4.1. DP Dönemi (1950-1960) Ağrı'da ilkokul düzeyinde eğitimde yaşanan gelişmeler	66
3.4.2. DP dönemi (1950-1960) Ağrı'da ortaokul eğitimi alanında gelişmeler....	72
3.4.3. DP dönemi (1950-1960) Ağrı'da ortaöğretim düzeyinde gelişmeler.....	77
3.4.4. DP Dönemi (1950-1960) Ağrı'da Mesleki Eğitim Düzeyinde Yaşanan Gelişmeler	79
4. SONUÇ	89
KAYNAKLAR	94
EKLER.....	105

KISALTMALAR

BCA	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BDİE	:Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü
BİUM	:Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü
BİGM	:Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü
BDİGM	:Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü
BMM	:Büyük Millet Meclisi
CHF/P	:Cumhuriyet Halk Fırkası/Partisi
DAGM	:Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
DİE	:Devlet İstatistik Kurumu
DP	:Demokrat Parti
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	:Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
Yay Haz.	:Yayına Hazırlayan

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2. 1. 1923 yılı sonunda okul, öğretmen, öğrenci sayısı ve öğrenci sayısının genel nüfusa oranı	15
Tablo 2. 2. 1923-2022 yılları arası Mesleki ve Teknik eğitimde okul başına düşen öğrenci sayısı.....	16
Tablo 2. 3. 1923-1940 yılları arası okul, öğretmen, öğrenci sayısı	17
Tablo 2. 4. 1923-1940 yılları arası ortaokul, öğretmen ve öğrenci sayısı	18
Tablo 2. 5. Cumhuriyet dönemi (1923-1940) genel ortaöğretim kurum, öğretmen ve öğrenci sayıları	19
Tablo 2. 6. 1923-1940 yılları arası Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde okul, öğretmen ve öğrenci sayıları	20
Tablo 2. 7. 1923-1940 yılları arası Cumhuriyet döneminde Yükseköğretim öğrenci ve öğretim elemanı sayısı.....	22
Tablo 2. 8. Millet Mekteplerinde yıllara göre öğrenci sayıları	27
Tablo 2. 9. 1937-1948 yılları arasında Köy Enstitüleri'nin kuruldukları yer, tarih ve öğrenci aldığı şehirler.....	33
Tablo 2. 10. Türkiye'ye 1923-1960 yılları arası gelen yabancı uzmanlar.....	37
Tablo 2. 11. DP Döneminde Türkiye'de Eğitim Durumu	42
Tablo 2. 12. Türkiye'de 1942-1960 yılları arası okul sayıları.....	42
Tablo 2. 13. DP dönemi (1950-1960) yılları arası öğretmen başına düşen öğrenci sayıları	44
Tablo 3. 1. 1871'de Beyazıt (Ağrı)'de Mevcut Eğitim Kurumları	49
Tablo 3. 2. Beyazıt (Ağrı) ili 1927-1932 yılları arası ilkokul ve öğrenci sayısı.....	52
Tablo 3. 3. 1927-1931 yılları arası Beyazıt (Ağrı)'e ayrılan eğitim bütçesi	53
Tablo 3. 4. 1950-1951 Eğitim Öğretim yılı Ağrı'da 1-5. Sınıf öğrenci sayısı	67
Tablo 3. 5. 1953-1960 yılları arasında Ağrı şehir ve köylerde bulunan ilkokul sayıları	69
Tablo 3. 6. 1952-1953 eğitim-öğretim döneminde İlköğretimde Ağrı'da öğrenci durumu	70
Tablo 3. 7. 1953-1960 yılları arası Ağrı'da İlköğretimde Öğrenci, Öğretmen durumu	70
Tablo 3. 8. Ağrı'da ortaokul eğitimi öğrenci sayıları.....	74

Tablo 3. 9. 1954-1960 yılları arası Ağrı’da Resmi bağlı ortaokul öğrenci sayıları...	75
Tablo 3. 10. 1954-1960 yılları arası Ağrı’nın İlçelerinde Ortaokul Öğrenci sayıları	75
Tablo 3. 11. Ağrı’da ortaokul okul öğretmen sayısı ve bütçe durumu.....	76
Tablo 3. 12. Ağrı ili Orta Meslek ve Teknik Eğitim Öğretmen durumu.....	80
Tablo 3. 13. 1956-1960 Ağrı’da Orta Meslek ve Teknik Eğitim	81
Tablo 3. 14. 1953-1960 yılları arası Ağrı’da Mesleki eğitimde öğrenci ve öğretmen sayısı.....	82
Tablo 3. 15. Ağrı Erkek Orta Sanat Okulu’nda yıllara göre öğrenci durumu	83
Tablo 3. 16. 1954-1960 yılları arası Ağrı’da Erkek Sanat Enstitüsü’nde öğrenci durumu	83

ÖNSÖZ

Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Ağrı İline olan Yansımaları (1923-1960) adlı bu çalışma, Cumhuriyet'in ilan tarihi olan 1923'ten Demokrat Parti (DP) iktidarının son bulduğu 1960 yılına kadar geçen süre zarfındaki eğitim politikalarının Ağrı iline olan yansımalarını ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanmıştır.

Tez çalışması Giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte Türkiye Cumhuriyeti döneminde eğitim alanında yapılan faaliyetleri daha iyi anlamak için Osmanlı Devleti'nde eğitim sisteminin ilk önce askeri alanda başlayıp Tanzimat ile Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde nasıl bir değişikliğe gidildiği detaylandırılmıştır. Bu değişiklikler sonucunda açılan yeni kurumlar ve çalışmaların örnekleri verilmiştir. Bu yapılan çalışmaların amacı ve bu çalışmalarda elde edilen deneyimlerin sonraki yıllarda bir ön laboratuvar işlevi göreceği şeklinde örnekler ile anlatılmıştır.

Birinci Bölümde 1923-1950 yılları arasında Tek Parti dönemi olarak CHP dönemi (1923-1938 yılları arası Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk; 1938-1950 yılları arası Cumhurbaşkanı İsmet İnönü dönemi) ve 1950-1960 yılları arasında DP döneminde uygulanan eğitim politikaları ele alınmıştır. Bu kapsamda eğitim politikasının belirlenmesinde etkili olan şahsiyetler ve tarihsel süreç üzerinde durulmuştur. Özellikle Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında eğitim politikasının baş mimarı Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim ile ilgili görüşleri ve düşüncelerine yer verilerek, eğitim politikasının ana hatlarının belirlenmesi detaylandırılmıştır. Bu dönemde eğitim alanında yapılan reformların nedenleri üzerinde durulmuştur. Yapılan reformlar yanında yapılan çalışmalar, açılan yeni eğitim öğretim kurumları araştırılmıştır. Bu döneme ait Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinden temin edilen belgeler ve TÜİK istatistik verileri eklenmiştir. Nüfus istatistiklerinden bu dönemin eğitim durumu çıkarılıp, sonraki yıllarda nasıl bir gelişme kaydedildiği anlatılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nin 1950-1960 yıllarında DP'nin kısa tarihsel süreci ele alınıp, bu dönemde eğitim politikasında yaşanan değişikliklere değinilmiştir. Bu dönemde eğitim politikasında yaşanan değişikliklerin nedenleri üzerinde durulup, DP dönemi eğitim alanında yaşanan gelişmeler istatistik veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Çalışmanın İkinci Bölümünde ise Cumhuriyet Dönemi (1923-1960) eğitim politikalarının Ağrı'ya olan yansımalarına değinilmiştir. Bu bölümde Ağrı'nın tarihsel gelişim sürecine yer verilerek Cumhuriyet öncesi ve sonrası Ağrı'nın eğitimdeki durumu arşiv belgeleri ve istatistik verileri ışığında ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ağrı'da eğitim alanında yaşanan gelişmeler, dönemin yerel gazetelerinden, arşiv belgelerinden ve istatistik verilerden hareketle detaylandırılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi eğitim politikalarının Ağrı'ya yansıması konusu daha önce Yüksek Lisans veya Doktora Tez konusu olarak üzerinde çalışılmamıştır. Yine bu çalışmada eğitim istatistiklerinin sıklıkla kullanılmasıdır. Konunun daha iyi anlaşılması için çalışma kapsamına yer yer istatistikleri de dahil edilmiştir. Çalışma kapsamında konuya ilişkin temel başvuru eserleri, süreli yayın ve tezler ile dönemin ulusal ve yerel basınından istifade edilmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesindeki Cumhuriyet Arşivi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Cerideleri ve Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) verilerinden faydalanılmıştır.

Tez çalışması süresince bilgi ve deneyimleri ile bana yol gösteren, çalışmalarımı teşvik eden, beni önemli gördüğü kaynak eserlere yönelten, hoşgörülü, sabırlı değerli hocam danışmanım Prof. Dr. Figen ATABEY'e; yüksek lisans tez aşamasında bilgi ve görüşlerinden yararlandığım değerli hocalarım Doç. Dr. Bilal TUNÇ ve Doç. Dr. Hacer GÖL'e, kaynak, arşiv ve istatistik belgelerinin temininde her türlü kolaylığı sağlayan Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Milli Kütüphane ve Türkiye İstatistik Kurumu çalışanlarına; çalışmam süresince yanımda olan ve desteğini esirgemeyen can yoldaşım, eşim Songül TAŞKIRAN AYDIN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Rıdvan AYDIN
Ağrı - 2023

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Eğitim bir toplumun var olmasında, kendi neslinin devamını sağlamada, kültürel dokuyu gelecek nesillere aktarmada önemli bir araçtır. Devletler eğitimin bu araçsal özelliğinden hareketle istenilen toplumun inşası ve devamı için eğitim alanında özgün politikalar üretirler.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun ilk yıllarında çağdaş bir toplum yaratma misyonunun temellerini eğitimde atmıştır. Demokratik, laik ve ulusçu bir eğitim politikasına yönelmenin nedenleri tarihsel süreçten bağımsız değildir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında toplumsal, sosyal, kültürel alanlarda yapılan çağdaşlaşma hareketlerinin temelleri aslında 1839 Tanzimat dönemi ile başlayıp, I. ve II. Meşrutiyet dönemleri ile devam eden süreçte atılmıştır. Cumhuriyet döneminin eğitim politikalarını kavrayabilmek için öncelikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde eğitim konusunda yapılan düzenlemeleri öğrenmek eğitim konusunda süreci daha iyi anlamak açısından önemlidir.

Osmanlı Devleti'nin en önemli eğitim kurumları olan medreseler, dönemin ihtiyaçlarına cevap vermemekle birlikte medreselerde döneme uygun bir değişim ve ıslahat çalışmalarına gidilmemiştir. Medreselerde pozitif bilimlere yönelik bir çalışma olmadığı gibi dini dersleri ve öğretilere bağlılık sadakat ile eşdeğer kabul edilmiş olup, yeni düşüncelere karşı çıkmıştır. Eğitimin ulemanın tekelinde olduğu Medreselerde tek tip insan yetiştirme politikası benimsenmiştir.¹ Eğitim alanındaki bozulma ve liyakatsiz politikaların varlığı Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dönemine kadar gidebilmektedir.²

Çağdaş ve laik olmayan eğitim anlayışı ile medreseler yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti'nin temel eğitim kurumlarından biri olmuştur. Medreselerde

¹ Deniz Aşkın, "Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Medrese Eğitim Sistemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Eğitimin Konjonktürel Boyutu", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 2017, s.977-995.

² Cengiz Poyraz – Fatih Öztıp, "19.Yüzyılda Yabancılar Gözüyle Osmanlı'da Eğitim", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 2013, s.310.

geleneksel eğitim verildiği gibi, müfredat tamamen dinselleştirilmiştir. Tanzimat döneminde eğitimde yeni anlayışa uygun kurumlar açılmakla birlikte medreseler, varlığını devam ettirmişlerdir. Devletin genel eğitim politikasına sahip olması gereği, Sultan II. Mahmut (1808-1839) döneminde kavranmış ve çağdaş eğitim prensipleri kabul edilerek medrese dışında bir eğitim sistemi kurulmasına başlanmıştır.³ Bu kapsamda 1839 Tanzimat fermanından önce Sultan II. Mahmut döneminde zorunlu ilköğretimin getirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır.⁴ II. Mahmut döneminde ilköğretimi zorunlu tutmaya yönelik ferman, ulema ve yeniçerilerden gelebilecek tepkilerden dolayı hayata geçirilememiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bile reformların önünü tıkayan iki önemli gücün varlığını koruduğunu göstermektedir.

1839'da ilan edilen ve Gülhane Hattı Hümayunu olarak da bilinen Tanzimat Fermanı'nda eğitimle ilgili hükümler bulunmamasına karşın eğitimin örgütlenmesine yönelik önemli değişiklikler getirmiştir.⁵ Tanzimat dönemi Osmanlı Devleti'nde eğitim ve bilim alanlarında köklü değişikliğin yanında modernleşme ve ilerleme kavramlarının en önemli araçları olarak değerlendirilmiştir. Kültürel alanlarda Cumhuriyet düşüncesi ve devriminin gerçekleşmesinde önemli bir etken olmuştur.⁶ Tanzimat döneminde eğitim geliştirilirken, eğitimde idarî bir teşkilatlanmaya da gidilmiştir. Eğitim bir bilim olarak değerlendirilmiş ve eğitim bilimi kitapları yazılmaya başlanmıştır.⁷ 1850'lerden itibaren Osmanlı Devleti'nde mevcut sürdürülen eğitim anlayışının yetersizliklerinin kabul edildiği, modern yeni eğitim uygulamalarının gelişmişliğin de bir parçası olarak değerlendirildiği görülmektedir.⁸

³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2011, s.375.

⁴ Yahya Akyüz, "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 1(2), 2011, s.9-22.

⁵ İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 456-475; Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.8.

⁶ Oya Güler, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Felsefesi, *Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, 2020, s.32.

⁷ Fikren Soyer, "Osmanlı Devleti'nde (1839-1908) Tanzimat Dönemi Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme", *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), Mart 2004, s.209-225.

⁸ Heval Ayşe Demir, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Reformları (1925-1935) Mustafa Paşa Örneği *Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2021, s.29.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat döneminde eğitim alanında reformların yapılmasının gerekliliği iç nedenlerden ziyade dış nedenlere dayalıdır. Devletin daha önce askeri ve idari alanda yapılan yenilik hareketleri, Tanzimat döneminde eğitim alanında da devam etmiştir. Eğitimin kurumsallaştığı aynı zamanda bir bilim olarak kabul edildiği bu dönemde, eğitime devleti kurtarıcı bir misyon da yüklenmiştir. Bu dönemde yapılan ıslahatlara Batılılaşma, Avrupa Devletlerinin baskısı ve reformun bir devlet politikası olduğu öngörüsü gibi nedenleri hâkim olmuştur.⁹ Bu kapsamda 1838 yılında kurulan Meclis-i Umur-u Nafia (Yararlı İşler Kurulu), mahalle okullarında reformlar yapılması yanında yeni Rüştîye* okullarının açılması kararının alınması Osmanlı Devleti'nde eğitimde modernleşme anlamında bir milat olarak değerlendirilebilir. Tanzimat Fermanı'nın ilanından önce açılan Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulum-u Edebiyye açılan ilk sivil okullar olması açısından önemlidir. Bu okullardan sekiz yıl sonra Davut Paşa'da 1847'de ilk Rüştîye açılmıştır. Sıbyan Mektepleri haricinde okuma fırsatı olmayan kızlar için ilk Rüştîye, İstanbul'da 1859'da açılmıştır.¹⁰

Tanzimat döneminin tek özelliği, Batı'ya açık olması değildi. Bir başka önemli özelliği ise “Osmanlıcılık” ideolojisine sahip olmasıydı.¹¹ 19. yüzyılda Osmanlı Devleti azınlık isyanları ile sorunlar yaşamış, büyük kayıplar vermiştir. Farklı etnisiteden oluşan Osmanlı Devleti'ni bir arada tutmayı amaçlayan üst kimlik olarak tanımlanan Osmanlıcılık düşüncesi eğitimde yeşertme politikasını takip etmiş olsa da azınlıklar, 1789 Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçi, özgürlükçü, bağımsızlıkçı emellerinden vazgeçmemiştir. Mesleki ve Teknik eğitim yanında, Kız öğretmen okulları ve kız öğrenciler için ilk kez ortaöğrenim kurumların açılması, öğrenci uniformaları yanında öğretmenler için kılık-kıyafet uygulaması, Osmanlıca Türkçesi'nin eğitim dili olarak kabul edilmesi, gündelik yaşama dair derslerin müfredatlara işlenmesi bu dönemde gerçekleşmiştir.¹² Okullaşma alanında yoğun bir çaba sarf edilmiş, sıbyan mektepleri, konaklar, eğitim öğretime elverişli olmayan

⁹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2007, s.157-158.

* Tanzimat döneminde Batı tarzında oluşturulan, zamanla ilköğretim kademesiyle birleşen orta öğretim kurumu. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rusdiye> Erişim tarihi 16.06.2023.

¹⁰ Alkan Mehmet Ö, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Eğitim İstatistikleri 1839-1924*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000, s.138-145.

¹¹ İlhan Tekeli, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.468.

¹² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2007, s.157-158.

eski ve atıl binalar, Rüştîyelere çevrilmiştir. Bunlar Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde tadilattan geçirilmiştir.¹³

Eğitimin bir devlet politikası olarak uygulanması ve devlet kontrolünde gerçekleştirilmesi, kız çocuklar için ortaokulların açılması, hayata dair derslerin eklenmesi biçimsel olarak laik eğitim-öğretime giden bir süreç olmasına rağmen eski eğitim kurumları olan medreselerin bu dönemde devam ediyor olması eski ve yeni çatışması veya kültür farklılıklarını beraberinde getirmeye yol açıp, sorunlara neden olmuştur. Dolayısıyla Tanzimat dönemi eğitim alanında eski-yeni kurumların bir arada olduğu, yeni kurumların devlet tarafından oluşturulmaya başlandığı bir dönemdir. 1839'da kurulan Rüştîyelerin kurum sayısı olarak yetersizlikleri anlaşıncı eski sıbyan ve mahalle mektepleri ilkokullara dönüştürülmüştür. Galatasaray ve Darüşşafaka ile başlayan lise eğitimine denk gelen Sultaniler kurulmaya başlanmıştır. Rüştîye ve Sultanilerin yetersizlikleri üzerine ise 1875'ten itibaren İdadilerin kurulmasına başlanmıştır.¹⁴

1856 Islahat Fermanı'nın ilanından sonra Osmanlı toplumunda tüm milletlerin okul açma hakkı tanınmış ve eğitim merkezi bir denetim altına alınmıştır. 1857'de "Maarif-i Umumiye Nezareti" kurulmuştur.¹⁵ 1862'de sıbyan mektepleri yerine yeni usule göre eğitim yapan "İptidai mektepleri" kurulmaya başlanmıştır. 1862'de İstanbul'da bulunan 360 sıbyan mektebinden 12'sinde bu yeni usul uygulanmıştır. Eğitim sisteminin gelişmeye başlaması öğretmen gereksinimini artırmış olduğundan 1847 yılında Darülmuallimin ve Darülmuallimin Sıbyan adı verilen öğretmen okulları açılmaya başlanmıştır. Toplumun eğitim gereksinimi artık sadece erkekler için görülüyor, kızların eğitimi de devletin ödevleri arasında görülüyordu. Bu nedenle 1842 yılında Ebe Mektebi, 1858 yılında Kız rüştîyeleri, 1870 yılında Kız sanayi mektepleri ve Darülmuallimat öğretmen okulu açılmıştır.

Islahat döneminin en önemli devlet adamlarından biri de Saffet Paşa'dır. Dönemin Maarif Nazırlarından biri olan Saffet Paşa (1814-1883), 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesini yürürlüğe koymuştur. Fransa'daki eğitim hareketleri

¹³ Kerim Açık, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Olan Dönemde Rüştîye, İdadi ve Sultani Mekteplerindeki Arapça Derslerinin Yabancı Dil Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi", *Ekev Akademi Dergisi*: 20 (65), 2016, s.313.

¹⁴ Hilmi, Z. Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınevi, İstanbul 1979, s.48-51.

¹⁵ Ebubekir Keklik, *II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı Eğitimi: Problemler, Tartışmalar, Teklifler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2018, s.36.

incelendikten sonra bir kurulca hazırlanan bu nizamname ile eğitim işlerini yeniden düzenlenmiştir. Osmanlı eğitim tarihinde “Darülfünun” adı ilk kez bu nizamnamede geçmektedir.¹⁶

Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) mevcut olan eğitim kurumları aşağıda verildiği gibidir:¹⁷

İlk öğretim: Sıbyan okulları ve onların üstünde Rüştîye okulları

Orta öğretim: İdadiler ve onların üstünde Sultaniler (Liseler)

Yüksek öğretim: Darülfünun (Erkek Öğretmen Okulu), Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu), Mektebi Mülkiye (Siyasal Bilgiler Okulu).

Osmanlı Devleti’nde 1876-1908 dönemleri Sultan II. Abdülhamit’in tahtta olduğu Meşrutiyet dönemidir. 1876’da Türk tarihinde ilk olma özelliğini taşıyan Kanun-i Esasi ilan edilmiştir.¹⁸ Eğitim-öğretime ilişkin esasların 1876 tarihli Kanun-i Esasi’de yer almasına rağmen, maarif sistemi düzenlenmedikçe yapılacak reformların önemli olmayacağı gerçeği kabul edilmiştir. Bu anlamda eğitim teşkilatı ve içeriğinde düzenlemeler yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı düşünülen çalışmaları erteletmiştir.¹⁹

II. Abdülhamit döneminde sürdürülen eğitim politikaları, Fransız eğitim sisteminden esinlenerek ilköğretimden başlayarak yüksek öğrenime kadar devam eden 1869’da Sultan Abdülaziz döneminde çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’nin devamıdır. Sultan II. Abdülhamit döneminde eğitim alanındaki düzenlemelere bakıldığında mesleki teknik ve sanat okullarının sayılarındaki artış dikkati çekmektedir.²⁰ 1886 yılına kadar vilayetlerde 119, İstanbul’da 17 Rüştîye, eyaletlerde idadiler açılmıştır.²¹ Dönemin sonlarına doğru okullaşma oranında nicelik olarak bir artış söz konusudur. 40 bin kadar öğrencisi olan 74’ü kız öğrencilere ait olmak üzere 619 Rüştîye’nin yanı sıra 20 bin öğrencisi bulunan 109

¹⁶ İlhan Tekeli, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 456-475.

¹⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2011, s.375-378.

¹⁸ Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ocak Yayınları, Ankara 1996, s.25.

¹⁹ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.28.

²⁰ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, III, Osman Bey Matbaası 1943, s.841-851.

²¹ Kemal H. Karpat, *Osmanlı’da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, İmge Kitapevi, Ankara 2006, s.61.

idadi bulunmaktadır.²² Mülkiye, Hukuk, Sanayi, Mühendislik, Maliye, Ticaret, Ziraat ve Öğretmen yetiştirme okulları açılmıştır.²³ Genel olarak bakıldığında bu dönemde okullaşma açısından artış yaşanmıştır. Bu artışa paralel olarak öğretmen eksikliği ortaya çıkmış olup, bunun için de çalışmalar yapılmasına rağmen bu öğretmen yetiştirme okullarına yeterli sayıda istenilen nitelikte öğrenci bulmada zorluk yaşanmıştır. 1882’de öğretmen yetiştiren bir kurum olarak açılan Darülmeliyat bu kurumlardan biridir. Fakat bu bir öğretmen okulu olmaktan ziyade bir hizmet içi eğitim merkezi olarak görev yapmıştır.

23 Temmuz 1908’den 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması’na kadar geçen dönem II. Meşrutiyet dönemi olarak adlandırılmaktadır.²⁴ II. Meşrutiyet dönemine bakıldığında Osmanlı Devleti için siyasi, kültürel olayların yaşandığı dönemdir. Tanzimat dönemi ile birlikte Avrupa’ya gönderilen öğrencilerin Osmanlı’da ve Avrupa’da çıkardığı yayın organları yanında batılı reformist bürokratların etkisi ile kültürel tartışmalar bu dönemde yoğunlaşmıştır. Devletin geleceği hakkında çeşitli fikir akımlarının tartışıldığı bu dönemde en önemli tartışmalar eğitim üzerine yoğunlaşmaktaydı. İlköğretimden yükseköğrenime kadar tüm eğitim kurumlarının çağdaşlaşması düşünülmüştür. Siyasal alanda İttihat ve Terakki Fırkası’nın* ağırlığı olup, eğitimde Emrullah Efendi ve Satı Bey yaptığı çalışmalar bu dönemin politikasını belirlemiştir.²⁵ 1916 yılında çıkarılan reformlarla birlikte medreseler dahil tüm eğitim kurumları Maarif Vekaleti’ne bağlanmıştır. Bu çalışmalar bir nevi Cumhuriyet döneminde Tevhid-i Tedrisat (Eğitim-Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu’nun çıkarılmasına hazırlık mahiyetindedirler.²⁶ Bu dönemde eğitim ile ilgili yayınların ve deneyimlerin fazla olduğu, çağdaş ideolojilerin Osmanlı

²² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2007, s.232.

²³ <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulhamid-ii>

²⁴ Elif Baksı, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Eğitimi ve Tekfurdağ Örneği, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2019, s.38.

* 1908 İhtilâli’ni düzenleyen ve bu tarihten itibaren 1918’e kadar devletin yönetiminde birinci derecede rol oynayan siyasi cemiyet. Türkçülük ideolojisine sahip değişik muhalefet unsurlarını uzun süre çatısı altında barındıran bu cemiyetin temelleri, 2 Haziran 1889 tarihinde dört Mekteb-i Tıbbiyye-i Şahane öğrencisi tarafından atılmıştır. İbrahim Temo’nun öncülüğünde Abdullah Cevdet, İshak Sükûtî ve Mehmed Reşid bu cemiyetin kuruluşunda öncü olmuştur. <https://islamansiklopedisi.org.tr/>. Erişim Tarihi 16.06.2023

²⁵ Emine Aşçı, “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikalarına Bakış”, *Turkish History Education Journal*, 9 (2), 2020, s.506.

²⁶ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s.456-459.

Devleti'ne yansıdığı dönemdir. Feridun Vecdi ve Emrullah Efendi eğitim alanında öne çıkan kişilerdir.

Siyasal hayatta İttihat ve Terakki Fırkası'nın etkin olduğu bu dönemde eğitimde Türkçü ideoloji benimsenmiştir. Türkçü aydınlar halkın milli ve milliyetçi değerlere sahip bir toplumun inşasının eğitimden geçtiğini kabul edip, milli eğitim hareketini başlatmıştır. Eğitim politikası belirlenmesine rağmen iç sorunlar yanında savaş yıllarının da etkisi ile istenilen amaca ulaşılamamıştır. Dönemin yarattığı sorunlar karşısında durağan bir eğitim hayatı yaşanmasına rağmen, eğitim konularında tartışmaların, düşüncelerin, kitapların, yazıların olduğu dönem olmuştur. Okul programların yenilenmesi, kız çocukların eğitime katılması, üniversitenin kurumsallaşması, Maarif Nezareti'nin örgütlenmesine önem verilmesi, savaş yıllarında eğitime bütçe ayrılması eğitime verilen önemin göstergelerindendir.²⁷ Eğitimde bu çalışmalar yanında eski eğitim kurumları olan medreseler varlıklarına devam etmiştir. Askeri rüştiyelerin yanında bozulan medrese ve sıbyan okullarının Maarif Nezaretine devredilmesi Cumhuriyet döneminde Tevhid-i Tedrisat için zemin olacaktır.²⁸

II. Meşrutiyet döneminde eğitim alanında önemli isimler ortaya çıkmıştır. Bu isimlerin önde gelenleri Ziya Gökalp, Satı Bey, Mehmet Emin Erişgil, Sadrettin Cemal Antel, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Necmeddin Sadık Sadak gibi dönemin önemli eğitimci ve yazarlarından olup, Cumhuriyet döneminin eğitim politikalarının biçimlenmesine katkı sağlamışlardır.²⁹ Emrullah Efendi'nin Maarif Nazırı olduğu 1910 yılında en büyük sorun öğretmen eksikliğidir.³⁰ II. Meşrutiyet (1908-1922) yıllarında eğitim alanında milliyetçilik ve Türkçülük ekseninde hazırlanan projeler, bu dönemde gerçekleşen savaşların yarattığı siyasi ve ekonomik sebepler yüzünden

²⁷ Mehtap, Ceyhan, İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Anlayışının Cumhuriyet Dönemi Eğitim Anlayışına Yansımaları, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2021, s.30-33.

²⁸ Mustafa Ergün, "Türk Eğitim Devrimi: Temel İlkeler ve Gelişim Süreci" *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 2005*, (Yayına hazırlayan Murat Alper Parlak), Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s.35-53.

²⁹ Musa Bardak, II. Meşrutiyet Döneminde Okul Öncesi Eğitim (1908-1918), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2010, s.18.

³⁰ Havvanur Keni Türker, " II. Meşrutiyet Devri Eğitim Hareketleri ve Günümüze Yansımaları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s.35.

uygulanamamıştır.³¹ Netice itibariyle Tanzimat dönemi ile Osmanlı Devleti'nde birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da başlayan modernleşme ve yenileşme hareketleri I. ve II. Meşrutiyet döneminde de devam etmiştir. Bu dönemlerde uygulanan yöntemler, tartışmalar ve sonuçlar, Cumhuriyet döneminde laik, ulusal ve demokratik bir eğitim sisteminin oluşumuna katkı sağlamıştır. Bu bağlamda denilebilir ki, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde modernleşme alanlarında yapılan çalışmalar, Cumhuriyet döneminde eğitim alanında yapılacak çalışmalara yönelik bir altyapı oluşturmuştur.

1918-1922 Milli Mücadele döneminde işgal altında tam bağımsızlık mücadelesi verilirken eğitim faaliyetlerine de hız kesmeden devam edilmiştir. Bu dönemlerde bir ülkenin bağımsızlığı kadar eğitim alanında yapılacak çalışmaların da önemli olduğu gösterilmiştir. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Gazi Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Türkiye Cumhuriyeti yönetimi yapısal reformların arasında en önemlisi olan eğitim alanında belirlenen politika gereği çalışmalar yürütülmüş ilgili alanlarda reformlar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ve reformlar giriş bölümünde anlatılan eksiklikler ve çalışmalar üzerine inşa edilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkenin en ücra köşesi olan Ağrı'da eğitim faaliyetleri kararlılıkla uygulanmıştır. Ülkenin yeni kurulmuş olmasının getirdiği ekonomik koşulların yanı sıra bölgesel zorluklara rağmen Ağrı'da eğitim-öğretim faaliyetleri aksamadan yürütülmüştür. 1923-1950 Tek Parti yönetimi esnasında Ağrı'da okul, öğrenci ve öğretmen sayıları arttırılmış, 1934'te Karaköse (Ağrı) merkezde Ortaokul açılmıştır. DP (1950-1960) iktidarı döneminde okul, öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin kayda değer bir artış gözlemlenmektedir. 1954'te Ağrı'da ilk lise açılarak eğitim politikası sürdürülmüştür. Örgün eğitim kurumları yanında faaliyet gösteren okuma yazma ve meslek edindirme kursları da Ağrı'da kültürel düzeyin yükselmesine katkı sağlamıştır.

³¹ Muhammed Şahin- M. Ahmet Tokdemir, "II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Güz 2011, 9 (4), s.851-876.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1923-1960 YILLARI ARASI EĞİTİM POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ

2.1 Milli Mücadele Yıllarında Eğitim Faaliyetleri (1918-1922)

1914-1918 Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'ni takiben Anadolu'nun dört bir tarafı işgal altında iken yürütülen ulusal mücadele yıllarında eğitimin ve eğitimin amacının farkındalığının büyük önem taşıdığı görülmektedir. Öyle ki, siyasi, ekonomi zorluklar içinde yürütülen Milli Mücadele yıllarında eğitim ihmal edilmemiş, ilk yıllardan itibaren eğitim politikaları ve stratejilerinin ortaya konulmuştur. Özellikle eğitimin en önemli bileşenlerinden biri olan eğitimci kadronun milli mücadele saflarında etkin olduğu, milli şuurun yerleştirilmesinde en önemli unsur olarak değerlendirilmektedir. Adeta bir ölüm kalım mücadelesinin yaşandığı bu yıllarda eğitim konusu birinci öncelikli sorun olmasa da Milli Mücadele'yi gerçekleştiren lider kadronun öncelikli konuları arasındaydı.

Milli Mücadele'nin devam ettiği yıllarda Mustafa Kemal Paşa'nın, Ankara'da 16 Temmuz 1921'de düzenlenen Maarif Kongresi'nde yaptığı konuşmanın kurulacak yeni devletin eğitime bakış açısı ve eğitim tarihi açısından anlamı büyüktür. Bu dönemde halkın milli mücadele ruhunun gelişimi, halkı bu mücadeleye katma, halkı bilinçlendirme çalışmaları eğitim üzerinden yapılmaktaydı. Bu çalışmalara öğretmenler bizzat katılmıştır. Bu dönemlerde isyancıları ikna etmek ve halka kurtuluş savaşı yolunda doğru yolu göstermek amacıyla kurulan nasihat ve görüşme komisyonların çoğunda öğretmenler yer almıştır. Kongreler döneminde öğretmenlerin katılımı olduğu gibi cephelerde de şehit düşen birçok eğitimci olmuştur.³²

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne eğitim alanında çok iyi bir miras bırakılmış değildi. Eğitim genel anlamda yetersiz durumdaydı. Eğitimin her kademesinde okullaşma oranı düşük olmakla birlikte, çoğu tam bir eğitimci olmayan

³²Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2007, s.316-318.

öğretmen sayısı da azdı. Eğitim için ayrılan bütçe de yetersizdi.³³ Milli Mücadele yıllarında eğitim ikinci planda kaldıysa da 23 Nisan 1920’de açılan birinci Mecliste on bir Vekâletten biri Maarif Vekâleti olup, Meclise sunulan hükümet programında eğitim politikası ve stratejileri belirtilmişti. Bu dönemde sırasıyla aşağıdaki isimler belirlenen tarihler aralığında Maarif Vekilliği görevini üstlenmişlerdir:³⁴

Dr. Rıza Nur	4.5.1920
Hamdullah Suphi Bey	16.12.1920
Hamdullah Suphi Bey	12.7.1922 (İkinci Kez)
Vehbi Bey	12.7.1922
İsmail Safa Bey	6.11.1922
İsmail Safa Bey	14.8.1923 (İkinci Kez)
İsmail Safa Bey	30.10.1923 (Üçüncü Kez)

1920-1922 yılları arasında iki kez Maarif Vekilliği görevini yürüten Hamdullah Suphi* Bey’e göre eğitimin amacı yararlı insan modeli yetiştirmek, bireyin çevresini milletini ve onun sorunlarını ihtiyaçlarını öğrenip çözüm yollarının sağlanmasıydı. Mecliste muhafazakâr grupların eğitimin dini esaslara göre yürütülmemesi durumunun halk arasında hoşnutsuzluk yaratacağını belirtmelerine rağmen Hamdullah Suphi Bey, bu eleştirilere karşı cevap olarak eğitimin batı medeniyetine dönük milli esaslara göre olacağını, eğitimin sorunlarının dini olmadığını ifade etmiştir.³⁵

1 Mart 1922 tarihinde Gazi Mustafa Kemal Paşa, TBMM’de yaptığı konuşmada kurulacak yeni Türk Devleti’nin eğitim politikasının temel hedeflerini şu şekilde izah etmiştir: “.....Efendiler, yüzyıllardan beri milletimizi yöneten hükümetler eğitimi genelleştirme dileğini belirtmişlerdir. Ancak bu dileklerine ulaşmak için Doğu ve

³³ Niyazi Altunya, *Eğitimde Mutaafa Necati Dönemi*, Başarı Yayınevi, İstanbul 2009, s.21.

³⁴ TBMM ZC: Devre:1, Ankara 1940-1960, s.203.

* 1885 yılında İstanbul Aksaray’da doğdu, 1966’da İstanbul’da öldü. Edebiyatçı, yazar, öğretmen, milletvekilli, siyasetçi, hatip ve siyaset adamı ve yazardır. İstiklal Marşını mecliste okuyan ilk kişidir. Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nde aynı zamanda TBMM I-IX. dönem milletvekili olarak görev yapmıştır. Türk Ocakları’nın başkanlığını deruhte etmiştir. İsmi aralıklarla tam 34 yıl başkanlık ettiği bu kurum ile özdeşleşmiştir. https://tr.wikipedia.org/wiki/Hamdullah_Suphi_Tanr%C4%B1%C3%B6ver; Erişim Tarihi 19.06.2023.

³⁵ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-1*, Zeus Kitabevi, Ankara 2007, s.306.

*Batıyı taklit etmekten kurtulamadıklarından, sonuç milletin cahillikten kurtulamamasına neden olmuştur. Bu hazin gerçek karşısında bizim uygulamak zorunda olduğumuz eğitim politikamızın ana hatları şöyle olmalıdır: Demiştik ki, bu ülkenin gerçek sahibi ve sosyal yapımızın gerçek unsuru köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bu güne kadar eğitim nurundan yoksun bırakılmıştır. Bundan dolayı, bizim uygulayacağımız eğitim politikasının temeli ilk önce var olan cehaleti yok etmektir. Ayrıntıya girmekten çekinerek bu düşüncemi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki, genel olarak bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafya tarih, din ve ahlâk ile ilgili bilgiler vermek ve dört işlemi öğretmek eğitim programımızın ilk amacıdır. Bu amaca kavuşmak tarihi eğitimimizde kutsal bir aşama olacaktır. Bir yandan cahilliğin kaldırılması ile uğraşırken diğer yandan da memleket çocuklarını sosyal hayat ve ekonomide fiilen etkili ve yararlı kılabilmek için gereken basit bilgileri uygulamalı bir biçimde vermek yöntemi eğitimimizin temelini oluşturmaktadır.....”.*³⁶

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın büyük zaferi kutlamak üzere 27 Ekim 1922’de İstanbul’dan Bursa’ya gelen öğretmenlere hitaben Şark Tiyatrosu’nda yaptığı gece konuşmasında: “*Ordularımızın kazandığı zafer, sizin ve sizin ordularınızın zaferi için, yalnız ortam hazırladı. Gerçek zaferi siz kazanacaksınız, yaşatacaksınız ve kesinlikle başarıya ulaşacaksınız*”, sözleri son derece değerlidir.³⁷ Gazi Mustafa Kemal Paşa öğretmenlere hitaben yaptığı bu konuşmada eğitime, öğretmenlere verdiği değer yanında yine eğitim ve öğretmene atfettiği misyona değinmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa, kazanılan zaferin ilmin ve fennin sayesinde olduğunu belirtmiştir.

Cumhuriyet ilan edilmeden önce 1923’e kadar eğitim alanında yapılan iki önemli toplantı olmuştur. Bunlardan biri Maarif Kongresi, diğeri ise Heyet-i İlmiye Toplantılarıdır.

2.1.1 Maarif Kongresi (15-21 Temmuz 1921)

Kurtuluş Savaşı’nın devam ettiği dönemde 15 Temmuz 1921’de Ankara’da düzenlenen ilk Maarif Kongresi’nde ilk ve ortaöğretimde eğitim süreleri ve öğretmen

³⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:1, C.18, s.2; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Dil, Kültür, Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s.131.

³⁷ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Dil, Kültür, Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s.255. ; Afet, İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s.178.

yetiştirilmesine yönelik izlenecek yol üzerine çalışmalar yapılmıştır.³⁸ Milli Mücadele'nin en zorlu bir zamanında 250 kadar kadın-erkek öğretmenin katıldığı bu kongrede Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı konuşma, Cumhuriyet dönemi (1923-1960)'nde izlenecek eğitim politikasının belirlenmesi açısından önemlidir. Gazi Mustafa Kemal Paşa kongrede yaptığı konuşmada şimdiye kadar uygulanan eğitim öğretim faaliyetlerinin halkı geriletliği, eski usul ve esasların terkedilmesi gerektiği, yabancı etki ve taklitten uzak, milli bir eğitimin kutsal bir görev olacağının altını çizmiştir. İzlenecek eğitim politikasının milli ve bilime uygun olarak, halkın temel ihtiyaçlarına dönük gerçekçi olacağı mesajı bu kongrede verilmiştir.³⁹ Maarif Kongresi'nde alınan kararlar o günün koşullarında mevcut savaş halinin devamından dolayı uygulanamamıştır. Ancak Kongrenin toplanma zamanı ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın açılış konuşması ve eğitim ile ilgili sözleri ve düşünceleri eğitim tarihimiz açısından önemi büyüktür.⁴⁰ Maarif Kongresi daha sonraki süreçte eğitim ile ilgili yapılacak bilimsel çalışma ve toplantılara model olmuştur. Kongreden sonra 1923, 1924 ve 1926 yıllarında Heyet-i İlmiye Toplantıları düzenlenmiştir. Heyet-i İlmiye toplantıları görevini günümüzde de devam eden ilki 1939 yılında yapılacak olan Milli Eğitim Şura toplantılarına bırakmıştır.⁴¹ Kongreden kısa bir süre sonra Maarif Vekâleti, illere ve mutasarrıflıklara gönderdiği yazıda mevcut öğretmenlerin sicil ve işlemlerinin kendilerine gönderilmesini istemiştir. Bu durum Maarif Vekâletinin öğretmen atamalarını yaptığını ve eğitimin tek bir merkezden yürütüldüğünü göstermesi açısından önemlidir.

1922-1923 yılları arasında görev yapan ilk Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa (Özler)* Bey döneminde 8 Mart 1923 tarihinde “Maarif Misakı (Eğitim Andı) ” adında eğitim alanında izlenecek politika ve ilkeleri kapsayan bir eğitim genelgesi yayınlanmıştır. İsmail Safa Bey'in yayınladığı ilk eğitim genelgesi, bilgisizliği

³⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Atatürk Dil, Kültür, Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s.17-18.

³⁹ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s.15.

⁴⁰ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2007, s.321.

⁴¹ Fahri Kılıç, *Atatürk Dönemi Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Dergisi, Ankara 2019, s.194.

* *İsmail Safa Özler* (1885-1940): 1885 yılında Adana'da doğdu. 1908 Mülkiye Mektebi mezunu, Adana ve Mersin'de öğretmenlik yaptı. Adana, Mersin Milletvekilliğini yaptı. 8 Temmuz 1940'ta yaşamını yitirdi. Yeni kurulan Cumhuriyet'in eğitim politikalarını Atatürk'ün ilkeleri doğrultusunda belirledi. Milli Eğitim Bakanlığı merkez örgütünü düzenledi. Yabancı okullarda Türkçe, Tarih ve Coğrafya öğretmenlerinin Türk olması zorunluluğunu getirdi. (Ahmet Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi*, İksad Yayınları, Ankara 2021, s.40).

ortadan kaldırmak, çağdaş eğitimi ülkenin en ücra noktasına kadar taşımak, üretime dönük güçlü kararlı bir karaktere sahip gençler yetiştirmek, sorumluluk bilincine sahip güçlü, özgüven duygusu yüksek duyarlı vatandaş yetiştirme gibi unsurları kapsamıştır.⁴²

2.1.2 Heyet-i İlmiye toplantıları ve önemi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Gazi Mustafa Kemal Paşa önderliğinde çağdaş, bilimsel bir eğitim anlayışının benimsenmesine yönelik yapılan çalışmalarından biri de Maarif Vekâleti bünyesinde gerçekleştirilen Heyet-i İlmiye toplantılarıdır. Yeni kurulan Devletin eğitim program ve politikalarının belirlenmesinde ilerde kurulacak olan Milli Eğitim Şuralarına kaynaklık edecek Heyet-i İlmiye toplantıları dönemin eğitimcileri ve uzmanların katılımı ile 1923-1926 yılları arasında resmi bir organ olarak varlığını sürdürmüştür.⁴³

Maarif Vekâletinin Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 15 Temmuz 1923'te yaptığı Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında Türkçülük teması ağır basmış olup, konunun uzmanlarından raporlar almıştır.⁴⁴ Toplantıda “İdadi” ve “Sultani” isimlerinin lise olarak değiştirilmesi, liselerin iki dereceli olarak ayrılmasının yanı sıra çok önemli karar alınıp, bu kararların uygulanması ve takibi için komisyonlar kurulmuştur.⁴⁵

Nisan 1924'te gerçekleştirilen İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında ise Türk eğitim sistemini yeni rejime uydurmak, eğitim kurumu binasını düzenlemek gibi konular ele alınmıştır. Laik ve milli eğitim sisteminin oluşturulmaya çalışıldığı bu dönemde bu ikinci toplantıda okul, program, ders araç-gereç ve müfredat programları üzerinde durulmuştur. Bu toplantıda; mecburi öğretimin beş yıl olması, lisenin iki basamak hâlinde altı yıl olması, liselerde otuz ders saati, lisede parasız eğitimin olması, kız ve erkek öğretmen okulları içerik ders düzenlemesi hakkında önemli kararlar alınmıştır. Bu toplantıya İsmail Safa (Özler), Ziya Gökalp, Mustafa Zühtü, Nafi Atuf (Kansu), Mustafa Şekip, Recep Nur, Semih, Rıfat, İzzet Ulvi, Naci Paşa,

⁴² Mustafa Özodaşık, *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950*, Çizgi Kitabevi, Konya 1999, s.67.

⁴³ <https://ataturkansklopedisi.gov.tr/bilgi/heyet-i-ilmiye/?pdf=3610>; Erişim Tarihi 24.05.2023.

⁴⁴ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Atatürk Dil, Kültür, Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s.19-55.

⁴⁵ Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s.20.

Şefik (Maarif Müsteşarı), Fuat Köprülü, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi değerli eğitimci ve düşünürlerin bulunduğu 30 kişi katılmıştır.⁴⁶

27 Aralık 1925 tarihinde Mustafa Necati Bey'in başkanlığında toplanan Üçüncü Heyet-i İlmiye Toplantısında ise Maarif Teşkilatına dair kanunun kabul edilmesi, eğitime ayrılacak bütçenin arttırılması ve verimli kullanılması, ortaöğretim kurumların sayısının arttırılması, Muallim ve Meslek okulların belirli merkezlerde yapılması ve Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Talim ve Terbiye Dairesi'nin kurulması kararları alınmıştır. Bu kapsamda 22 Mart 1926'da çıkarılan bir kanunla "Talim ve Terbiye Dairesi" kurulmuştur.⁴⁷

2.2. Tek Parti İktidarı Dönemi (1923-1950) Eğitim Politikaları

Türkiye'yi çağdaş uygarlık seviyesine yükseltmeyi ve ulusal birliği sağlamada en etkili aracın eğitim olduğunu vurgulayan Gazi Mustafa Kemal Paşa, yeni rejimin ve anlayışın gençlerin omuzlarında yarınlara taşınacağını, bunun da eğitim ile sağlanacağına inanmıştır. Atatürk eğitimde ilk önce ulusallığı önemsemiş olup eğitimde ulusuna, ülkesine bağlı bireyler yetiştirmeyi esas almıştır. Dolayısıyla yeni devletin eğitim ilkelerinin başında ulusalcılık gelmektedir. Yetiyecek yeni nesile öğretim çağı kademeleri fark etmeksizin Türkiye'nin bağımsızlığına, ulusal değerlerine, milli benliğine düşman unsurlara karşı savaşmak hususu eğitim öğretimin temel amacı olmuştur.⁴⁸

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923-1950 yılları arası yönetiminde etkin olan Cumhuriyet Halk Fırkası (CHP)'nin Mayıs 1931'de düzenlediği Üçüncü Büyük Kongresi'nde eğitim politikalarına yönelik açıklamalar bulunmaktadır. Mevcut eğitim politikalarına yeni konular da eklenmiştir. Cehaletin ortadan kaldırılması, eğitimin yaygınlaştırılması, Cumhuriyetçi, laik, milliyetçi vatandaşlar yetiştirmek eğitimin amaçları arasına alınmıştır. Köy okullarına ziraat ve sanat derslerinin eklenmesi, ilçelerde ortaokulların yaygınlaştırılması, Türkçenin geliştirilmesi, üniversitede düzenlemelerin yapılması, kütüphane, beden eğitimi ve yayın işleri gibi

⁴⁶İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Hayatım*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1998, s.288.; https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164441_heyeti_ilmiye.pdf Erişim Tarihi: 25.08.2023.

⁴⁷Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s.27-28; Ahmet Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi*, İksad Yayınları, Ankara 2021, s.80.

⁴⁸Ergün Aybars, *Atatürkçülük ve Modernleşme*, Zeus Kitabevi, Ankara 2008, s.257-258.

yeni konular eklenmiştir. Yine aynı şekilde 1935'te CHP'nin Dördüncü Büyük Kurultayı'nda mevcut eğitim siyaset politikalarına ek olarak bilimsel, kültürel, kuvvetli, Cumhuriyetçi, ulusçu, laik, devrimci nitelikte öğrenci yetiştirmenin her türlü eğitim kademelerinin görev tanımlamaları arasına almakla dönemin eğitim politikalarına yönelik bilgiler bulunmaktadır. Dönemin iktidar partisi olan CHP'nin eğitim politikalarına bakıldığında Atatürkçü ve Atatürk ilkelerini içine alan bir eğitim politikasının takip edildiği görülmektedir. Bu dönemde ulusun var olmasının eğitimle sağlanacağı inancı hâkim olup, eğitim ile bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmak, yaratıcılığı geliştirip özgüveni güçlü tutmak ve eğitimi yaygınlaştırmak fikri hâkimdir.⁴⁹

1927'de 12 milyon civarında bir nüfusa sahip olan ülkede halkın sadece %6'sı okuryazar olup, bu nüfusun büyük bir çoğunluğu ülkenin batı şehirlerinde yaşamaktaydı. O dönemde mevcut 46 bin köyün %98'i okuldan yoksundu. Bunun yanı sıra öğretmen ihtiyacı da çok fazlaydı. Öğretmen yetiştiren kurumların yılda mezun etmiş olduğu öğretmen sayısı çok azdı. Başlangıçta TBMM Hükümeti'nin bütçesi son derece kısıtlı olup, bu bütçenin önemli bir kısmı dış borçlara gidiyordu. Milli savunma politikalarından dolayı bütçeden savunmaya ayrılan payın yanında diğer faaliyetlere ayrılan bütçe yetersizdi.⁵⁰

Tablo 2. 1. 1923 yılı sonunda okul, öğretmen, öğrenci sayısı ve öğrenci sayısının genel nüfusa oranı⁵¹

Öğretim kurumu	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğrenci Sayısının Genel Nüfusa Oranı
İlköğretim	4894	10238	341941	2.8
Ortaokul	72	796	5905	0.05
Lise	23	513	1241	0.01
Mesleki Okul	64	583	6547	0.054
Toplam	5053	12130	355634	2.96

⁴⁹ Muharrem Güneş-Hasan Güneş, *Türkiye' Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*, Anı Yayıncılık, s.15-17.

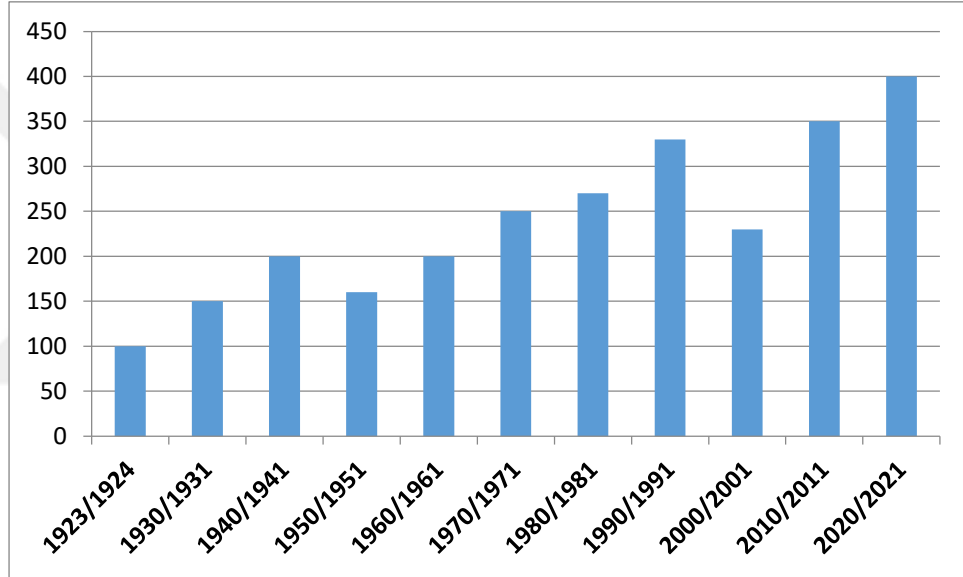
⁵⁰ İlhan Başgöz, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitimin Genel Görünümü, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 2005*, Ankara, s.16.

⁵¹ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s.21.

Yukarıda verilen tablodan anlaşılaçağı üzere dönemin koşulları göz önüne alındığında okul kurumlarının eksikliği yanında öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazla olması bu yıllarda öğretmen sayısının eksikliğini göstermektedir. Yine aynı şekilde toplumda mevcut öğrenci sayısının topluma oranı göz önüne alındığında toplumda okuma yazma oranının düşüklüğü görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait mesleki ve teknik eğitimde okul başına düşen öğrenci sayısı aşağıdaki tabloda gösterildiğı gibidir:

Tablo 2. 2. 1923-2022 yılları arası Mesleki ve Teknik eğitimde okul başına düşen öğrenci sayısı⁵²

Tabloda Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1923/1924 yıllarında Mesleki ve Teknik Eğitimde okul başına 100 öğrencinin düştüğü görülmektedir. 1940 yılına kadar olan süreçte okul başına öğrenci sayısının arttığı, 1940-1950 yılları arasında bir önceki yıllara göre %40 oranında bir düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir. Bahse konu düşüşte İkinci Dünya Savaşı ve onun getirmiş olduğı ekonomik sıkıntıların etkili olduğı söylenebilir.

CHP döneminde ilköğretimde okul, öğrenci ve öğretmen durumu aşağıdaki tabloda verildiğı gibidir:

⁵² Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistik Göstergeler 1923-2022, Yayın No:4677, Aralık 2022, s.89.

Tablo 2. 3. 1923-1940 yılları arası okul, öğretmen, öğrenci sayısı⁵³

Öğretim yılı	Okul	Öğrenci			Öğretmen		
		E	K	TOPLAM	E	K	TOPLAM
1923-1924	4.894	273.107	62.954	341.941	9.021	1.217	10.238
1924-1925	5.987	301.381	88.987	390.368	10.480	3.342	13.822
1925-1926	5.975	313.893	92.895	406.788	10.445	3.864	14.309
1926-1927	5.995	348.978	86.595	435.563	10.864	3.367	14.231
1927-1928	6.043	325.695	133.969	461.985	10.948	4.246	15.194
1928-1929	6.600	323.260	154.309	477.569	11.153	4.565	15.718
1929-1930	6.562	308.028	161.043	469.071	10.898	4.410	15.308
1930-1931	6.598	315.072	174.227	489.299	11.504	4.814	16.318
1931-1932	6.713	335.921	187.690	523.611	11.810	5.163	16.973
1932-1933	6.778	366.125	201.238	567.361	10.440	4.624	15.064
1933-1934	6.383	385.247	205.922	591.169	10.320	4.803	15.123
1934-1935	6.402	426.798	220.562	647.360	10.216	4.886	15.102
1935-1936	6.275	454.128	233.974	688.102	9.996	4.953	14.949
1936-1937	6.202	473.720	240.458	714.178	9.805	4.972	14.777
1937-1938	6.700	509.949	254.742	764.691	10.483	5.292	15.775
1938-1939	7.862	547.180	266.456	813.636	11.607	5.513	17.120
1939-1940	9.418	619.426	285.893	905.139	13.306	5.757	19.063

Tabloya bakıldığında 1923-1940 yılları arası okul sayılarında genel bir artış olmasına rağmen bazı yıllarda bir önceki yıla göre okul sayısında düşüş gözlemlenmektedir. 1940 yılına gelindiğinde okul sayısı katına çıkmıştır. Toplam öğrenci sayısında sadece 1928-1929 eğitim, öğretim yılında bir önceki yıla nazaran düşüş yaşanmış olup, 1940 yılına gelindiğinde öğrenci sayısı üç katına çıkmıştır. Kız öğrenci sayısında 1928 yılından itibaren düzenli bir artış olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısına oranla çok gerilerde olup ilerleyen yıllar boyunca bu oran düşmüş, ancak kız öğrencilerin okullaşma oranında düzenli bir artış yaşanmıştır. Öğretmen sayısına bakıldığında Cumhuriyet'in ilk yıllarında düzenli bir artış yaşanırken harf inkılabının gerçekleştiği 1928-1929 eğitim- öğretim yılında öğretmen sayısında belirgin bir düşüş göze çarpmaktadır. Bunun nedeni yeni alfabe ile eğitime geçilmesidir. Bunun yanında eğitimci

⁵³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistik Göstergeler 1923-2022, Yayın No:4677, Aralık 2022 s.72.

sayısında 1932-1933 yılında azalma meydana gelmiş olup ilerleyen yıllarda tekrardan yükselmiştir. Tabloda erkek öğretmenler Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın öğretmen sayısına oranla oldukça fazla iken Cumhuriyet ve devrimleri ile birlikte kadın öğretmen sayısında düzenli nicel bir artış yaşanmıştır.

Eğitim öğretimin önemli basamaklarından biri de ortaöğretimdir. Cumhuriyet dönemi ilk yıllarından itibaren ortaöğretime önem verilmiştir. Aşağıdaki tabloda bu ilk yıllardaki ortaöğretimde okul, öğrenci ve öğretmen sayıları gösterilmiştir.

Tablo 2. 4. 1923-1940 yılları arası ortaokul, öğretmen ve öğrenci sayısı⁵⁴

Öğretim yılı	Okul	Öğrenci			Öğretmen		
		E	K	TOPLAM	E	K	TOPLAM
1923-1924	72	-	-	5.905	-	-	796
1924-1925	64	7.976	2.076	10.052	609	111	720
1925-1926	68	8.917	2.705	11.622	-	-	760
1926-1927	135	11.848	3.796	15.644	1.099	293	1.392
1927-1928	78	15.674	3.763	19.858	-	-	791
1928-1929	78	16.996	6.229	23.225	680	135	815
1929-1930	82	18.662	6.735	25.398	776	206	982
1930-1931	83	20.148	6.945	27.093	845	223	1.068
1931-1932	80	22.805	7.511	30.316	739	224	963
1932-1933	190	26.140	9.928	36.068	932	448	1.380
1933-1934	201	31.038	11.294	42.332	1.620	516	2.136
1934-1935	192	33.936	11.876	45.812	1.764	590	2.354
1935-1936	191	38.497	13.889	52.386	1.759	644	2.403
1936-1937	202	45.833	17.122	62.955	1.903	745	2.648
1937-1938	214	53.883	30.224	74.107	1.932	911	2.843
1938-1939	228	60.335	23.307	83.642	2.215	1.187	3.402
1939-1940	234	66.693	25.615	92.308	2.398	1.346	3.744

Tabloda ortaokul kurum sayısında 1923-1940 yılları arasında bir artış olmakla beraber özellikle 1932-1933 yılından itibaren sayıca arttığı gözükmektedir. Söz konusu yıllarda okul kurum sayısı artmasına paralel aynı artış öğrenci sayısında bulunmamaktadır. 1931-1932 eğitim öğretim yılında 80 ortaokul ve 22.805 öğrenci mevcuttur. 1932-1933 eğitim öğretim yılında ortaokul kurum sayısı iki buçuk kat artmasına rağmen öğrenci sayısında çok az bir artış bulunmaktadır. Ortaokullarda öğrenci cinsiyet dağılımına bakıldığında erkek öğrenci sayısının daha fazla olduğu

⁵⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistik Göstergeler 1923-2022, Yayın No:4677, Aralık 2022 s.75.

görülmekte olup, kız çocukların okullaşmasında sorun yaşandığı gözükmemektedir. Özellikle 1927-1928 eğitim öğretim yılında erkek öğrenci sayısının kız öğrenci sayısından beş kat fazla olduğu görülmektedir. 1928 ve sonraki yıllarda kız çocuklarında okullaşma oranı bir önceki yıllara göre daha iyi bir durumda olduğu görülmektedir. Benzer durum eğitimi kadroda da görülmektedir. Erkek öğretmen mevcudunun kadın öğretmen sayısından fazladır. Genel olarak tabloya bakıldığında Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının kararlılıkla sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Okul kurum sayılarında artış yanında öğrenci ve öğretmen sayılarında da belirgin artış bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Tablo 2. 5. Cumhuriyet dönemi (1923-1940) genel ortaöğretim kurum, öğretmen ve öğrenci sayıları⁵⁵

Öğretim yılı	Okul	Öğrenci			Öğretmen		
		E	K	TOPLAM	E	K	TOPLAM
1923-1924	23	-	-	1.241	-	-	513
1924-1925	19	1.622	612	2.234	420	135	555
1925-1926	21	1.923	825	2.748	590	81	671
1926-1927	52	2.359	800	3.159	709	148	857
1927-1928	42	2.748	1.071	3.819	-	-	594
1928-1929	49	3.111	1.057	4.168	441	69	510
1929-1930	51	3.574	1.172	4.746	486	92	578
1930-1931	57	4.333	1.366	5.699	542	95	637
1931-1932	61	5.120	1.820	6.940	532	105	637
1932-1933	66	6.027	1.846	7.873	1404	423	1.827
1933-1934	72	7.326	2.237	9.563	740	205	945
1934-1935	69	7.744	2.103	9.847	855	189	1.044
1935-1936	66	10.691	2.931	13.622	841	188	1.029
1936-1937	68	13.407	3.812	17.219	844	206	1.050
1937-1938	68	16.129	4.787	20.916	924	240	1.164
1938-1939	75	18.636	5.728	24.364	1.016	313	1.329
1939-1940	80	20.232	6.023	26.255	1.148	370	1.518

Tabloda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923-1924 yılına bakıldığında ülke genelinde sadece 23 lisenin olduğu görülmektedir. Bu durum Osmanlı Devleti dahilinde değerlendirildiğinde çok az sayıda lise mevcudunun olduğu verisine ulaşılmaktadır. Lise kurumlarının az olmasının sebeplerinden bir diğeri de var olan ortaokul düzeyindeki kurumların eksikliğidir. 1923 yılında ortaöğretim kurumu

⁵⁵ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistik Göstergeler 1923-2022, Yayın No:4677, Aralık 2022, s.77.

olarak 23 okul mevcut iken 1940 yılında gelindiğinde okul sayısının üç kat arttığı görülmektedir. Bu durum mevcut eğitim politikalarının önemsendiğini ve temelde çalışmaların olduğunun kanıtıdır. Okul kurum sayılarında bazen değişiklik olmamasına rağmen genelde kurum sayıları artmıştır. Öğrenci sayısında düzenli bir artış olduğu gerçeği tabloda görülmektedir. Erkek öğrenci sayısının kız öğrenci sayısına oranları 1940'lara doğru gittikçe artmaktadır. Bu durum ilkökul ve ortaokulda okuyan erkek ve kız çocuk oranlarının çok üstündedir. Bu farkın ortaöğretimde daha da artması, ortaöğretimde kız çocukların okullaşma sorununu beraberinde getirmiştir.

Tablo 2. 6. 1923-1940 yılları arası Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde okul, öğretmen ve öğrenci sayıları⁵⁶

Öğretim yılı	Okul	Öğrenci			Öğretmen		
		E	K	TOPLAM	E	K	TOPLAM
1923-1924	64	5172	1375	6547	177	81	583
1924-1925	70	5146	2001	7147	737	237	974
1925-1926	59	4820	2015	6835	789	140	929
1926-1927	38	4428	2153	6581	492	81	573
1927-1928	44	4896	2822	7718	170	528	698
1928-1929	47	5302	3202	8504	570	145	715
1929-1930	48	4953	3197	8150	618	171	789
1930-1931	59	5859	3242	9101	649	166	815
1931-1932	63	6002	3201	9203	585	144	729
1932-1933	68	4813	2200	7013	609	168	777
1933-1934	66	5255	2460	7715	486	174	660
1934-1935	65	5404	2783	8187	523	155	679
1935-1936	64	5938	3291	9229	544	211	755
1936-1937	66	6328	4030	10358	604	253	857
1937-1938	78	6899	4235	11134	683	265	948
1938-1939	81	7871	4481	12352	668	314	982
1939-1940	86	9361	4949	14310	674	337	1011

Tabloda 1923-1940 yılları arası Türkiye’de uygulanan Mesleki ve Teknik eğitim ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Tabloda göze çarpan unsurlardan biri bu dönemlerde Mesleki eğitimin ortaöğretime göre daha iyi olmasıdır. Mesleki eğitimin kurumsal açıdan sayı itibarıyla de daha fazla olduğu görülmektedir. Mesleki eğitimde sadece kurum bazında değil öğrenci bazında da mesleki ve teknik eğitim okuyan ortaöğretimde öğrenci sayısı diğer ortaöğretimden daha fazla olduğu gözükmemektedir.

⁵⁶ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistik Göstergeler 1923-2022, Yayın No:4677, Aralık 2022, s.79.

Genel ortaöğretim ile mesleki ve teknik eğitimi karşılaştırıldığında bu kurumlarda okuyan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımda da farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Mesleki ve Teknik eğitimde okuyan kız öğrencilerin genel ortaöğretimde okuyan öğrencilere nazaran erkek öğrenci oranlarına daha yakın bir seviyede gözükmektedir. Ayrıca Mesleki ve Teknik eğitimde okuyan öğrenci sayısının genel ortaöğretimde daha fazla olduğu da tabloda görülmektedir. Bu durum Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarından biri olan kendine yeterlilik, ihtiyaca yönelik ilkelerin eğitimde uygulamaya konulduğunun kanıtlarından biridir. Bu dönemlerde (1923-1940) Mesleki ve Teknik eğitimde görev alan öğretmenlerin sayıca genel orta öğretime göre fazla olduğu gözükmekle beraber öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dağılımı diğer eğitim basamakları ile hemen hemen aynıdır. Bu tabloda 1927-1928 eğitim-öğretim döneminde cinsiyet dağılımı yapılmadığından öğretmen sayısı toplam verilmiştir.

1923-1950 yılları arası ülke genelinde ilkokul, ortaokul, lise ve mesleki eğitim alanlarına bakıldığında mevcut eğitim politikasının kararlılıkla sürdürüldüğü ve başarılı olduğu anlaşılmaktadır. Tek Parti dönemi eğitim politikalarında yükseköğretime önem verilmiş, 1923-1940 yılları arasında fakülte ve yüksekokul sayısında önemli bir artış yaşanmıştır.

Tablo 2. 7. 1923-1940 yılları arasında Yükseköğretim öğrenci ve öğretim elemanı sayısı⁵⁷

Öğretim yılı	Okul	Öğrenci			Öğretim Elemanı		
		E	K	TOPLAM	E	K	TOPLAM
1923-1924	9	2629	285	2914	307	-	307
1924-1925	9	2865	618	3483	349	-	349
1925-1926	11	3256	674	3930	420	-	420
1926-1927	17	2964	587	3551	357	-	357
1927-1928	18	3477	441	3918	451	-	451
1928-1929	18	3461	366	3827	515	-	515
1929-1930	17	3390	292	3682	502	-	502
1930-1931	17	3646	540	4186	526	-	526
1931-1932	18	4081	623	4704	526	-	526
1932-1933	18	4535	760	5295	501	1	502
1933-1934	17	5005	846	5851	533	41	574
1934-1935	17	5674	950	6624	598	93	691
1935-1936	18	6162	1115	7277	653	90	743
1936-1937	19	7064	1290	8354	699	97	796
1937-1938	19	7820	1564	9384	739	98	837
1938-1939	19	8431	1782	10213	756	99	855
1939-1940	19	9884	2246	12130	882	131	1013

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yükseköğretim ile ilgili en önemli gelişme 1926-1927 eğitim öğretim yılında 11 olan yükseköğretim kurumu sayısının 17'ye çıkarılmasıdır. Bu oran 1940 yılına kadar çok büyük bir değişiklik olmadan devam etmiştir. Yükseköğretimde öğrencilerin cinsiyet dağılımı 1940'lara doğru yükseköğretimde erkek öğrenci sayısı daha fazla olmasına rağmen kadın öğrenci nüfusu her yıl düzenli olarak artmakta olup oransal olarak da yükselmektedir. Öğretim elemanları açısından durum farklıdır. İlk birkaç yılda kadın öğretim görevlisi bulunmamaktadır. 1932-1933 eğitim öğretim döneminde sadece bir kadın öğretim görevlisi olup, 1940 yılında bu oran 131'e kadar çıkarak yükseköğretimde kadın öğretim görevlisi istihdamı %1300 oranında artmıştır.⁵⁸

Tek Parti (1923-1950) döneminde eğitimin millileştirilmesine ve geliştirilmesine yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır.

2.2.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü (3 Mart 1924)

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile başlayan batılılaşma çabaları arasında eğitim alanında Rüstiye, İdadi, Sultani gibi ortaöğretim ile İptidai gibi yeni

⁵⁷ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistik Göstergeler 1923-2022, Yayın No:4677, Aralık 2022, s.81.

⁵⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistik Göstergeler 1923-2022, Yayın No:4677, s.81.

ilköğretim kurumları açılmıştır. Maarif Nezaretine bağlı açılan bu okullar yanında Şer'îye ve Evkaf Vekâletine bağlı medreseler ve sıbyan okulları da varlığını devam ettirmekteydi. Bunun yanında ülkenin her tarafına yayılan azınlık okulları milli amaca hizmet etmedikleri gibi birçok yerde kurulan tarikat benzeri yapılanmalarda verilen eğitim ile çok başlılığı, kültürel farklılık ve çatışmaları beraberinde getirmekteydi. Birbirlerine zıt görüş ve farklı dünya görüşüne sahip insan modelleri yetişmekteydi. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Ziya Gökalp ve bazı düşünürlerce bu sorun dile getirilmesine rağmen çözülmeden Cumhuriyet dönemine miras kalmıştır.⁵⁹

Osmanlı Devleti modernleşme alanında batılılaşma konusunda netlik kazandıktan sonra eski kurumlarını yıkmayıp yanına yeni kurumları inşa etmiştir. Özellikle askeri, hukuk ve eğitim alanında bu özellik görülmektedir. Eski anlayışların yanına yenilerin eklenmesi bir ikiliğe yol açmaktaydı. Eğitim alanında askeri alanda başlayan batı tarzı okullaşma XIX. yüzyılın ortalarında batı tarzı sivil okulların kurulması ile devam etmiştir. Fransa örnek alınarak açılan eğitim kurumları ilk, orta ve yükseköğretim şeklinde eğitim kurumları örgütlenmeye başlamıştır. Sıbyan mektepleri ilköğretim kurumları olarak kabul görülmekte olup orta ve yükseköğretim kademeleri için okullar açılmıştır. Hükümetler de batı tarzı eğitim kurumlarından yana politikaları olup sıbyan mekteplerini kaldırmayı başaramayınca yeni kurdukları “iptidai” ilköğretim kurumlarını yeni araç gereçlerle donatarak uygulamalarına hız vermişlerdir. Devlet, sıbyan okullarına ve medreselere desteğini bırakmasına rağmen bu kurumları ortadan kaldıramamıştır. Sultan II. Abdülhamit döneminde medreselere ilgi artmakla beraber medreselerin çöküşünü de hızlandırmıştır. Medreseler ile yeni eğitim kurumları yan yana varlıklarını sürdürmüş, “alaylı-mektepli” ikiliğini ortaya çıkarmıştır. Bu kültürel ikilik Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam etmiştir. Bu durum Cumhuriyet dönemindeki Tevhid-i Tedrisat çalışmasına diğer bir değişle eğitim- öğretimin birleştirilmesine zemin hazırlamıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Mart 1924 tarihli TBMM açılış konuşmasının ardından eğitim ile ilgili Tevhid-i Tedrisat kanununun hazırlığına

⁵⁹Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2007, s.329.

başlanmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir.⁶⁰

Bu kanun ile;

Madde 1: Ülkedeki tüm eğitim öğretim kurumları Maarif Vekâletine bağlanmıştır.

Madde 2: Tüm medrese ve mektepler, Maarif Vekâletine bağlanmıştır.

Madde 3: Medrese ve mekteplere ayrılan bütçe, Maarif Vekâletine geçmiştir.

Madde 4: Maarif Vekâleti tarafından din uzmanları yetiştirmek için Darülfunun'da bir İlahiyat Fakültesi ve yine Maarif Vekâleti tarafından imam hatip okulları açılması gibi hükümler içermektedir.⁶¹

Hazırlanan Tevhid-i Tedrisat (Eğitim ve Öğretimin) birleştirilmesi kanunu ile ülkedeki eğitim faaliyetleri ve eğitimin denetlemesi devlet kontrolüne geçmiştir. 3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti içinde bütün eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.⁶² Bahse konu kanun ile birlikte ülkedeki tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanırken, laik, ulusal ve çağdaş bir toplum oluşturma yolunda önemli bir adım atılmıştır.⁶³

2.2.2. Maarif Teşkilatı hakkında kanun (22 Mart 1926)

22 Mart 1926 tarihinde çıkarılan 739 sayılı Maarif teşkilatı kanunu ile Eğitim teşkilatı düzenlenmiştir. Bu kanun Türk eğitim tarihinde Talim ve Terbiye Dairesinin kurulması özelliğini getirmiştir. Bu kanun ile ülke dokuz ayrı eğitim bölgesine ayrılmış, her bölgenin başına Maarif Emini, illerde maarif müdürü ve ilçelerde ise maarif memuru görevlendirilmiştir. Maarif eminliklerinin en önemli özelliği yerinden yönetim özelliği ile merkez üzerindeki iş yükünü hafifletmektir. 739 sayılı Maarif Teşkilatı Kanunu ile okulların kuruluş şekli yeniden tesis edilmiş olup 27 maddeden oluşan bu kanunda Dil Heyeti ve Talim Terbiye Kurulu oluşturulmuştur.

⁶⁰ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, s.48-51.

⁶¹ Gül Nihat Toprak, *Cumhuriyet'in İlk Dönemlerinde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2008, s.50.

⁶² Afet, İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s.179.

⁶³ Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014, s.225.

2.2.3. İlk Mektep Muallim ve Vazifeleri Hakkında Kanun (2 Haziran 1926)

İlk Mektep Muallim ve Muavinleri Hakkındaki Kanun 842 sayı ve 2 Haziran 1926 tarihinde çıkarılmıştır. Bu kanun ile ilkokul öğretmeni tanımlaması yapılmıştır. On iki maddeden oluşan bu kanunun birinci maddesi ilkokul öğretmeni en az beş yıllık idadi veya buna eşdeğer orta ve yüksek derecede bir okulu bitirme şartı getirilmiştir. Bu kanun ile öğretmenlik yapmak isteyenlerin öğrenim koşulları düzenlenmiştir.⁶⁴

2.2.4. Harf İnkılâbı kapsamında Latin Alfabesinin Kabulü (1 Kasım 1928)

Cumhuriyet döneminde eğitim ve öğretim sistemine ilişkin çağdaşlaşmaya yönelik en büyük inkılâp, harf inkılâbıdır. İslâmiyet'in kabulünden sonra Arap harfleri kabul edilmiş, aynı zamanda dil kurallarında Arapçanın ve Farsçanın tesirleri görülmüştür. Ancak, Arap yazısında sesli harflerin az oluşu ve bir harfin başta, ortada ve sonda yazılışına göre şekil değiştirmesi öğrenme zorluğu gösteriyordu. Bu bakımdan genel olarak okuma yazma bilenlerin sayısı, nüfus oranına nazaran çok azdı. Tanzimat döneminde, Türk aydınları bu mesele üzerinde durmuşlar, Arap harflerinin sadeleştirilmesi veya Birinci Dünya Savaşı esnasında harfleri ayrı ayrı yazma sistemini tecrübe etmişlerdir. Ancak bütün bu çabalar olumlu bir sonuç vermemiştir. Yine bu süreçte 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde Latin harflerinin kabulü üzerinde durulmuş, fakat bu konuda yapılan çalışmalar bir netice vermemiştir.⁶⁵ TBMM'de uluslararası rakamların kabul edilmesi Latin alfabesinin inkılâbına zemin hazırlar nitelikteydi.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk 9 Ağustos 1928'de Sarayburnu Söylevinde konuya ilişkin olarak şu değerlendirmelerde bulunmuştur:⁶⁶

“Çok işler yapılmıştır. Ama, bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu, bir iş daha vardır: yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse, bu ayıptır... Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır. Bu Millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; İftihar etmek

⁶⁴ Ahmet Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi*, İksad Yayınları, Ankara 2021, s.82.

⁶⁵ Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s.181-182.

⁶⁶ Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s.33.

için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir; Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlarındır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Bu hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısıyla, kafasıyla bütün alem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir,”.

Harf inkılabı yapılan İnkılâplar içinde en gerekli olanıydı. 1 Kasım 1928'de kabul edilen “Yeni Türk Harfleri Kanunu” 11 maddeden oluşmakta olup devlet daireleri 1.1.1929'dan itibaren yeni alfabe ile resim yazışmaları yapmıştır. Bütün okulların yeni harflerle eğitim öğretimi yapılması, eski alfabe ile yazılan kitapların ortadan kaldırılması hükmü getirilmiştir.⁶⁷ Kültürel alanda yapılan ilk önemli adım Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin kabulü cesur ve şaşırtıcı bir gelişme olmuştur. Arapçanın sessiz harfler bakımından zengin sesli harfler bakımından yoksun olup Türkçe ile uyumlu bir alfabe değildi.⁶⁸ Bunun yanında dil reformunun tarih ve dil bakımından geçmiş ile bağların koparılması bağlamında değerlendiren yazarlar da mevcuttur.⁶⁹

2.2.5 Millet Mekteplerinin faaliyete geçmesi (1 Ocak 1929)

Latin alfabesinin kabulü ile birlikte 24 Kasım 1928'de Millet Mektepleri Talimnamesi yayınlanmıştır. Millet Mekteplerinin amacı yeni alfabenin öğretilmesi ve okuma yazma oranının artırılmasıdır.⁷⁰ Bu amaçla 24 Kasım 1928'de Millet Mektepleri Talimatnamesi yayınlanmıştır. Söz konusu yönetmelikte Millet Mekteplerinin açacağı kurslar, A ve B olmak üzere iki ayrı kurs şeklinde ilerleyecekti. A kursunda eski ve yeni harfleri bilmeyenler, B kursunda ise eski harfleri bilenlerin olduğu kurs olacaktı.

Millet mektepleri sabit, gezici ve özel olmak üzere üçe ayrılmış, bu her üç grup da A ve B olmak üzere iki derslikten oluşmaktaydı. 1929'da Millet

⁶⁷ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s.46.

⁶⁸ Sina Akşin, *Ana Çizgileri ile Türkiye'nin Yakın Tarihi*, 1, Yenigün Yayıncılık, Ankara 1997, s.69.

⁶⁹ Geoffrey Lewis, *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2017, s.28.

⁷⁰ Sebahattin Arıbaş-Mehmet, Köçer, *Türk Eğitim Tarihi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2008, s.229; Necdet Sakaoğlu, “Eğitim Tartışmaları”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.266-267.

Mekteplerine ek olarak köy yatı ve köy odaları eklenmiştir. Bir eğitim seferberliği olarak kurulan Millet Mektepleri bir gün içinde İstanbul’da 2500 adet açılmış 1208 derslikte eğitim- öğretime başlamıştır. Ülke genelinde 9812 Erkek, 4198 Kadın, 26 karma olmak üzere toplam 14036 adet derslik açılmıştır. 19089 öğretmenin görev aldığı bu kurslarda 190852 erkek 125443 kadın belge almayı başarmıştır.⁷¹ Harf inkılâbından hemen sonra yurt düzeyinde bir okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Millet mektepleri bu amaca hizmet için oluşturuldu. Türkçenin zengin ve iyi bir dil olacağı anlaşılacaktı. Farsça ve Arapçanın dışında güçlü ve zengin bir dil olan Türkçenin varlığı ortaya çıkmıştır. Kısa bir sürede okuma yazma oranı artmıştır.⁷²

1929-1935 yılları arasında Millet Mektebi Kararnamesi ile başlayan eğitim seferberliği sonucunda 2.376.845 kişi, kursları başarılı bir şekilde tamamlamıştır. 1936-1937 yıllarında bu kursları bitirenler de dahil edildiğinde 2.520.779 vatandaşın okur yazar olduğu anlaşılmaktadır. Orduda ise yüzde 17’nin eski harflerle okuryazar durumu var iken 1936 yılında terhis edilenlerin yüzde 75’i okuryazardır. Okuma yazma seferberliği ve kurslar 1950’ye doğru önemini yitirirken, orduda okuma yazma kursları 1950-1975 yılları arasında terhis edilenlerden 532.266 genç okuryazar olmuştur.⁷³

Zamanla Millet Mekteplerinden alınan dönütler azalmıştır. Bu olumsuzluğa dönemin bürokratlarının ilgi eksikliği yanında bütçeden ayrılan payın düşüklüğü de etkili olmuştur. Bu nedenlere ek olarak dönemin mevcut süreçte yaşanan dünya ekonomik bunalımı, Türkiye’nin dış borçları, yaşanan ekonomik zorluklar gibi nedenlerle Millet Mekteplerinden tam olarak istenilen sonuç alınamamıştır.⁷⁴ Bu ilgi azalmalara rağmen aşağıdaki tabloda Millet Mekteplerinin yıllara göre öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 2. 8. Millet Mekteplerinde yıllara göre öğrenci sayıları⁷⁵

⁷¹ Mustafa Albayrak, “Millet Mekteplerin Yapısı ve Çalışmaları 1926-1935”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 10 (29), 1994, s.472-475.

⁷² Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014, s.95.

⁷³ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s.48-49.

⁷⁴ Mustafa Albayrak, “Millet Mekteplerin Yapısı ve Çalışmaları 1926-1935”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 10 (29), 1994, s.483.

⁷⁵ Cemal Avcı, “Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3 (1), 2013, s.56.

Dönemler	Derslere devam edenler	Başarı gösterenler	Başarı oran %	Özel öğrenim görenlerle toplam
1928-1929	1.045.500	526.881	%50	597.010
1929-1930	544.534	245.663	%45	262.423
1930-1931	352.902	172.322	%49	188.311
1931-1932	205.349	99.491	%48	108.470
1932-1933	157.636	80.559	%51	90.935
1933-1934	77.672	36.559	%47	40.851
1934-1935	103.252	49.647	%48	66.255
1935-1936	59.206	29.788	%50	40.229
Toplam	2.546.051	1.240.210	%49	1.394.484

2.2.6. Halkevlerinin açılması (19 Şubat 1932)

Cumhuriyet döneminde eğitim kültür alanında yapılan çalışmalardan biri de Halkevlerinin açılmasıdır. II. Meşrutiyet'ten itibaren halk eğitiminde önemli görevler üstlenen Türk Ocakları'nın 1932'de kapatılması üzerine yerine Halkevleri açılmıştır. Eğitim ve kültür alanında faaliyet gösterecek olan Halkevleri köylerde halkodaları şeklinde örgütlenmiştir.⁷⁶ Hazırlıklar yapıldıktan sonra ilk Halkevi Ankara'da eski Türk Ocakları binasında açılmıştır.⁷⁷

1932'de 24 Halkevi ve 34.000 üyesi varken 1938'de 209 Halkevi ve 100.000'den fazla üyesi olup bu kurumlardan 7 milyona yakın yurttaş faydalanmıştır.⁷⁸ Osmanlı son dönemlerinde kurulan Türk Ocaklarının yerini alan Halk evleri ve Halkodalarında birer kütüphane bulundurulması zorunlu tutulmuştu. 1932-1950 yılları arasında 477 Halkevi ile 4322 Halkodası kurulmuştur. Birer kültür noktaları olan bu kurumlar okuma yazma oranını ciddi bir şekilde artırıp geliştirmiştir. Çok partili döneminde oluşan siyasi krizler sonucunda bu kurumlar kapatılmıştır.⁷⁹ 1932 yılında 14 olan Halkevi sayısı 1935'te 103, 1940'ta 379'a ulaşmıştır.⁸⁰

⁷⁶ Bahattin Demirtaş, "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", *Akademik Bakış Dergisi*, cilt 1 (2), 2008, s.12.

⁷⁷ İlhan Başgöz, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitimin Genel Görünümü, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 2005*, Ankara, s.194-195.

⁷⁸ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2007, s.405.

⁷⁹ Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014, s.105.

⁸⁰ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000, s.189.

2.2.7. Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Kanunu

10 Haziran 1933 tarihinde Reşit Galip Bey'in Maarif Vekilliği döneminde çıkarılan bu kanun ile Bakanlık dairelerinin görevleri belirlenmiş olup, Bakanlık kurumu genişletilmiştir. Bunun yanında Milli Eğitim Şuralarının devamlı bir şekilde toplanması kararı alınmıştır. Bu kanun ile Bakanlık merkez teşkilatı Müsteşarlık, Maarif Şurası, Milli Talim ve Terbiye gibi 16 daireden oluşturulmuştur. Bu kanun ile birlikte Müsteşar bakandan aldığı görevleri yürütmek, Maarif Şurası ise Talim ve Terbiye kurulu tarafından hazırlanan programı incelemek ve karara bağlamakla yükümlü bulunmuştur.⁸¹

2.2.8. Üniversite Reformu (31 Mayıs 1933)

Cumhuriyet döneminde birçok alanda yapılan yenilikler ile yükseköğrenim kurumu olan Darülfünun'da da değişiklik yapılma gereksinimi ortaya çıkmıştır.⁸² 3 Mart 1933'de çıkarılan kanun (No: 2252) ile Darülfünun kapatılarak daha çağdaş bir yapıya sahip İstanbul Üniversitesi açılmıştır. İstanbul Üniversitesi 1 Ağustos 1933'te eğitim-öğretim faaliyetine başlamıştır. Bunun öncesinde Mustafa Kemal Paşa 1927-1928 yıllarında yurt dışına yükseköğrenim için 288 öğrenci göndererek bunun alt yapısını önceden planlamıştı.⁸³ Bunu takiben üniversiteye bağlı olarak Tıp, Fen ve Edebiyat ve Hukuk Fakülteleri kurulmuştur.⁸⁴

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, üniversiteyi bir ülkenin kalkınmasının en önemli araçlarından biri olarak görüyordu. Bunun için de İstanbul, Ankara ve Doğu'da Van Gölü sahiline bakan en iyi yerde üniversiteler açmak düşüncesi vardı. Bu kapsamda 1930 yılında Ankara Yüksek Ziraat Mektebi, 1935 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1935 yılında Ankara Mülkiye Mektebi Atatürk döneminde gerçekleştirilen üniversite çalışmalarından bir kaçıdır. Bu yıllarda Alman Nazilerinden kaçıp Türkiye'ye sığınan kırka yakın akademisyen üniversitelerde

⁸¹ Ahmet Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi*, İksad Yayınları, Ankara 2021, s.132.

⁸² İlhan Başgöz, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitimin Genel Görünümü, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 2005*, Ankara, s.182-183

⁸³ Ahmet Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi*, İksad Yayınları, Ankara 2021, s.125.

⁸⁴ Afet, İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s.181.

görevlendirilmişlerdir.⁸⁵ 1938'den sonra Türkiye'de üniversite ve yüksekokulların sayısı çoğalmıştır.⁸⁶

2.2.9. Köy Eğitimcileri Kanunu (24 Haziran 1937)

3238 sayılı Köy Eğitimcileri Kanunu Saffet Arıkan'ın Milli Eğitim Bakanlığı döneminde 11 Haziran 1937'de kabul edilmiştir. Bahse konu kanunun amacı, öğretmen gönderilmeyen veya öğretmen gönderilmeye elverişli olmayan köylerin eğitim, öğretim, tarım ve zirai faaliyetleri gerçekleştirmek için köylülere rehberlik amacı ile köy eğitimcilerini çalıştırmaktır. Bunun için öncelikle köy eğitimcilerini belirli eğitim süresi olan kurslarda eğitmek planlanmıştır. Öncelikle Eskişehir, Kars, Erzincan, Kocaeli, Edirne gibi illerde pilot uygulaması yapıldıktan sonra bahse konu kanun hazırlanmıştır. Köy Eğitimcilerinin masrafları Maarif ve Ziraat Vekillikleri tarafından karşılanmıştır.⁸⁷

2.2.10. Birinci Milli Eğitim Şurası (17-29 Temmuz 1939)

Milli Eğitim Şuraları 10.06.1933 tarihli 2287 sayılı kanuna göre üç yılda bir toplanmıştır. Milli Eğitim Şuralarının ilki 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kanuna göre şuraların amacı eğitim ve öğretimle ilgili Talim ve Terbiye Heyetince hazırlanan program ve önerileri değerlendirip, karara bağlamaktır. 17 Temmuz 1939 tarihinde İsmet Paşa Kız Enstitüsünde Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in konuşması ile başlayan şurada gündem maddeleri şu şekilde belirlenmiştir:⁸⁸

1. Cumhuriyet eğitiminin plan ve esasları,
2. Eğitim Kademelerdeki müesseseler ve talimatnamelerin incelenmesi,
3. Bütün müfredat ders programlarının tetkik edilmesi,
4. Şura üyelerinin teklif ve istekleri.

⁸⁵ Ergün Aybars, *Atatürkçülük ve Modernleşme*, Zeus Kitabevi, Ankara 2008, s.266-267.

⁸⁶ Afet, İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s.181-182.

⁸⁷ Ahmet Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi*, İksad Yayınları, Ankara 2021, s.133.

⁸⁸ Ahmet Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi*, İksad Yayınları, Ankara 2021, s.234.

Birinci Milli Eğitim Şurası'na ülkenin çeşitli yerlerinden ve kurumlarından toplamda 120 eğitimci katılmıştır.⁸⁹

2.2.11. Köy Enstitülerinin kurulması süreci ve faaliyetleri (17 Nisan 1940)

Köy Enstitüleri kırsal bölgelere öğretmen yetiştirmek amacıyla 1940'ta kurulmuştur. Köy Enstitülerinin kurulmasında nüfusun büyük bölümünün kırsal kesimde bulunması nedeni ile yapılan devrimlerin bu alanlara taşınması ve tanıtılması amaçlanmıştır. 17 Nisan 1940'ta on dört ayrı yerde açılan Köy Enstitüleri'nin arkasındaki güç Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü. Köy Enstitüleri köylü nüfusunun rahat yaşam sürmesi, üretici ve yapıcı bir hayat koşulları sağlanması amacıyla kurulmuştu. Modern bilinçli bir Türk köylü vatandaş modelini yetiştirmek Enstitü'nün amaçları arasındaydı. Enstitülerde üretim, sanat, düşünce, kişilik, beden ve demokratik eğitim gibi konuları içeren eğitim programı bulunmaktaydı. Her yıl çalışma süresinin yarısı derslere, diğer yarısı ise atölye ve sanat alanlarına ayrılmaktaydı. Yöneticiler ve öğrenciler gece gündüz birlikte olurlardı. Boş zamanlarda ise her bir öğrencinin bir müzik aletini çalmayı, ata binmeyi, bisiklet sürmeyi, traktör kullanmayı öğrenme zorunluluğu bulunmaktaydı.⁹⁰

Köy Enstitüleri'nin kurulma düşüncesi 1936'lı yıllarda başlamaktadır. Nüfusun %85'i kırsal kesimde yaşamakta ve okuma yazma bilmeyenlerin oranı %80'nin üstündeydi. Kazanılan bağımsızlığın korunması ve geliştirilmesi bilinçli bir topluma bağlıydı. Köy Enstitüleri'nin amacı sadece okur-yazar oranı arttırmak değildi. Aynı zamanda bilinçli bir toplumu yaratmaktı.⁹¹ Atatürk köylerde, kırsal kesimde ilköğretimi geliştirmek buralara uygarlığı götürmek için bir eğitim komisyonu kurmuştu. Komisyonun hazırladığı raporda köy gençlerinin eğitimi şehirlerde değil doğup büyüdüğü köylerde olmalıydı. Hem bu sayede eğitim öğretimin yanında pratik işler de öğretilcekti. Komisyon hazırladığı raporu hükümete iletti. Eğitimci İsmail Hakkı Tonguç ve dönemin Milli Eğitim Bakanı

⁸⁹ Ahmet Kuşci, "Türk Maarif Şuralarının Ulusal Basına Yansımaları", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 2002, s.4.

⁹⁰ Muharrem Güneş-Hasan Güneş, *Türkiye' Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*, Anı Yayıncılık, s.55-56.

⁹¹ Mehmet Başaran, *Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1990, s.13.

Hasan Ali Yücel'in* gayretleri ile 17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri'nin kurulmasına dair kanun teklifi kabul edilmiştir.⁹²

Kurulduğu yılın hemen ortalarında öğrenci sayılarının iki katına çıkarılması, Köy Enstitülerinin pilot uygulamasının başarılı olduğu ve bu eğitim kurumlarına olan ihtiyacı göstermektedir.⁹³

Köy Enstitüleri, Türk Eğitim tarihinde iz bırakmış, modern ve aydın bir nesil yetiştirilmesi amacıyla kurulmuştur. Enstitüler için elverişli tarım arazilerin olduğu, ulaşım zorluğu olmayan merkezler özellikle seçilmiştir. Tarım, bağcılık, arıcılık, inşaat, sağlık, ilk yardım, demircilik, marangozluk, terzicilik ve el işleri gibi birçok konuda eğitimler yaparak yaşayarak öğretilmekteydi. Enstitüler kurulduğu yıllarda işleyişi ve eğitim öğretim ortamı açısından dünyaya örnek olmuştur.⁹⁴

Aşağıda verilen 1937-1948 yılları arasında tabloda Köy Enstitüleri'nin kuruldukları yer, tarih ve öğrenci aldığı şehirler belirtilmiştir.⁹⁵

* Öğretmen, eski Milli Eğitim Bakanı, Köy Enstitülerinin kurucusu, 17 Aralık 1897'de İstanbul'da doğdu. Sırasıyla Mekteb-i Osmani, Vefa İdadisi, Darülmuallimin-i Âliye'de (Yüksek Öğretmen Okulu) öğrenim gördü. 1922'de öğretmenliğe başladı. 1932 yılında Dolmabahçe'de toplanan Dil Kurultayı'nın ardından Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin (Türk Dil Kurumu) etimoloji kolu başkanlığına getirildi. 28 Aralık 1938'de 2. Celal Bayar hükümetinde Milli Eğitim Bakanı oldu. Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu hükümetlerinde de bakanlık görevini sürdürdü. Hasan Âli Yücel döneminin Milli Eğitim Bakanlığı'nın en parlak dönemlerinden olduğu kaydedilir. Üniversite reformu, Köy Enstitülerinin kurulması, Tercüme Bürosu'nun kurularak dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi, resmi ve telifli ilk Türkçe ansiklopedi olan Türk Ansiklopedisi'nin ön çalışmaları onun bakanlığı döneminde gerçekleşti. Devlet Konservatuvarının kurulmasında, Türkiye'nin UNESCO'ya girişinde, Üniversiteler Yasası'nın çıkartılmasında önemli katkıları oldu. 5 Ağustos 1946'da 7 yıl, 7 ay, 7 gün sürdürdüğü Milli Eğitim Bakanlığı görevinden istifa ederek siyasi hayatını noktaladı ve kendini yazın ve kültür uğraşlarına verdi. 1956'da Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nı kuran ve yönetimini üstlenen Hasan Âli Yücel 26 Şubat 1961'de vefat etti. Sağlığında ve ölümünden sonra yayınlanan mesleki, edebi ve düşünsel eserlerinin başlıcaları: Mantık (1926), Goethe (1932), Mevlana'nın Rubaileri (1932), Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış (1932), Dönen Ses (Şiirler - 1933), Fransa'da Kültür İşleri (1936), Pazartesi Konuşmaları (1937), Sizin İçin (Şiirler - 1937), İçten Dıştan (1938), Türkiye'de Orta Öğretim (1938), Bilimler Felsefesi (1947), Davam (1947), Hürriyet'e Doğru (1955), İyi Vatandaş İyi İnsan (1956), Kıbrıs Mektupları (1957), Edebiyat Tarihimizden (1957), İngiltere Mektupları (1958), Dinle Benden (1960), Hürriyet Gene Hürriyet I-II (1960-1966), Allah Bir (1961), Kültür Üzerine Düşünceler (1974), Geçtiğim Günlerden (1990), Öğretmen-Öğrenci Köşesi (1995)'dir: Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, *Hasan Ali Yücel Özel Koleksiyonu*, s.3.

⁹² Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1993, s.121.

⁹³ Vatan, 31 Ağustos 1940, Sayı:13, s.1.

⁹⁴ Ayşegül Tural, "Türk Eğitim Tarihinde Alternatif Bir Model: Köy Enstitüleri", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 4 (2), Aralık, 2016, s.19-20.

⁹⁵ Baha Mutlu Aydın, *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, Anı Yayıncılık, Ankara 2007, s.80.; Cem, Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi(1938-1945)*, Yurt Yayınları 1986, s.123-124.

Tablo 2. 9. 1937-1948 yılları arasında Köy Enstitüleri'nin kuruldukları yer, tarih ve öğrenci aldığı şehirler⁹⁶

Enstitü Adı	Kurulduğu Şehir	Öğrenci Aldığı Şehirler	Kurulduğu Tarih
Kızılçullu	İzmir	Aydın, Manisa	1937
Çifteler	Eskişehir	Afyon, Kütahya	1937
Kepirtepe	Kırklareli	Edirne, Tekirdağ	1938
Gölköy	Kastamonu	Zonguldak, Sinop, Çankırı,	1939
Aksu	Antalya	Muğla	1940
Gönen	Isparta	Burdur	1940
Arifiye	İzmit	Sakarya, Bolu, Bursa	1940
Pazarören	Kayseri	Kırşehir, Yozgat	1940
Akçadağ	Malatya	Elazığ	1940
Beşikdüzü	Trabzon	Gümüşhane, Rize	1940
Savaştepe	Balıkesir	Çanakkale	1940
Cılavuz	Kars	Ağrı, Artvin	1940
Hasanoğlu	Ankara	Çorum, Kırşehir	1941
Yıldızeli	Sivas	Erzincan, Tunceli	1942
İvriz	Konya	Niğde, Mersin	1941
Pulur	Erzurum	Gümüşhane, Ağrı	1942
Dicle	Diyarbakır	Mardin, Bitlis, Siirt,	1944
Ortaklar	Aydın	Muğla, Denizli	1944
Ernis	Van	Bitlis, Hakkari	1948

Köy Enstitüleri'nin temel dayanağı etkinliklere yönelik eğitimidir. Yerel ve evrensel sanat etkinlikleri yanında köy ve bölgesel uğraşların derslerle iç içe olduğu eğitim ortamı vardı. Yöresel el işlerinin üretilip sergilendiği, kütüphanelerinde kitap okuma ve akşamları sergilenen evrensel oyunlar ile bir devlet tiyatrosunu andırırmaktaydı. 1942'den itibaren mezun veren Köy Enstitülerinde 1945-1946 dönemlerinde mevcut öğretmen sayısı 20.334'a çıkmıştır. Bu oran bu tarihe kadar yapılan en iyi çalışmalardan biri olmuştur.⁹⁷

Recep Peker'in Başbakanlığı döneminde 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığına Reşat Şemsettin Bey getirilmiştir. Bu tarihten sonra Köy Enstitüleri'nin kapanma sürecinin hızlandığı görülmektedir.⁹⁸ Köy Enstitülerinin yerine 1954'te

⁹⁶ Feyzullah Ertuğrul, *Köy Enstitüleri Sistemi ve Düşündürdükleri*, Gül Dikeni Yayınları, Ankara 2001, s.65-66.

⁹⁷ Mahmut Üzer, *Türk Modernleşmesinde Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüleri Üzerine Yapılan Tartışmalar*, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, 2020, s.23.

⁹⁸ Mehmet Başaran, *Devrimci Eğitim Köy Enstitüleri*, Papirüs Yayınları, İstanbul 1997, s.120-121.

Demokrat Parti tarafından Köy Öğretmen Okulları teşkil edilmiştir.⁹⁹ Bu Enstitülerin yetiştirdiği 25000 kadar öğrenci sayısı her ne kadar az olsa da yarattıkları etki büyük olmuştur.¹⁰⁰

2.2.12. İkinci Milli Eğitim Şurası (15-21 Şubat 1943)

İkinci Milli Eğitim Şurası dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in başkanlığında 15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında Ankara'da Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesinde 142 üyenin katılımıyla toplanmıştır. Şura toplantısı sonunda aşağıdaki kararlar alınmıştır:¹⁰¹

1. Tüm eğitim kademelerinde anadil çalışmalarına ağırlık verilmesi,
2. İlk ve Ortaöğretimdeki ders araç ve gereçlerinin öğrencilerin seviyelerine uygun hâle getirilmesi,
3. Mesleki ve Teknik Okulların eğitimi için ayrı bir ders kitabı oluşturulması,
4. Kitaplara tarih ile ilgili okuma parçalarının yerleştirilmesi,
5. Milli tarihe önem verilmesi,
6. Ortaokul ve Lise tarih öğretmenliklerine sadece branş öğretmenlerin atanması,
7. Liselere sanat dersinin eklenmesi.

2.2.13. Üçüncü Milli Eğitim Şurası (2-10 Aralık 1946)

Üçüncü Milli Eğitim Şurası, Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer Bey başkanlığında 2 Aralık 1946 tarihinde Ankara'da toplanmıştır. Bahse konu şurada mesleki ve teknik eğitim konuları yanında okul aile işbirliğini geliştirmek konuları ele alınmıştır. Ayrıca emekli öğretmenlere tekrar görev vermek için yasal düzenleme, liselere öğretmen yetiştiren kaynakların yüksek öğretmen okulları ile üniversitelerin fakülte ve yüksekokulları olması, yönetici yetiştirme, Kız Enstitülerinin artırılması gibi konular da toplantıda görüşülmüştür.¹⁰² Toplantıda Maarif Şurasının isim değişikliği teklifleri kabul görmeyip, aynı ismin devamına karar verilmiştir. Ülkedeki

⁹⁹ Şahin, Yedek, Arşiv Belgelerine göre Demokrat Parti Döneminde Eğitim Yatırım ve Ödenekleri, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2021 9 (6), s.1892.

¹⁰⁰ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1993, s.122.

¹⁰¹ Ahmet Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi*, İksad Yayınları, Ankara 2021, s.273.

¹⁰² Muzaffer Deniz, Milli Eğitim Şuralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2001, s.26.

mesleki ve teknik okullarda 40 bin öğrencinin bulunması, bu alandaki eğitimin önemi toplantıda üzerinde durulan konular arasında olmuştur.¹⁰³

2.2.14. Dördüncü Milli Eğitim Şurası (22-31 Ağustos 1949)

22-31 Ağustos 1949'da dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Tahsin Banguoğlu başkanlığında toplanmıştır. Türkiye'nin çok partili sisteme geçmesi ile birlikte yaşanan konjoktürel durumun etkisi ile eğitim ve demokrasi arasındaki ilişkiler bu toplantının ana konusu olmuştur. Bunun yanında öğretmen okullarının durumu, ilkokul, ortaokul ve liselerin durumlarını görüşmek ve bakanlığa görüş sunmak gibi konular da yer almıştır. Bahse konu şurada ayrıca bakan tarafından Köy Enstitülerini öğretmen yetiştiren bir kaynak olmaktan çıkarma isteği de görüşülmüştür.¹⁰⁴ Toplantıda liselerin dört yıla çıkarılması üzerine tartışmalar yaşanmış yapılan oylamada 39 hayır oyuna karşılık 52 oy ile liseler dört yıla çıkarılması kararı alınmıştır.¹⁰⁵

2.2.15. Yabancı uzmanların Türkiye'de eğitim alanında yaptığı çalışmalar ve raporlar

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarından itibaren Batı'dan bilim adamları ülkeye davet edilmiştir. Başta eğitim olmak üzere sosyoloji, kadastro, posta ve telgraf, vakıflar, balıkçılık, tarım, ormancılık, arkeoloji, maliye, kooperatifçilik gibi birçok alandan yabancı uzman davet edilmiştir.¹⁰⁶

Türkiye'de mevcut eğitim niteliğini arttırmak, öğretmen ve öğrenci gelişimini desteklemek kapsamında 1923-1960 yılları arasında 123 yabancı eğitim uzmanı Türkiye'ye getirilmiştir. Bu uzmanlardan ilki Atatürk'ün davetiyle 1924 yılında Türkiye'ye gelen ABD'li filozof, toplum bilimci ve eğitimci John Dewey'dir. Türkiye'de iki ay kalmış olan John Dewey, Türkiye'nin yeni eğitim sisteminin düzenlenmesine yönelik raporlar hazırlamıştır.¹⁰⁷ John Dewey yaptığı gözlem ve incelemelerinden hareketle iki ayrı raporu Maarif Vekâletine sunmuştur. Raporla

¹⁰³ Ahmet Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi*, İksad Yayınları, Ankara 2021, s.280.

¹⁰⁴ Muzaffer Deniz, Milli Eğitim Şuralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2001, s.28.

¹⁰⁵ Ahmet Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi*, İksad Yayınları, Ankara 2021, s.309.

¹⁰⁶ Mustafa, Şahin, Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmede Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960), *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Doktora Tezi, İzmir 1996, s.63.

¹⁰⁷ Ali Yalçın, "Cumhuriyet Dönemi Yabancı Eğitim Uzmanlarından John Dewey ve Bearly Parker'ın Raporlarında iyi vatandaş Algısı", *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 15 (1), s.61.

özetle Türk eğitim sisteminde yapılacak kısa vadeli ıslahatlardan çok uzun süreli gelişme programlarına ihtiyacı üzerinde durulmaktadır. Bu gelişim programlarını gerçekleştirecek uzman bir kadroya işaret edilmektedir. Maarif Vekâleti bünyesinde eğitim denetim ve yönetimi ile ilgili komisyonların kurulmasını önerilmiştir. Batıda eğitim ile ilgili materyaller tercüme edilip basıma verilmesi ve bu tercüme edilecek kaynakların daha çok öğretmenlerin eğitimi ve öğretmenler için uygun materyaller olmasının önemine işaret etmiştir. Okulların yalnızca ders verilen yerler olmayıp toplum merkezli eğitim kurumları olması yanında toplumsal eğitim verilmeli, okullarda sanat ve meslek eğitimi verilip mezun olan öğrenci bir üst eğitim kurumuna başvurma hakkı yanında yeni bir meslek edinmiş olmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. John Dewey, öğretmenlerin yerlerinin sık sık değiştirilmemesi, öğretmenlere güven verilmesi, eğitimde birlik bütünlük uygulamalarının olması, yabancı ülkelere eğitim öğretim alanında deneyim kazanmaları için öğretmen gönderilmesi, öğretmen okullarının geliştirilmesi gibi hususları da raporuna eklemiştir.

John Dewey'in yanı sıra İsveç, İsviçre, Macaristan, Rusya, Almanya, Avusturya, Belçika, Fransa, İngiltere ve Çekoslovakya'dan da eğitimciler, Türkiye'ye gelmişlerdir. Yabancı bilim adamları hazırladıkları raporlarda eğitim sorunları arasında, ezberci eğitim, öğretmen yetiştirme eksiklikleri, denetim azlığı ve öğrenciler arası işbirliği eksikliklerini belirtip, eğitime dayalı önerilerini sunmuşlardır. Genel olarak bakıldığında dışarıdan gelen yabancı uzmanlar ülkemizdeki eğitim sisteminin gelişmesine ve yenilenmesine katkıda bulunmuşlardır.¹⁰⁸

Türkiye'ye 1923-1960 yılları arası gelen yabancı uzmanlar ülke ve dönemlerine göre aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

¹⁰⁸ Nurhayat Çelebi-Erdi Kazancı, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları ve Yabancı Eğitim Uzmanlarının Eğitimdeki Etkileri", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (4), 2021, s.210.

Tablo 2. 10. Türkiye’ye 1923-1960 yılları arası gelen yabancı uzmanlar¹⁰⁹

Ülke adı	1923-1950	1950-1960	Toplam
ABD	7	41	48
Bilinmeyen	10	2	12
Almanya	14	0	14
Belçika	14	0	14
Fransa	13	1	14
Avusturya	8	0	8
Macaristan	4	0	4
İsviçre	3	0	3
İngiltere	2	0	2
İsveç	2	0	2
Çekoslovakya	1	0	1
Yugoslavya	1	0	1
Toplam	79	44	123

Tabloda Cumhuriyet Dönemi’nin ilk yıllarında yurtdışından gelen bilim adamlarının daha çok Almanya ve Belçika’dan geldikleri görülmektedir. Almanya ve Belçika’yı sırasıyla Fransa, Avusturya, ABD, Macaristan ve İngiltere takip etmiştir. Çekoslovakya ve Yugoslavya’dan da bilim adamları getirilmiştir. 1950-1960 yılları arası ABD’den 41 bilim adamı, Fransa’dan 1 bilim adamı gelmiştir. Tabloda 1950-1960 yılları arası ABD ile ilişkilerin artmasından kaynaklı eğitim alanında ABD’nin eğitim sisteminin örnek alındığı değerlendirilebilir.

1951 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin daveti ile ABD’de Missouri Üniversitesinde Prof. Dr. John Rufi Türkiye’ye gelmiştir. Prof. Rufi gezi ve gözlemleri sonrası hazırladığı doksan iki sayfalık raporunu bakanlığa sunmuştur. Prof. Rufi raporlarında Milli Eğitimin esasları ile sahada uygulananlar arasında farklılıkların olduğunu görüp, devamında okul yönetici ve öğretmenler ile ilgili değerlendirmelere yer vermiştir. Yine Prof. Rufi raporunda Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ortaöğretimdeki sorunların çözümü için kurulacak bir ortaöğretim komisyonunda alanında uzman okul müdürleri, öğretmen ve müfettişlerin olmasını tavsiye etmiştir.

1953 yılında da ABD’den Profesör R. Maaske Türkiye’ye gelmiştir. Prof. Maaske hazırladığı raporunda sadece öğretmenler değil, idari, çalışanlar, öğrenciler,

¹⁰⁹ Öznur Kartal, “Erken Cumhuriyet Döneminde Yabancı Uzman Raporlarına Göre Türk Eğitim Sisteminin Ezbercilik Sorunu”, *Journal of Research in Education and Society*, 3 (1), s.47.

eğitim ile ilgili programlar gibi birçok açıdan bir bütün hâlinde inceleyip önerilerini yazmıştır. Prof. Maaske öğretmen yetiştirme konusuna dikkatleri çekerek öğretmen yetiştirmedeki ikiliğe son verilmesi, öğretmen yetiştirme usul ve programlarının yeniden düzenlenmesi, nitelikli bir öğretmen yetiştirmenin eğitim açısından önemine işaret etmiştir.¹¹⁰

Eğitim amaçlı Türkiye'ye gelen yabancı bilim adamlarının gelişleri farklı şekillerde olmuştur. Resmi davet ile gelenlerin yanında özel davet ve konferans verme amaçlı olarak gelen yabancı bilim adamları vardır. 1942-1960 yılları arasında 123 yabancı bilim adamı Türkiye'ye gelmiştir. Bu süreç İkinci Dünya Savaşı ve etkilerinin yaşandığı 1942-1950 yılları arasında biraz gerilemiştir.¹¹¹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yurt dışından davet edilen bir diğer bilim adamı da 1925 yılında dönemin Almanya Ticaret ve Sanayi Bakanı danışmanı olan Alfred Kühne'dir. Kühne güçlü bir devletin eğitilmiş insan gücünde yattığını belirtmiştir. Kühne daha çok mesleki eğitim alanında gözlemlerde bulunup, ilköğretimin önemine işaret ederek, öğretmenlerin de bu konularda gerekli bilgi ve deneyime sahip olmalarının önemini raporlarında belirtmiştir.¹¹²

2.3. Demokrat Parti (DP) Dönemi Eğitim Politikaları ve Eğitim Alanında gerçekleştirilen Faaliyetler (1950-1960)

2.3.1 Demokrat Parti (DP)'nin kuruluşu ve gelişimi

1939-1945 yılları arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşı'ndan sonra totaliter rejimler yerini Demokrasi rejimlerine bırakmıştır. Bunun bir örneği de Türkiye'de yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde CHP döneminde iki defa gerçekleşen çok partili yaşam denemesinin ardından 1945 yılında Türkiye'sinde çok partili yaşama geçilmiştir. Bunun ilk işaretlerini dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945'teki konuşmasında memlekette ve düşünce hayatında demokrasi yer almalı şeklinde ifade etmiştir. Mecliste ise tek parti iktidarına karşı ilk muhalefet, 1945'te

¹¹⁰ Zehra Taşdöven, Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2013, s.94.

¹¹¹ Ayşegül Ekizceli, Yabancı Uzmanların Türk Eğitim Sistemi Hakkında Verdikleri Raporlar (1942-1960) Üzerine Bir Analiz, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Van 2006, s.14.

¹¹² Zafer Tangülü-Oğuzhan Karadeniz-Sinan Ateş, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sisteminde Yabancı Uzman Raporları", *Turkish Studies*, 9 (5), 2014, s.1897-1899.

başlamıştır. 1945'te TBMM'de bütçe görüşmeleri sırasında Celal Bayar, Adnan Menderes, Hikmet Bayur ve Emin Sazak mevcut hükümetin birçok uygulamasını ve politikasına muhalefet etmişlerdir. Bu kişiler, özellikle Mecliste görüşülen Çiftçiye Topraklandırma Kanun tasarısını sert bir şekilde eleştirmişlerdir. Bu durum ilerde kurulacak muhalefet partisinin de kadrosunu oluşturmuştur.

Çiftçiye Topraklandırma Kanun'un çıktığı günlerde Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, CHP ye "Dörtlü Takrir" denilen önergeyi sunmuşlardır. Önergenin içinde mevcut uygulamanın Anayasa'nın halkçı ilkeleriyle bağdaşmadığını, demokratik temayüllere uygun düşmediğini belirtmişlerdir. CHP yönetimi tarafından 21 Eylül 1945'te Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan partiden ihraç edilmişlerdir. CHP İzmir Milletvekili Celal Bayar CHP'den istifa etmiştir. Dörtlü Takrir DP'nin kuruluşunu hızlandırmıştır.¹¹³ Ardından 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti (DP) Celal Bayar başkanlığında kurulmuştur.¹¹⁴

27 yıl devam eden Tek Parti dönemi sonrası çok partili sistemde kurulan DP başta İstanbul ve Ankara olmak üzere ülkenin birçok ilinde hızla teşkilatlanmaya başlamıştır.¹¹⁵ DP halk arasında kısa sürede sahiplenmiştir. Bu duruma kayıtsız kalmayan CHP 1946 kurultayında alınan karar ile II. Dünya savaşının olumsuz etkilerini bahane ederek 1947'de yapılması planlanan seçimleri öne alarak 1946'da yapılmasına karar vermiştir.¹¹⁶ Alınan bu karara tepki gösteren DP yönetimi 1946 yerel seçimleri boykot edip seçimlere katılmamıştır. Bu da seçime katılımın ve ilginin az olmasını sağlamıştır.¹¹⁷ 1946 yılında CHP'nin aceleci ve kendi lehine olacak şekilde yapılan seçimlerde DP'yi hazırlıksız yakalamıştır. DP yeni kurulduğu için seçim örgütlenme çalışmalarını yapmamıştır. 1946 ve sonrası süreçlerde Batıya entegre olmak isteyen Türkiye çok partili yaşam önündeki engelleri ortadan kaldırmaya yönelik bir politika izlemiştir. İki parti arasında eşitliğe gidecek şekilde düzenlemeler yapılarak demokrasinin önü açılmaya başlamıştır. 14 Mayıs 1950'de

¹¹³ Enis Şahin-Bilal Tunç, "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, (I), S.2. 2015, s.40.

¹¹⁴ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 1996, s.411.

¹¹⁵ Bilal Tunç-Enis Şahin, *Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)*", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, (I), S.2. 2015, s.43.

¹¹⁶ Sait Aşgın, *Türkiye'nin Demokrat Parti'li Yılları*, Karaman, s.17.

¹¹⁷ Mehmet Ali Birand-Can Dünder-Bülent Çaplı, *Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu*, İstanbul, s.30.

yapılan seçimlerde DP 434, CHP ise 52 mebus çıkararak DP büyük bir fark ile iktidara gelmiştir. Yapılan seçim uluslararası alanda takip edilmiş, Batı Bloğu ülkeleri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.¹¹⁸ DP, 1960 yılına kadar iktidarda kalmıştır.¹¹⁹

23 Mayıs 1950'de Adnan Menderes'in başbakanlığındaki ilk hükümette yer alacak bakanlar açıklanmıştır. İlk hükümette Başbakan Yardımcılığı'na Samet Ağaoğlu, Adalet Bakanlığı'na Halil Özyörük, İçişleri Bakanlığı'na Rüknettin Nasuhioğlu, Maliye Bakanlığı'na Halil Ayhan, Milli Eğitim Bakanlığı'na Avni Başman atanmıştır.¹²⁰ 1950 ile 1960 yılları arasında Adnan Menderes başbakanlığında beş hükümet görev yapmıştır. Bu hükümetlerde Milli Eğitim Bakanı olarak Avni Başman (22 Mayıs-2 Ağustos 1950), Nuri Özsan (Vekil) 2 -10 Ağustos 1950, Tevfik İleri (11 Ağustos 1950-6 Nisan 1953), Rıtkı Salim Burçak (9 Nisan 1953-17 Mayıs 1954), Celal Yardımcı (17 Mayıs 1954-9 Aralık 1955), Ahmet Özel (9 Aralık 1955-13 Nisan 1957), Tevfik İleri (2.kez) (13 Nisan 1957-25 Kasım 1957), Celal Yardımcı (2.kez) (26 Kasım 1957-22 Mayıs 1959), Tevfik İleri (Vekil) (23 Mayıs 1959-8 Aralık 1959), Atıf Benderlioğlu (9 Aralık 1959-27 Mayıs 1960) görev yapmıştır.¹²¹

2.3.2. DP dönemi eğitim politikaları (1950-1960)

Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin 1923'ten itibaren izlediği eğitim politikalarında ihtiyaç temelinde hareket etmiştir. Mevcut eğitim anlayışının yanında eğitim sisteminin geliştirilmesi ve çözüm önerilerine önem vermiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen toplantılar, şuralar, yerli yabancı bilim adamlarının raporları yürütülen eğitim faaliyetlerine öncülük etmiştir. Bu çalışmalar DP hükümeti döneminde de devam etmekle beraber, 1958 yılında söz konusu eğitim amaçları gerçekleştirmek için kurulan komisyondan biri de Türkiye Milli Eğitim Komisyonudur. Komisyonun görevi ülkedeki eğitim durumunu, uluslararası eğitimin durumuna göre güncelleyerek, Türkiye'de eğitim alanında yararlanılacak hususları tespit ederek bunu bir rapor olarak Milli Eğitim Bakanlığına sunmak başlıca görevi

¹¹⁸ Zafer Gazetesi, 17 Mayıs 1950, Sayı: 381, s.1.

¹¹⁹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1993, s.158-159; TÜİK, *Milletvekilli Genel Seçimleri 1923-2011*, s.4..

¹²⁰ Cüneyt Arcayürek, *Yeni İktidar Yeni Dönem*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2085, s.47-48.

¹²¹ Zehra Taşdöven, *Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2013, s.38.

olmuştur. DP döneminin ilk yıllarından itibaren ilkokulları yaygınlaştırma politikası izlenmiştir. DP 1946'da düzenlemiş olduğu parti tüzüğünde eğitim politikasını belirlemiştir. Parti tüzüğünün 33-41. maddelerinde Demokrat Parti eğitim politikasına yer verilmiştir. Buna göre eğitimin genelliği ve sürekliliği, eğitimin mesleki ve teknik ihtiyaca göre düzenlenmesi, eğitimin ulusal ve manevi bütün ihtiyaçlara yönelik olması, eğitim sisteminin temeli olan ilköğretim öğretmenlerinin aynı bilgi ve seviyede olmaları, orta öğretim kurumlarının fiziksel ve donanımsal olarak ihtiyaçların karşılanması, teknik ve mesleki eğitim kurumlarının yurdun tüm bölgelerine yayılması, yükseköğrenimin özerk bir yapıya bürünmesi, ilim ve tekniğin yükselmesi, güzel sanatların gelişmesi, ülkenin her tarafında kütüphane, tiyatro, müze, konservatuarların kurulması, doğu bölgelerinde her derece okul ve üniversitelerin kurulması ilkeleri benimsenmiştir.¹²²

1950-1960 yılları arasında gelişmekte olan toplumun aynı zamanda değişen sosyo-ekonomik ihtiyaçlara yönelik eğitim yapılandırılırken, eğitimde fırsat eşitliği politikasına önem verilmiştir. Bu dönemde okul sayılarında %56,8 bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde eğitimde tartışılan konulardan biri olan öğretmen yetiştirme konusunda Beşinci Milli Eğitim şurasında alınan karar sonucu olarak 1954'te çıkarılan kanun ile Köy Enstitüleri ile İlk Öğretmen Okulları birleştirilmiş, hemen akabinde Köy Enstitüleri kapatılmıştır.¹²³

1950-1960 yılları arasında eğitim alanında en belirgin gelişme ilköğretimde yaşanmıştır. Bu dönemde uygulanan eğitim politikalarında ilköğretime çok büyük bir önem verilmiş olup, ülkenin her noktasına kadar ilköğretimi yaymayı bir politik hedef olarak alınmıştır. DP yükseköğretim konusunda önemli çalışmalarda bulunmuştur. Bu dönemde yükseköğretim kurumlarının nicelik ve nitelik açıdan geliştirilmesi, enstitülerin kurulması ve yükseköğretim kurumlarının özerk olması takip edilen eğitim politikalarındandır.¹²⁴ DP döneminde 1957 yılında Erzurum'da

¹²² Demokrat Parti Tüzüğü, *Demokrat Parti Tüzüğü ve Programı*, Ankara 1994, s.9-12.

¹²³ Meryem, Canbay, Ağrı'nın Sosyal Kültürel Tarihi(1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.139-140.

¹²⁴ Meryem, Canbay, Ağrı'nın Sosyal Kültürel Tarihi(1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.140.

Atatürk Üniversitesi kurularak, Fen-Edebiyat ve Ziraat Fakülteleri eğitim-öğretime başlamıştır.¹²⁵

Tablo 2. 11. DP Döneminde Türkiye’de Eğitim Durumu¹²⁶

YILLAR	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1923–1924	4894	341.941	10.238
1930–1931	6598	489.299	16.318
1940–1941	10.596	955.747	20.564
1950–1951	17.428	1.616.626	35.871
1960–1961	24.398	2.866.501	62.526
1970–1971	38.234	5.013.408	132.721

1955 nüfus sayımında 19.366.696 toplum nüfusta 7.915.238 kişi okuma yazma bilmesine rağmen 13.546.664 kişi okuma yazma bilmemektedir.. Toplumun %60’tan fazlası okuma yazması yoktur. Okuma yazma bilmeyen nüfusun 7.062.540’ı kadın nüfus olup, bu oran okuma yazma bilmeyen toplam nüfusun %60’a denk gelmektedir. Okur yazar oranı Cumhuriyet döneminden 1955’e kadar sürekli bir artış eğiliminde olup, devletin eğitimi geliştirme ve yayma faaliyetlerini genel bir politika olarak izlediğini göstermektedir.¹²⁷

Tablo 2. 12. Türkiye’de 1942-1960 yılları arası okul sayıları¹²⁸

YIL	İLK OKUL	ORTAOKUL	LİSE
1942-43	1254	195	47
1943-44	1270	194	47
1944-45	1312	200	46
1945-46	1394	210	53
1946-47	1377	217	53
1947-48	1412	225	56
1948-49	1452	271	56
1949-50	1481	330	58
1950-51	1505	364	60

¹²⁵ Zafer Tangülü, “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları(1950-1960)”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 2012, s.397.

¹²⁶ Tunay Karakök, “Menderes Dönemi’nde Türkiye’de Eğitim”, *Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi*, 1(2), 2011, s.93.

¹²⁷ Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü(BDİGM), *23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı*, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 399, İstanbul 1961, s.135.

¹²⁸ DİE: *Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası Yayınları, Yayın No: 676, Ankara 1973, s.23-25.

1951-52	1541	396	62
1952-53	1584	433	63
1953-54	1625	461	68
1954-55	1734	494	79
1955-56	1787	520	90
1956-57	1863	545	94
1957-58	1945	581	103
1958-59	2052	610	115
1959-60	2121	641	129

Tabloya bakıldığında 1942 yılından itibaren kurumlarda istikrarlı bir gelişme olduğu gözükmemektedir. 1942-1950 ile DP iktidarı dönemi olan 1950-1960 yılları arasında ilkokullar ile ortaokul kurumları düzenli ve aynı oranlarda bir artış bulunmaktadır. Sadece lise okulların açılmasında DP iktidarı döneminde %115 oranında bir artış bulunmaktadır. DP döneminde mesleki liselerin açılması bu oranın artmasında belirleyici olmuştur.

Beşinci Milli Eğitim Şurası 14 Şubat 1953'te Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri başkanlığında 360 üyenin katılımı ile başlamıştır. On gün süren toplantıda daha çok ilköğretim ve ilköğretim ile ilgili bir dizi kararlar alınmıştır. Bahse konu şura DP döneminde yapılan ilk Milli Eğitim Şurası olması bakımından önem taşımaktadır.

18-23 Mart 1957 tarihleri arasında toplanan Altıncı Milli Eğitim Şurası'nda mesleki teknik eğitim ile halk eğitimi konularına değinilmiştir. Ortaokul kademelerine iş eğitimi dersleri eklenmiştir. Altıncı Milli Eğitim Şurası'nda söz alan Milli Eğitim Bakanı Ahmet Özel konuşmasında ilköğretim alanında yapılan çalışmaların ilerlediğini, 2.166.202 öğrencinin ilkokula devam ettiğini bu konuda istatistik bir başarı sağlandığını ancak halk eğitimi konusunda istenilen düzeye ulaşamadığını ifade etmiştir.¹²⁹ DP döneminde eğitimde daha çok mesleki teknik eğitime önem verilmiştir. 1957'de yapılan Altıncı Milli Eğitim Şurasında Ortaokullara konulan iş eğitim ve atölye derslerinin ağırlaşması üzerine mesleki ortaokullar zamanla genel ortaokullara dönüştürülmüştür.¹³⁰

DP dönemi eğitim alanında okullaşma, öğretmen ve öğrenci sayılarına bakıldığında özellikle dönemin Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı döneminde nicelik olarak arttığı gözükmemektedir. Celal Yardımcı döneminde ilkokullarda

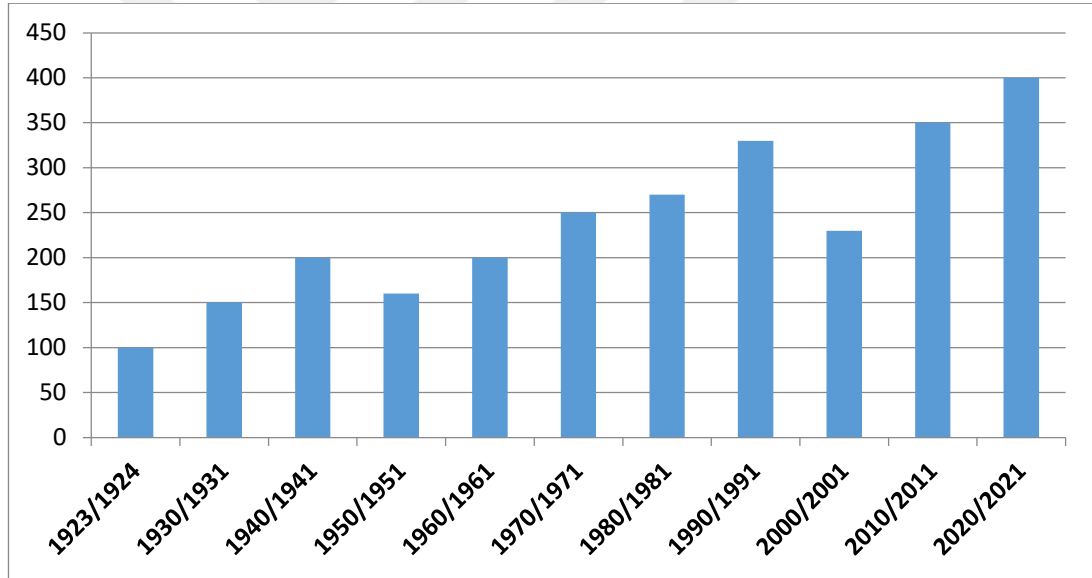
¹²⁹ Altıncı Maarif Şûrası, *Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, MEB, Ankara, 1957.

¹³⁰ Karakök Tunay, "Menderes Dönemi'nde Türkiye'de Eğitim", *Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi*, 1(2), 2011, s.94.

%16.50, öğretmen sayısında ise %39,18 oranında artış yaşanmıştır. Yine aynı şekilde yurt genelinde ortaokul sayısında da belirgin bir artış yaşanmıştır. Kendi döneminde 119 ortaokul ve 32 yeni lise yapılmıştır.¹³¹ Eğitim sisteminde güncelleme için yabancı uzmanlardan yararlanılmıştır. DP iktidarı döneminde ABD eğitim sistemi örnek alınmıştır. ABD’den davet edilen Lester, Beals, J.J. Rufi, E. Tomkins adlı bilim adamlarınca raporlar yazılıp, Milli Eğitim Bakanlığına sunulmuştur. Bahse konu raporlarda müfredat, eğitim öğretim ortamı, nicel durumlar gibi konulara yer verilmiştir.¹³²

DP döneminde öğretmen yetiştiren Köy Enstitüleri’nin kapatılmasından sonra açılan öğretmen yetiştirme okulları istenilen düzeyde başarı sağlayamamıştır

Tablo 2. 13. DP dönemi (1950-1960) yılları arası öğretmen başına düşen öğrenci sayıları¹³³

Yukarıdaki tabloda DP döneminde (1950-1960) bir öğretmen başına 17 öğrenci düşmektedir. Bir önceki on yıla nazaran %60 oranında bir öğretmen başına öğrenci sayısının arttığı gözlemlenmektedir. Tablo bu yıllarda öğretmen yetersizliği yanında artan öğrenci sayısını da vermektedir. Aynı şekilde fazla öğrencinin olması

¹³¹ Mehmet Gündüz, “Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı ve Eğitim Alanındaki Faaliyetleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 35, 2019, s.89-90.

¹³² Marım Y-Sam R., “1950-1960 arası Amerikalı uzman raporları bağlamında Türk eğitim sistemine çizilen yol haritası”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 30, s.11-33.

¹³³ Türkiye İstatistik Kurumu(TUİK), *İstatistik Göstergeler 1923-2022*, Yayın No: 4467, s88.

yapılan eğitim kurumlarının da arttığı bilgisini vermektedir. Öğretmen başına öğrenci sayısının en fazla olduğu yıllar 1970-1971 yılları olarak kayıtlara geçmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKALARININ AĞRI'YA OLAN YANSIMALARI (1923-1960)

3.1.Ağrı'nın Kısa Tarihçesi

Ağrı, Türkiye'nin doğusunda Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümü sınırları içinde yer almakta olup 38 59'-40 02' kuzey paralelleri ile 42 15'-44 36' doğu meridyenleri arasında yer alan ilin yüzölçümü 11.099 km²'yi bulmaktadır. Ağrı bu yüzölçümü ile ülkemiz topraklarının yaklaşık %1,4'lük bölümünü kaplamakta olup, yüzölçümü büyüklüğü bakımından Türkiye'de 26. sırada yer almaktadır.¹³⁴ Ağrı, Doğu Anadolu Bölgesi Yukarı Murat-Van bölüm sınırları içerisinde yer alıp bir akarsu havzası özelliğine sahip olup 11.376 km² alana sahiptir. Dağlar, tepeler, ovalar, ova düzlüklerinden oluşmaktadır.¹³⁵

Ağrı Anadolu'ya bir giriş kapısı olarak işlev görmekle beraber burada çok köklü bir uygarlık gelişmemiştir. Ağrı Orta Asya ve Kafkaslardan gelen kitlelerin Anadolu'ya ve batıya göç etmelerinde bir geçiş güzergâhı görevini yürütmüştür. Aynı zamanda Doğu Anadolu'ya yapılan göç ve akınların ilk uğrak bölgesi olmuştur. Bu yüzden burada kalıcı bir kültür ve medeniyet merkezi kurulmamıştır. Buradaki halk sürekli değişmiştir. Göçler, savaşlar ve baskılar sonucu Ağrı'da kalıcı tarihi eserlerin oluşumunu engellemiştir.¹³⁶ M.Ö.1340-M.Ö.1200 tarihlerinde Hurriler'in egemenliğinde bulunan Ağrı M.Ö.810-786 yıllarında Urartu Egemenliğine geçmiştir. Urartular'dan sonra sırasıyla Kimmerler, Medler, Persler, Büyük İskender İmparatorluğu, Artaksıyaslı Krallığı, Abbasiler, Bizans, Sökmenliler, Ani Atabekleri, Cengizliler, İlhanlılar, Celayirliler, Timur Devleti, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Osmanlı Devleti döneminde Padişah Yavuz Sultan Selim döneminde yapılan Çaldıran Savaşı ile Ağrı Osmanlı Devleti egemenliğine geçmiştir.¹³⁷ Osmanlı Devleti

¹³⁴ Faruk Kaya, *Ağrı İlinin Eğitim Coğrafyası*, Ağrı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2016, s.1.

¹³⁵ Adnan Çimen-Orhan-Çınar-Faruk Kaya, "Ağrı İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Yaşam Memnuniyet Araştırması", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006, s.52; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.1, s.480.

¹³⁶ Faruk Kaya-Yakup Karataş, *Geçmişten Günümüze Eleşkirt*, Palet Yayınları, Konya 2021, S.33.

¹³⁷ İsmet Alpaslan, *Atatürk Yılında Ağrı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1982, s.152; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C1, s.480.

döneminde Safevilerden alınan Beyazıt Sancağı önceleri Van'a daha sonra Erzurum'a Eyaletine bağlanmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında bir süreliğine Rus hakimiyetine giren Beyazıt Sancağı, 1878 Berlin Antlaşması ile tekrar Osmanlı Devleti idaresine bırakılmıştır. Beyazıt Sancağı, Ruslar tarafından 1914'te tekrar işgal edilmiş olup, 16 Nisan 1918'de Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır.¹³⁸ Osmanlı Devleti döneminde Şorbulak ismi ile anılan bugünkü Ağrı yerleşkesi, Ermeniler tarafından Karakilise olarak değiştirilmiştir. Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa tarafından bölgenin ismi Karaköse olarak değiştirilmiştir.¹³⁹ Karaköse, 1834 yılında bucak, 1869'da ilçe, 1927 yılında il olmuştur. 1938 yılında Karaköse ismi, Ağrı olarak değiştirilmiştir.¹⁴⁰

Doğu sınırında bulunan Ağrı, kuzeyde Kars, batıda Erzurum ve Muş, güneyde Van ve Bitlis illeri ile komşu olup, temel geçim kaynağı hayvancılıktır. 5137 rakımlı Ağrı Dağı, Ağrı vilayetinin sınırları içindedir. Ağrı Dağı Nuh'un gemisi araştırma faaliyetleri ve tarihi eserler, yörenin turizm özelliklerindendir.¹⁴¹

Beyazıt Sancağı'na ait Cumhuriyet dönemi öncesi tahmini nüfus verileri bulunmaktadır. Beyazıt Sancağı'nın 35.000'i erkek, 40.000'i kadın toplam 75.000 nüfusu olduğu sanılmaktadır. Sancak nüfusunun dörtte üçünü aşiretlerden oluşup, Türkçe dışında diğer diller de konuşulmaktaydı.¹⁴²

1927 yılında yapılan nüfus sayımı Beyazıt'ta nüfus ve okuryazar durumu hakkında bilgi vermektedir. Beyazıt, Diyadin, Eleşkirt, Iğdır, Karaköse, Tutak ve Tuzluca oluşan bu ilin 47.409'u kadın olmak üzere toplam nüfus 104.586'dır. Toplam nüfus içinde 2.584 erkek ile 81 kadın okuma yazma bilmesine rağmen 54.593 erkek ile 47.328 kadın okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin ülke ortalaması %90'nı bulduğu bu dönemde Beyazıt'ta bu oran %97'yi bulmaktadır. Okuma yazma bilen erkek nüfusun kadın nüfusun 31.5 katı gibi

¹³⁸ Faruk, Kaya-Yakup, Karataş, *Geçmişten Günümüze Eleşkirt*, Palet Yayınları, Konya 2021, s.34.

¹³⁹ İsmet Alpaslan, *Atatürk Yılında Ağrı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1982, s.152; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.1, s.480.

¹⁴⁰ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 54.33.16, Tarihi: 04.05.1935; İsmet Alpaslan, *Ağrı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1982, s.152; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.1, s.480.

¹⁴¹ *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.1, s.480.

¹⁴² *Yurt Ansiklopedisi*, C.1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s.359.

bir oran karşımıza çıkmaktadır. Okuma yazma oranının çok düşük olduğu gerçeği bu istatistiklerde görülmektedir.¹⁴³

3.2. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Ağrı’da Eğitim Faaliyetleri

Ağrı’da XX. yüzyıl başlarında ilk ve orta eğitim yapılmaktaydı.¹⁴⁴ Osmanlı Devleti döneminin sonlarında Ağrı’da eğitimde merkezi konumda olan Beyazıt olup medrese eğitimine dayanan bu eğitim anlayışı kendi dönemine göre çağın ilerisindedir. Ahmed-i Hani başta olmak üzere birçok ilim bilim, devlet adamı ve kültürel kimlikli insanlar burada eğitim görmüştür. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşananlar buradaki kültürel dokuyu ve eğitim kurumlarını tahrip etmiştir.¹⁴⁵ Beyazıt’ın sancak olduğu bu dönemlerde eğitimler burada var olan sıbyan mektepleri, medreseler, rüşdiyeler, iptidailerde yapılırdı.¹⁴⁶

Osmanlı Devleti döneminde 1850’lerden itibaren Ağrı’da ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim-öğretim faaliyetleri bulunmaktadır. Sultan II. Mahmut (1808-1839) döneminde ortaokul seviyesinde eğitim kurumu olan rüştiyelerin açıldığı yerlerden birisi de Ağrı vilayetidir. Ağrı’da sadece iki adet rüştiye mevcut olup bunlardan biri Beyazıt olup diğeri ise Eleşkirt kazasındaydı.¹⁴⁷ Ağrı’da eğitim ile ilgili temel kaynaklardan biri de 1871 yılı Erzurum Vilayet Salnamesidir. Bu salnamedeki veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.¹⁴⁸

¹⁴³ Bilal Tunç-Ömer Demir, “1927 Nüfus Sayımına Göre Beyazıt Vilayeti’nin Nüfusu”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7 (4), 2018, s.3012-3015.

¹⁴⁴ Yurt Ansiklopedisi, C.1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s.378.

¹⁴⁵ İsmet, Alpaslan, *Atatürk Yılında Ağrı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1982, s.152; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.1, s.247.

¹⁴⁶ Meryem, Canbay, Ağrı’nın Sosyal Kültürel Tarihi (1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.143.

¹⁴⁷ Yurt Ansiklopedisi, C.1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s.378; Bilal Tunç, “Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinde Ağrı’da Eğitim (1923-1945)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 2018, s.64.

¹⁴⁸ Songül, K.K., *Belgelerle Beyazıt Sancağı Maarifi (1856-1914)*, Kitabevi Yayınları, Ankara 2014, s.3.

Tablo 3. 1. 1871’de Beyazıt (Ağrı)’de Mevcut Eğitim Kurumları¹⁴⁹

İlçe veya Nahiye	Mekteb-i Sıbyan		Kilise	Medrese	cami
	İslam	Hristiyan			
Beyazıt Kazası	15	5	2	0	4
Diyadin Kazası	2	1	2	0	1
Karakilise Kazası	5	3	10	0	0
Eleşkirt Kazası	3	2	14	0	1
Antap Kazası	2	0	0	0	0
Hamur Nahiyesi	2	0	0	0	1
Patnos Nahiyesi	2	1	3	0	0
Toplam	31	12	31	0	7

Tablodan hareket ile Beyazıt sancağında Müslümanlara ait 31, Hristiyanların ise 12 adet ilköğretim düzeyinde okul olduğu görülmektedir. Nüfusun çoğunluğunun Müslüman olduğu Beyazıt sancağında var olan eğitim kurumlarının yarısına yakını Hristiyanlara ait olduğu görülmektedir.

Beyazıt Sancağı’nın 1871 nüfus sayımına göre 28.730 kişi olup 23.225 yani %80.8 i Müslüman, 5.505 %19,2 i Hristiyan nüfustan oluşmuştur. Müslüman nüfus ile Hristiyan nüfus dağılımına bakarak açılan sıbyan okullarına bakıldığında Hristiyan nüfusta sıbyan okulların daha fazla olduğu gözükmemektedir. Bu durum Hristiyan nüfusun eğitime ilgisi ve maddi durumları ile alakalı olduğu gözükmemektedir. 1898 yılı Maarif Salnamesine bakıldığında Beyazıt Sancağı genelinde 12 medresenin olduğu gözükmemektedir. Bunlardan bir tanesi sancak merkezinde bir tanesi Eleşkirt kazasında 10 tanesi de Tutak kazasındadır. Beyazıt’ta 21, Eleşkirt’te 10, Tutak Kazasında 181 öğrenci bulunmaktadır. 1892 yılında Beyazıt kazasında bir Rüştîye Mektebi, dört İptidaiye Mektebi ve medrese ile dört kilisenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkılarak kazalarda modern okullar kurulduğu görülmektedir. Devam eden yıllarda Erzurum Maarif istatistik bilgilerinde

¹⁴⁹ Songül, K.K., *Belgelerle Beyazıt Sancağı Maarifi (1856-1914)*, Kitabevi Yayınları, Ankara 2014,s.3.

1894 yılında Beyazıt Kazasında öğretmen olmadığı, Karakilise’de 1 öğretmen 15 öğrenci, Tutak kazasında 35 öğretmen, 368 öğrenci, 11 hademe olduğu yine Tutak kazasında bir kız iptidaiye mektebi ile 10 öğretmenin olduğu kayıtlarda geçmektedir. 5 sınıfı bulunan Beyazıt Rüştîyesinde 115 öğrenci, 2 öğretmen, 1 hademe; 4 sınıfı bulunan Eleşkirt Rüştîyesinde 40 öğrenci 1 muallim 1 hademe bulunmaktadır.¹⁵⁰ XIX. yüzyılın sonlarında Beyazıt’ın Diyadin, Karakilise, Eleşkirt ve Antab (Tutak) olmak üzere beş kazadan oluştuğunu, Müslümanlara ait 1 medrese, 1 rüştiye, 18 sıbyan mektebi yanında Hristiyanlara ait 1 rüştiye, 4 sıbyan mektebi, 24 cami 12 kilise faaliyet göstermiş ve sancağın nüfusu 51.976 olarak kayıtlara geçmiştir.¹⁵¹

Beyazıt Sancağı’nda mevcut iki Rüştîye’nin biri Eleşkirt kazasında olup bu Rüştîye’nin ne zaman kurulduğu bilinmemekle beraber 1884 yılında Maarif Nezareti’ne gönderilen yazıda bu Rüştîye’nin halkın yardımı ile inşa edildiği, 100 öğrencinin olmasına rağmen muallimin bulunmadığını bu yüzden eğitim faaliyetlerine başlanamadığı belirtilmiştir. Bu konu ile ilgili Erzurum valisinin yazısında ekonomik ve Eleşkirt kazasının sınır bölge olmasından kaynaklı sorunlar üzerinde durulmuştur. Yapılan yazışmalar sonucunda bahse konu okul için maddi destek sağlanmıştır. Rüştîye’nin burada kurulması kendi dönemine göre ileri bir eğitim uygulaması olarak değerlendirilmektedir.¹⁵²

1894 salnamesine göre Beyazıt’ta bulunan okulda iki öğretmen ve 31 öğrenci bulunmaktadır. 1899 yılında öğrenci sayısının iki katına çıktığı anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılın ortalarında günümüz ortaöğretim kurumlarına denk gelen bir rüştiyenin Ağrı’da bulunuyor olması o dönemin koşullarına göre Ağrı açısından olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir.¹⁵³

1914-1918 Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dönemlerde Beyazıt (Ağrı)’de eğitim savaş öncesi ve sonrasında bir takım farklılıklar içermektedir. Savaş öncesinde vilayet merkezinde birer ilkokul ortaokul ve idadi (iki yıllık lise), kız çocuklar için bir iptidai okul ve bir rüştiye faaliyet göstermekteydi. Vilayet

¹⁵⁰ Faruk Kaya, *Ağrı İlinin Eğitim Coğrafyası*, Ağrı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2016, s.21-24.

¹⁵¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/agri> : Erişim Tarihi 08.02.2023

¹⁵² Faruk, Kaya-Yakup, Karataş, *Geçmişten Günümüze Eleşkirt*, Palet Yayınları, Konya 2021, s.176-177.

¹⁵³ Yurt Ansiklopedisi, C.1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s.378. Bilal Tunç, “Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinde Ağrı’da Eğitim (1923-1945)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 2018, s.64.

merkezlerine bağılı bazı köylerde birer ilkokul bulunmaktaydı. Savaş sonrası 1920'lere kadar vilayette ve bağılı kazalarda okul bulunmamaktaydı. 1920 yılının Eylül ayında vilayet merkezinde birer iptidai ve tali (ortaokul) açılmıştır. Vilayette okuma yazma oranı yok denecek kadar azdır. 1921'den sonra Eleşkirt ve Tutak kazalarında rüştiye açılmış olsa da, Karaköse merkezinde rüştiyenin açılması mümkün olmamıştır. Gerek iklim şartları, gerekse de coğrafi özelliklerinden dolayı Ağrı'da eğitime yeteri kadar bir bütçe oluşturulamamış, bu konuda eksiklikler yaşanmıştır.¹⁵⁴

Birinci Dünya Savaşı'ndan dolayı 1920'ye kadar Beyazıt'ta okul yapılmamıştır. Beyazıt merkezde 1920'de kız ve erkek öğrenciler için birer, Diyadin, Iğdır, Toprakkale, ve Karaköse'de erkek öğrenciler için birer ilkokul inşa edilmiştir. Kırsal kesimde okul olmayıp mevcut olan medreseler ise gönüllü kimseler tarafından finanse edilip daha çok dini eğitim verilmekteydi.¹⁵⁵ Beyazıt, Cumhuriyet'in ilk yıllarında il merkezi konumunda olup, Iğdır, Diyadin, Toprakkale (Eleşkirt), Tutak (Antap) ve Karaköse ilçelerinden oluşmaktadır. Beyazıt ili, 754 köyden oluşmuş olup 89.000 nüfusa sahiptir.¹⁵⁶ 1920'de Beyazıt'ta ilkokul öğrenci sayısı 1.000'nin altındaydı ve her 10 öğrenciden 1'i kız öğrenciydi.¹⁵⁷

3.3. Tek Parti (CHP) Döneminde (1923-1950) Ağrı'da Eğitim Faaliyetleri

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Beyazıt'ta eğitim kurumları sayıca artmaya başlamıştır. Beyazıt'ta eğitim kurumu açısından arşiv belgelerinden en eski olanı 1924 yılına ait belge olup, bu belgede Beyazıt vilayetinin Karaköse ilçe merkezinde bir ilkokul açılma kararı alındığına yer verilmiştir. Bu bilgiden Cumhuriyet'in kurulmasının ardından bir sene içerisinde Ağrı'da ilkokul açılması kararı alındığı anlaşılmaktadır. Bu belge aynı zamanda ülkenin en ücra köşesinde bulunan Ağrı'da eğitimi yayma çabasının da bir işareti olarak görülmektedir.¹⁵⁸

1927'den itibaren Beyazıt il Milli Eğitim Müdür'ü Hüseyin Avni (Ülküner) Bey'dir. Hüseyin Avni Bey ilk iş olarak vilayet bütçesinden Ağrı'daki eğitim

¹⁵⁴ Faruk Kaya, *Ağrı İlinin Eğitim Coğrafyası*, Ağrı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2016, s.28.

¹⁵⁵ İsmet Alpaslan, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Ağrı*, Ağrı Valiliği Yayınları, Ankara 1998, s.54.

¹⁵⁶ Figen Atabey, "Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Ağrı ziyaretinin Ağrı Yerel Basınına Yansımaları (26-27 Ağustos 1959)", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9 (27), s.507.

¹⁵⁷ Yurt Ansiklopedisi, C.1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s.378.

¹⁵⁸ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 142.19.8

öğretim için ayrılan bütçeyi arttırmak olmuştur. Bunu sağlamak için kazan ve sayım vergilerini arttırmıştır. Bu durum Ağrı'da eğitimin önemsendiği ve eğitim politikalarını uygulamak olduğu görülmektedir.¹⁵⁹ 1927' de Beyazıt'ta 700 kadar öğrenci olup her 9 öğrenciden 1'i kız öğrencidir.¹⁶⁰

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Beyazıt (Ağrı) ilinde şehir ve köylerde ilkokul ve bu okullarda kayıtlı kız erkek öğrenci sayıları, 1927 Nüfus sayımına göre verilmiştir

Tablo 3. 2. Beyazıt (Ağrı) ili 1927-1932 yılları arası ilkokul ve öğrenci sayısı¹⁶¹

YIL-Beyazıt	İLKOKUL SAYISI			1.SINIF ÖĞRENCİ SAYISI		
	ŞEHİR	KÖY	TOPLAM	ERKEK	KIZ	TOPLAM
1927-1928	7	3	10	361	55	416
1928-1929	11	9	20	595	165	760
1929-1930	6	8	14	368	143	511
1930-1931	6	9	15	351	140	491
1931-1932	6	11	17	357	173	530

1927 nüfus sayımına göre Beyazıt (Ağrı) nüfusu 103.562 kişidir. 1932 yılına kadar okul ve öğrenci sayılarında az da olsa bir düşme yaşanmış olmasına rağmen Beyazıt ilinde eğitim alanında bir takım yatırımlarının yapıldığı görülmektedir.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında 1927-1931 yılları arasında İlköğretime yönelik bütçe verileri içinde Beyazıt (Ağrı) eğitimi için ayrılan bütçe aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.¹⁶²

¹⁵⁹ Mustafa Şahin, “Ölçülebilir Verilerle Cumhuriyet Döneminde Ağrı’da Eğitim”, *Near East Historical Review* 12/4, October – Ekim 2022, s.460. ; Bilal Tunç, “Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinde Ağrı’da Eğitim(1923-1945)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 2018, S.65.

¹⁶⁰ Yurt Ansiklopedisi, C.1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s.378

¹⁶¹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 1927 Nüfus Sayımı, Yer no: 21927- 0013940; Meryem, Canbay, Ağrı’nın Sosyal Kültürel Tarihi(1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.153; Kaya, s.145.; Yurt Ansiklopedisi, C.1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s.378.

¹⁶² Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Maarif İstatistikleri 1923-1932*, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, s.14-95.

Tablo 3. 3. 1927-1931 yılları arası Beyazıt (Ağrı)’e ayrılan eğitim bütçesi¹⁶³

Yıl	BEYAZIT
1927-1928	14,365
1928-1929	99,807
1929-1930	94,788
1930-1931	84,307

Tabloya bakıldığında 1927-1928 eğitim-öğretim yılında Beyazıt (Ağrı)’e eğitim alanında kısıtlı da olsa bir bütçe ayrılmıştır. 1928-1929 eğitim- öğretim döneminde Beyazıt (Ağrı)’e eğitim alanında ayrılan bütçenin artmış olduğu görülmektedir.

1928 yılında Doğu vilayetleri içinde en az okulun bulunduğu ikinci il Karaköse (Ağrı)’dır. Bu dönemde Ağrı’da 21 adet ilkokul bulunmaktadır.¹⁶⁴ Devletin başta Beyazıt olmak üzere diğer illere ayrılan eğitim bütçesinin az olduğu görülmektedir. Az olmasının sebebi devletin yeni kurulmuş olması yanında savunma ve askeri alanlara daha fazla bütçe aktarılmasıdır.

1929 yılında Karaköse (Ağrı) genelinde 13 adet ilkokul ve bu okullarda okuyan 365 öğrenci bulunmakta olup, bu dönemde Ağrı ilinde anaokulu, ortaokul ve lise bulunmamaktadır. 1930 yılında ilkokul sayısının 18’e yükselmesi ile beraber okul sayısında önemli bir artış görülmektedir. Okul ve öğretmen sayısı artmasına rağmen öğrenci sayısı 1010’dan 858’e düşmüştür. Bu öğrencilerden 192’si kız, 666’sı erkek öğrencidir. 1932 yılında ilkokul sayısı 17’den 18’e çıkarılmıştır. Bu okullardan 6’sı şehirlerde, 12’si ise köylerde. Bu okullarda şehir merkezinde 3’ü kadın olmak üzere 30, köylerde ise 1’i kadın olmak üzere 14 öğretmen görev yapmıştır. Okul ve öğretmen sayısına paralel olarak öğrenci sayısı da artmıştır. Şehir merkezinde 189’u kız olmak üzere 973, köylerde ise 141’i kız olmak üzere 574

¹⁶³ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Maarif İstatistikleri 1937-1938*, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939, s.114.

¹⁶⁴ Meryem, Canbay, *Ağrı’nın Sosyal Kültürel Tarihi (1950-180)*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.150.

öğrenci bulunmaktadır. 1932 yılı itibari ile Karaköse’de sadece ilkokul bulunmakta olup, diğer eğitim kademeleri bulunmamaktadır.¹⁶⁵

Eğitimin önemli basamaklarından biri olan ilköğretimin bir diğer basamağı olan ortaokul eğitimine yönelik Ağrı eski ismi ile Karaköse merkezinde ortaokulun kurulma kararı, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün imzası ile 20/7/1932 tarihinde karara bağlanmıştır.¹⁶⁶

1933 yılında Karaköse’de mevcut 18 adet olan ilkokullarda 41 öğretmen görev yapmakta ve 1724 öğrenci bulunmaktadır. Bir yıl içinde öğrenci sayısında 200 kadar artış yaşanmış olup bu durum Ağrı’da eğitimin önemsendiği gibi Cumhuriyet dönemi okur yazar oranını arttırmaya dönük politikanın da uygulanmaya çalışıldığını göstermektedir.

1934 yılında Karaköse’de okul sayısında bir değişiklik olmamasına rağmen Ağrı merkezde Naci Gökçe adında bir ortaokul yapımı gerçekleştirilmiştir. Bunun hemen devamında Ağrı’da sanat okulları için ödenek ayrılmıştır.

1935 yılında Karaköse’de 17 okulun bulunduğu ve 37 öğretmenin görev yaptığı görülmektedir. 1288 öğrencinin devam ettiği bu yılda Ağrı’ya eğitim için 51.699 lira ödenek verilmiştir. Ayrıca Cumhuriyet döneminde okuryazar oranını arttırmak, yeni alfabeyi öğretmek amaçlı olarak kurulan Millet Mekteplerinin Ağrı’da açılmadığı görülmektedir. Bu durum Ağrı’da eğitim ve okuryazar oranını artırma konularında eksiklikler oluşturmuştur.¹⁶⁷

1936 yılında Karaköse merkezde ilk defa ortaokulun kurulması planlanmıştır. 1936 yılında Üçüncü Umumî Müfettiş Tahsin Uzer’in Kültür Bakanlığı’na gönderdiği 707/1936 tarihinde gönderdiği raporda Ağrı merkezde bir ortaokulun kurulması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu raporda bu okulun kurulmasının en önemli sebebi bölgede görev yapan komutan ve ileri gelenlerin çocuklarının eğitimsiz kalmalarından dolayı ilgililerin duyduğu rahatsızlıktır. Burada vatani

¹⁶⁵ Bilal Tunç, “Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinde Ağrı’da Eğitim (1923-1945)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 2018, S.66.

¹⁶⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.56.17, Tarihi: 17.07.1932; Alınan karar sonrası Karaköse merkezinde inşa edilen Ortaokula ait resim ekte sunulmuştur. <https://www.fotokart.shop/urun/1936-agri-karakose-ortaokul-konulu-fotograf-52173/> :Erişim Tarihi 18.04.2023.

¹⁶⁷ Bilal Tunç, “Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinde Ağrı’da Eğitim (1923-1945)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 2018, S.68.

görevlerini ifa eden komutanların bu ihtiyaçlarına cevap olacak bir ortaokulun kurulmasını ifade etmiştir. Aynı belgede okul için gerekli yapıların olduğu, okul için de ihtiyaç duyulacak öğretmen kadrosunun da varlığına işaret etmiştir. Tahsin Uzer, 15.07.1936 tarihinde Kültür Bakanlığı'na gönderdiği ikinci telgrafta Karaköse'de okul açılmasının gerekliliğine yine işaret etmiştir. Bu telgrafa karşılık olarak bakanlığın son on yıl içinde öğretmen yetiştirilmediğini buna rağmen öğrenci sayısının çok fazla arttığına işaret ederek, öğretmenin olmadığı bir okul binası açılmasının gereksizliğine vurgu yaparak, öğretmen bulunduğu takdirde okulun açılacağı ilk illerden birinin Karaköse olacağını cevabında bildirmiştir.¹⁶⁸ 1934'te açılma kararı alınan Karaköse Ortaokulu 1954 yılında liseye dönüştürülüp, Naci Gökçe Lisesi adını alacaktır. Söz konusu bu ortaokulda 1936-1937 eğitim-öğretim döneminde 8 öğretmen çalışıyor olup, 85 öğrenci bulunmaktadır.¹⁶⁹

1937-1938 yıllarında Ağrı'da bir önceki eğitim-öğretim dönemine göre 5 okul daha yapılarak okul sayısı 22 olmuştur. Bu açılan yeni okullardan biri de Eleşkirt ilçesinde açılmıştır. Mevcut durumda okulların 6'sı merkez ilçede, 4'ü Doğubeyazıt'ta, 2'si Diyadin, 5'i Eleşkirt, 4'ü Tutak, 1'i Patnos'ta bulunmaktadır. Ağrı il merkezinde 8, köylerinde 13 derslik bulunduğu; il merkezinde 20 köylerinde 16 olmak üzere 36 öğretmenin çalıştığı kayıtlarda mevcuttur. İl merkezinde 8 öğretmenli 148 öğrencili bir ortaokul ile birlikte 1688 öğrenci bulunmaktadır. Ayrıca bahse konu eğitim-öğretim döneminde Ağrı'da resmi okulların yanında 16 adet eğitimci bir okul da bulunmaktadır.¹⁷⁰ 1937-1938 eğitim öğretim yılına Naci Gökçe Ortaokulu olarak başlayan ortaokulda 8 öğretmen 85 öğrenci bulunmaktadır. 1950'ye kadar Ağrı da bir tane ortaokul eğitim kurumu mevcuttur.¹⁷¹ Bunun yanı sıra Ağrı'nın Eleşkirt ve Patnos ilçelerinde hala bir eğitim öğretim kurumunun olmayışı dikkat çekmektedir. Bu durum Cumhuriyet döneminde eğitimin her bölgeye her alana götürme politikasında eksiklikler oluşturduğunu göstermektedir.

¹⁶⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA), No: 77B/68, 17.07.1936

¹⁶⁹ Meryem, Canbay, Ağrı'nın Sosyal Kültürel Tarihi(1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.145; Faruk Kaya, *Ağrı İlinin Eğitim Coğrafyası*, Ağrı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2016, s.33; Yurt Ansiklopedisi, C.1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s.378.

¹⁷⁰ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Maarif İstatistikleri 1937-1938*, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939, s.114; Bilal Tunç, "Cumhuriyet'in İlk Dönemlerinde Ağrı'da Eğitim (1923-1945)", *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 2018, s.69.

¹⁷¹ Meryem, Canbay, Ağrı'nın Sosyal Kültürel Tarihi(1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.145-153.

1938 yılında Ağrı’da bir adet daha okul açılmasıyla toplam okul sayısı 23’e ulaşmıştır. Resmi okulların yanında 16 adet eğitimci okul da bulunmaktadır. Eğitimci okul öğretmenleri Köy Eğitim Kursları’ndan yetişen kişilerden olup, okuma yazma oranını arttırmak, yeni alfabenin öğretimini sağlamak ve köy kent dengesinin kurulmasına aracı olmak amacıyla Cumhuriyet döneminde başlatılan eğitim seferberliğine büyük katkı sağlamışlardır.¹⁷²

1939 yılında Ağrı’da 23 ilkök, 1 ortaokul, 37 de eğitimci olmak üzere toplamda 61 adet eğitim ve öğretim kurumu bulunmaktadır. Bu kurumlarda 83 öğretmen 2764 öğrenci bulunmakta iken ortaokulda 8 öğretmen ile 194 öğrenci mevcuttur. Bahse konu veriler, Ağrı’da öğrenci sayılarında artış yaşandığını göstermektedir. Öğrenci ve kurum sayılarında artış Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının aynı zamanda artan nüfusun bir sonucu olarak düşünülebilir. 1939 yılında 28’i şehirde 20’si köyde olmak üzere 48 ilkök öğretmeni görev yapmıştır. 1939 yılında Ağrı’daki eğitim için bütçeden 83.198 lira ayrılmıştır.¹⁷³

1940 yılında Ağrı merkez genelinde ilkök ve ortaokul kurumlarında sayıca bir artış görülmemektedir. Sadece eğitimci kurumlarda iki sınıf artışı olmuştur. Bu bakımdan 48 ilkök, 1 adet ortaokul, 39 adet eğitimci sınıf olmak üzere toplam 63 adet eğitim öğretim okulu bulunmaktadır. 1940 yılında Ağrı il genelinde İlkokullarda 1970’i erkek, 1075’ kız olmak üzere toplam 3044, ortaokullarda ise 82 öğrenci bulunmaktadır. Bu yılda Ağrı’ya ilköğretim için 77.632 TL, ortaokullar için ise 7.185 TL bütçe aktarılmıştır.¹⁷⁴ 1933 yılına kadar Ağrı’da 17 olan ilkök sayısı 1943’te ilkök sayısı 92 olmuştur. Bu 92 ilkokulun 85’i köylerde 7 tanesi kentlerde kurulmuştur. Okul sayısı artmasına rağmen 1964’te köylerin %69’nda okul hâlen bulunmamaktadır.¹⁷⁵

1941 yılında Ağrı geneli ilkök sayısı 86, ortaokul sayısı 1’dir. İlkokullarda 111 öğretmen çalışıyor olup 3213 öğrenci bulunmaktadır. Ortaokulda ise 11 öğretmen ve 211 öğrenci bulunmaktadır.

¹⁷² Bilal Tunç, “Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinde Ağrı’da Eğitim(1923-1945)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 2018, S.69-70.

¹⁷³ Meryem, Canbay, Ağrı’nın Sosyal Kültürel Tarihi (1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.153; Kaya, s.33.

¹⁷⁴ Bilal, Tunç, Bilal Tunç, “Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinde Ağrı’da Eğitim(1923-1945)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 2018, s.70-71.

¹⁷⁵ Yurt Ansiklopedisi, C.1, *Anadolu Yayıncılık*, İstanbul 1981, s.378.

1942 yılında Ağrı’da bir önceki yıla göre ilkokul sayısı 8 okul artarak 94’e erişmiştir. Bu ilkokullarda bir önceki yıla göre 17 öğretmen artarak 128 öğretmen görev almıştır. Öğrenci sayısında ise bir önceki yıla göre azalma olup, 3140 olmuştur. Ortaokul sayısı 1 olup bir önceki yılda 11 olan öğretmen sayısı 7’ye düşmüş, öğrenci sayısı da 210’dur. Mevcut durumda ilkokul ve ilkokullarda çalışan öğretmen sayısı artmasına rağmen öğrenci sayısında düşüş görülmektedir. Ortaokul eğitiminde ise benzer bir artış yaşanmamak ile beraber öğretmen sayısında azalma bulunmaktadır. 1941 ve 1942 yılları birlikte değerlendirildiğinde okullaşma oranında bir artıştan söz edilebilir. Yine bu yıllarda Ağrı’da 74 Eğitimci okulun bulunduğu kayıtlarda görülmektedir. Bu Eğitimci okullarda birinci sınıfa yazılan öğrencilerden 84’ü kız, 796’sı erkek olmak üzere 832 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden 94 Erkek ile 104 Kız öğrenci ölüm, hastalık ve okulu terk gibi sebeplerle toplamında 198 öğrenci okumayı terk etmiştir.

1941-1942 eğitim-öğretim döneminde Ağrı’da çalışan 47 öğretmenin tahsil durumları ise 2’si ilkokul, 4’ü ortaokul, 33’ü İlk Öğretmen Okulu, 1’i lise mezunu olup, 7’si ise münhal vekildir. Bu eğitim öğretim döneminde resmi ilkokullar ile Eğitimci ilkokullara toplamda 70.243 lira ödenek verilmiş bunun 60.559 lirası harcanmıştır. Yine bu eğitim öğretim döneminde Ağrı’da faaliyette bulunan ulus okullarında (Millet Mektepleri) 9 adet A dershanesinde 210 erkek, 3 adet B dershanesinde ise 10 erkek öğrenci bulunmaktadır. Bu Ulus okullarında 13 öğretmen görev almıştır. Eğitimci Köy okullarında gece dershanelerinde Ağrı’da 38’i A 11’i B dershanesi olmak üzere 49 dersane faaliyette olup, bu dershanelerde 49 öğretmen çalışmıştır. Dershanelerde 5’i kadın olmak üzere toplamda 561 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin yarısına yakını 17-25 yaş grubunda olup, 72’si 36-45 yaş aralığındadır. Mevcut veriler doğrultusunda Ağrı’da eğitim alanında çalışmaların yapıldığı, Cumhuriyet değerlerine ve politikalarına dönük çabaların olduğu gözükmemektedir.

1941-1942 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da mevcut 1 adet ortaokulda 1'i kadın olmak üzere 7 öğretmen görev yapmıştır. Buradaki ortaokul eğitimi için bütçeden 7.633 lira ödenek verilmiştir.¹⁷⁶

1942-1943 eğitim-öğretim döneminde Ağrı'da 86 adet ilkokul, 2726 öğrenci ve 111 öğretmen bulunmaktadır. Yine Ağrı'da 1 adet ortaokul mevcut olup, burada 7 öğretmen ve 187 öğrenci bulunmaktadır. Bir önceki eğitim öğretim yılına göre ilkokullarda okul, öğrenci ve öğretmen sayısında azalma bulunmaktadır. Ortaokulda ise öğretmen ve öğrenci sayısında azalma bulunmaktadır. Resmi gündüz ilkokullarda Ağrı şehir ve ilçe merkezlerinde 5'kadın 28 öğretmen, köylerinde 3'ü kadın, 1 münhal olmak üzere 20 öğretmen çalışmaktadır. Eğitimli okullarda çalışan öğretmen sayısı ise 128'dir. Resmi gündüz ilkokullarında çalışan öğretmenlerin 9'u ortaokul, 39'u İlk öğretmen Okulları mezunudurlar. Bu yılda Ağrı genelinde bulunan 64 eğitimli okulda 7'si gezici olmak üzere 64 öğretmen görev yapmıştır.

1942-1943 eğitim öğretim yılında Ağrı'daki resmi gündüz ilkokul, Eğitimli okullar ve Ulus okullarına toplamında 79.237 lira bütçe aktarılmış olup, bunun 73.148'i harcanmıştır. Ağrı şehir merkezinde bulunan Karaköse Ortaokuluna 10.182 lira bütçe aktarılmıştır. Bu dönem Ağrı'da 7'si şehir merkezlerinde 12'si köylerde olmak üzere toplamda 17 ulus okulu bulunmaktadır. A dershanesinde 326, B dershanesinde ise 49 öğrenci olup tamamı erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Eğitimli köy okulları bünyesinde oluşturulan gece dershanelerinde aktif olarak 1'i B 59'u A olmak üzere 60 adet dersane bulunmaktadır. Bu dershanelerde 60 öğretmen çalışıyor olup yaşları 12-45 arası değişen 692 erkek öğrenci bulunmaktadır. Bu ulus okullarına 180 lira ödenek aktarılmıştır. Dershanelerde kadın öğrencilerin bulunmaması, kadın nüfus içinde okuma yazma oranını düşük olduğunu göstermektedir.¹⁷⁷

1943-1944 yılında Ağrı'da şehir merkezinde mevcut ilkokulda 189'u kız, 910'u erkek olmak üzere 1099 öğrenci bulunmaktadır. Köylerde ise ilkokul çağında 607'si kız, 1357 erkek olmak üzere toplam 1964 öğrenci bulunmaktadır. Resmi gündüz ilkokullarda şehir merkezlerinde 25, köylerde 26 öğretmen çalışmaktadır. Bu

¹⁷⁶ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Maarif İstatistikleri 1941—1942*, Ankara Basım ve Ciltevi, Yayın No:227, Ankara 1944, s.24-286.

¹⁷⁷ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İstatistikleri 1942—1943*, Ankara Basım ve Ciltevi, Yayın No:238, Ankara 1945, s.15-36.

öğretmenlerin 9'u kadın 42'si erkek öğretmendir. Bu öğretmenlerden 24'ü İlk Öğretmen okulları mezunu, 3'ü ortaokul mezunu olup diğerleri münhal vekil öğretmenlerdir. Eğitimli okul sayısı 64 olup, bu okullarda 64 öğretmen görev almıştır. Bu yıl Ağrı'daki ilkokul eğitim için il bütçesinden 78.802 bütçe aktarılmış olup, bunun 159 lirası Ağrı'daki ulus okullarına aktarılmıştır.¹⁷⁸

1943-1944 eğitim- öğretim yılında Ağrı'da mevcut 1 adet Ortaokul olup, bu okulda 12'si kız toplamda 177 öğrenci bulunmaktadır. Bu okula 12.568 lira kaynak aktarılmıştır.¹⁷⁹

1944-1945 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da okulun bulunduğu köylerde okuma çağında bulunan öğrencilerden 525'i kız 927'si erkek olmak üzere toplam 1449 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden yılsonuna kadar 60 öğrenci farklı sebeplerden dolayı okulu bırakmıştır. Bir önceki yılda olduğu gibi bu yıl da 64 Eğitimli okul bulunmakta olup burada 65 öğretmen çalışmıştır. 1944 yılında Ağrı'daki ilkokul eğitimi için 33.330 lira ödenek verilmiştir. Bu yılda eğitim-öğretim alanında faaliyet gösteren ulus okulları sayısı 36 olup bunlardan 8'i B, 28'i A dershanesinden oluşmaktadır. A dershanesi 416'sı kadın, 606'sı erkek olmak üzere 1022 öğrenci bulunmaktadır. B dershanesinde ise 155 erkek öğrenci bulunmaktadır. Ulus okullarında bir önceki yıllara göre ilk defa kadın öğrencilerin bulunduğu görülmektedir. Bu ulus okullarına 100 lira ödenek verilmiştir. Bu dönemde yaşları 16'dan büyük olan vatandaşlar için Ağrı'da 71 adet akşam okulları açılmıştır. Bu akşam okullarında 71 Eğitimli çalışmış olup, bu akşam dershanelerinde tamamı erkek olan 999 öğrenci bulunmaktadır.¹⁸⁰

1944-1945 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da mevcut 1 adet Ortaokul olup, 26'sı kız toplamda 213 öğrencisi bulunmaktadır. Bu okulda 2'si kadın olmak üzere 8 öğretmen görev yapmıştır. Okulun bütçesi 17.110 lira olarak belirlenmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁸ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İstatistikleri 1943—1944*, Pulhan Matbaası, Yayın No:246, Ankara 1955, s.2-36.

¹⁷⁹ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1943—1944*, Pulhan Matbaası , Yayın No:247, Ankara 1945, s.2-86.

¹⁸⁰ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1944—1945*, Pulhan Matbaası , Yayın No:270, Ankara 1947, s.174-214.

¹⁸¹ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1944—1945*, Pulhan Matbaası , Yayın No:271, Ankara 1945, s.2-72.

1945-1946 eğitim öğretim yılında bir önceki yıla göre dört okul artarak 69 köy ilkokulu Ağrı'da bulunmaktadır. Bu okulların 29' Ağrı merkez ve köylerinde, 18'i Eleşkirt, 7'si Diyadin, 15'i ise Doğubayazıt ve köylerinde bulunmaktadır. Bu eğitim öğretim dönemi içinde Ağrı'da bulunan eğitimli köy okulları ile resmi gündüz ilköğretim okullarına 85.242 lira bütçe aktarılmış bunun 63.200'ü harcanmıştır. Bu dönemde Ağrı Tutak Halkevleri bünyesinde açılan 1 adet ulus okulları bulunmakta olup bir dershaneli bu ulus okulunda 24 öğrenciden 18'i başarılı olmuştur. Akşam okullarında ise Bağımsız Eğitimli Köy okullarında 69 dersane açılmış 69 Eğitim görev almış olup 19'u kadın 1022 vatandaş kurslara katılmıştır. Diğer yıllarda olduğu gibi bu yıl da 16 yaşından büyük vatandaşlara açılan akşam okullarında okuma yazma öğretme çalışmaları devam etmiştir.¹⁸²

1945-1946 Eğitim öğretim yılında Ağrı'da mevcut bir adet olan Karaköse Ortaokulu'nda 22'si kız olmak üzere 214 öğrenci bulunmakta olup bir önceki yıla göre kız öğrenci sayısında az bir artış bulunmaktadır. Bu okulda 2'si kadın olmak üzere 8 öğretmen çalışmıştır. Bahse konu ortaokula 12.546 Lira ödenek verilmiş olup, bunun 12.555 Lirası harcanmıştır.¹⁸³

1946-1947 Eğitim öğretim yılında bir önceki yıla göre okul sayısı 17 artarak 86 olmuştur. Ağrı merkez ve köylerinde 34, Eleşkirt'te 18, Diyadin'de 8, Doğubayazıt'ta 15, Patnost'ta 7, Tutak'ta 4 Eğitimli ilkokul bulunmaktadır. Ağrı merkez ve köylerinde 4, Diyadin'de 1 birer okul artmış olup Patnos'ta 7, Tutak'ta 4 İlkokul açıldığı görülmektedir. Bu okullarda 25'i köylerde, 31'i şehirlerde olmak üzere 56 öğretmen çalışmıştır. Bu dönem Ağrı'daki ilkokul eğitimi için 173.680 lira ödenek aktarılmıştır. Diğer dönem olduğu gibi bu dönem 6 adet ulus okulu Ağrı şehirlerinde hizmet vermiş olup bu ulus okullarında 8 öğretmen çalışmıştır. A ve B dershanelerinde tamamı erkek 160 vatandaş faydalanmıştır. Ayrıca okuma yazma çalışmaları kapsamında kurulan 81 adet Akşam dershanelerinde tamamı erkek 77 öğretmen görev almış olup, tamamı erkek 1111 vatandaş bu dershanelere gitmiştir. Bu durum eğitim öğretim politikasının kararlılıkla sürdürüldüğünü göstermektedir. Bir yanda resmi gündüz ilkokullarında diğer yanda Akşam dershaneleri ve ulus

¹⁸² Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1945-1946*, Pulhan Matbaası, Yayın No:280, Ankara 1947, s.38.

¹⁸³ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1945-1946*, Pulhan Matbaası, Yayın No:281, Ankara 1947, s.2.

okullarında Cumhuriyet dönemi okuryazar bir toplum oluşturma politikasının Ağrı'da kararlılıkla sürdürüldüğü görülmektedir.¹⁸⁴

1946-1947 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da bir adet olan Karaköse Ortaokulu'nda 183 öğrenci bulunmakta olup, bu okulda 3'ü kadın toplamda 8 öğretmen görev almıştır. Bir önceki eğitim öğretim yılına göre öğrenci sayısında azalma bulunmaktadır. Bu okula 17.919 lira bütçeden 16.755 Lira harcanmıştır.¹⁸⁵

1947-1948 eğitim-öğretim yılında Ağrı merkezde 2, köylerinde 40 ilkokul bulunmaktadır. Eleşkirt ilçe merkezinde 1, köylerinde 26 olmak üzere toplamda 27 ilkokul bulunmaktadır. Diyadin ilçe merkezinde 1, köylerinde 15 olup toplamda 16 ilkokul vardır. Doğubayazıt ilçe merkezinde 1, köylerinde 24 toplamda 25 ilkokul bulunmaktadır. Patnos ilçe merkezinde 1, köylerinde 7 olup toplamda 8 ilkokul vardır. Tutak ilçe merkezinde 1, köylerinde 7 olmak üzere 8 ilkokul bulunmaktadır. Ağrı ili genelinde toplamda 124 ilkokul bulunmaktadır. Bir önceki eğitim öğretim yılına göre 38 okul artmıştır. Bu oran tek başına eğitim öğretim faaliyetlerinde kurum bazında bir yıl içinde %50'ye yakın bir artış yaşandığını göstermektedir. Bu dönem Ağrı genelinde şehirlerinde 37, köylerinde 30 olmak üzere toplamda 67 öğretmen görev almıştır. Bu öğretmenlerden 7'si kadın olup gerisi erkek öğretmendir. Bu öğretmenlerden 4'ü ortaokul, 31'i İlk Öğretmen Okulu, 18'i Köy Enstitüsü mezunu olup 14'ü münhal vekil öğretmendir. Bu eğitim öğretim yılı için Ağrı'daki ilkokul eğitimi için 219.903 lira harcama yapılmıştır. Eğitim öğretim faaliyetleri içinde olan ulus okulları sayısı bu dönem 5 olup A dershanesine 42, B dershanesine 54 kayıtlı kursiyer bulunmaktadır.¹⁸⁶

1947-1948 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da ortaokul sayısı bir olup öğrenci sayısı 22'si kız olmak üzere toplam 158'dir. Bu okulda 5'i kadın olmak üzere 11 öğretmen görev yapmaktadır. Bu okula 19.220 lira bütçe aktarılmıştır. Bu okulda okutulan yabancı dil ise Fransızcadır.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1946-1947*, Pulhan Matbaası, Yayın No:305, Ankara 1949, s.68.

¹⁸⁵ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1946—1947*, Pulhan Matbaası, Yayın No:296, Ankara 1948, s.38.

¹⁸⁶ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1947—1948*, Pulhan Matbaası, Yayın No:306, Ankara 1949, s.4.

¹⁸⁷ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1947—1948*, Pulhan Matbaası, Yayın No:307, Ankara 1949, s.2.

1948-1949 Eğitimi öğretim döneminde Ağrı merkezde 2 köylerinde 21 olmak üzere 23, Eleşkirt ilçesinde 12, Diyadin'de 9, Doğubayazıt'ta 13, Patnos'ta 6 ve Tutak'ta 7 olmak üzere il genelinde 70 adet ilkokul bulunmaktadır. Bir önceki eğitim öğretim yılına göre okul sayısında azalma bulunmaktadır. Bu okullarda 70 öğretmen görev almıştır. Bu öğretmenlerden 7'si ortaokul, 33'ü İlk Öğretmen Okulu ve 30'u ise Köy Enstitüsü mezunudur. Bu okullara eğitim öğretim dönemi içinde 189.476 lira bütçe aktarılmıştır.¹⁸⁸

1948-1949 eğitim-öğretim döneminde Ağrı'da 2 adet ortaokul olup merkezde 18'i kız öğrenci olup toplamda 147, Doğubayazıt ortaokulunda ise biri kız olmak üzere 36 öğrenci bulunmaktadır. Bir önceki eğitim öğretim dönemine göre öğrenci sayısında azalma olmuştur. Ağrı merkezdeki ortaokulda 6'sı kadın toplamda 11, Doğubayazıt Ortaokulu'nda ise 5 erkek öğretmen görev almıştır. Bu okullar için bütçeden 25.693 lira bütçe aktarılmıştır. Bu ortaokullarda Fransızca yabancı dil olarak okutulmuştur.¹⁸⁹

1949-1950 eğitim-öğretim yılında Ağrı merkez ve köylerinde 30, Eleşkirt'te 13, Diyadin'de 16, Doğubayazıt'ta 14, Patnos'ta 9 ve Tutak'ta 8 olmak üzere il genelinde toplam 80 ilkokul bulunmaktadır. Bir önceki eğitim öğretim yılına göre okul sayısı artmıştır. Bu okullarda 105 öğretmen çalışmış olup bu öğretmenlerden 5'i ortaokul, 40'ı İlk Öğretmen Okulu, 57'si Köy Enstitüleri mezunu olup 3'ü de münhal vekil öğretmendir. Bu öğretmenlerden 9'u kadın olup 96'sı erkek öğretmendir. Ağrı'daki ilkokul eğitimi için 359.637 bütçeden kaynak aktarılmıştır. Diğer eğitim öğretim dönemlerinde olduğu gibi bu eğitim öğretim döneminde de 5 Akşam okulu dershanesi olup, 5 öğretmen görev almıştır. Bu dershanelerde 38 vatandaş okuma yazma çalışmalarına katılmıştır. Eğitimli köy okulları bünyesinde oluşturulan akşam okullarında ise 556 vatandaştan 236'sı birinci devreyi başarılı olarak geçmiştir.¹⁹⁰

1949-1950 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da biri Ağrı merkez, diğeri Doğubayazıt ilçe merkezinde olmak üzere iki adet ortaokul bulunmaktadır. Ağrı

¹⁸⁸ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1948—1949*, Pulhan Matbası , Yayın No:325, Ankara 1959, s.2.

¹⁸⁹ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1948—1949* , Yayın No:326, Ankara 1950, s.2.

¹⁹⁰ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1949—1950*, Pulhan Matbası , Yayın No:334, Ankara 1952, s.2.

merkezde bulunan ortaokulda 9'u kız toplamda 103, Doğubayazıt ortaokulunda ise 1'i kız toplamda 57 öğrenci bulunmaktadır. Bir önceki eğitim öğretim yılına göre Ağrı merkezde bulunan ortaokulda öğrenci sayısında düşme bulunmaktadır. Kız çocukların okullaşmasında eksiklikler görülmektedir. Ağrı merkez ortaokulunda 3'ü kadın toplamda 7, Doğubayazıt ortaokulunda ise 2'si kadın toplamda 6 öğretmen görev almıştır. Ağrı merkezdeki ortaokula 12.319, Doğubayazıt ortaokuluna ise 22.351 lira toplamda 34.670 lira bütçeden ödenek aktarılmıştır.¹⁹¹ Bu dönem Ağrı İl Milli Eğitim Müdürü İbrahim Aydın'dır.

Cumhuriyet dönemi eğitim ve kültür alanında yapılan en önemli inkılâplardan biri olan Halkevlerinin, Ağrı'da Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren aktif bir şekilde çalıştığı görülmektedir. Halkevlerinin kuruluş amaçlarından biri de okuryazar oranını arttırmaktır. 1965'te 6 yaş üstü okuryazar olan nüfusun toplam nüfus içinde % 26, 1975'te % 46'ya ulaşmış olup aynı dönem Türkiye'de okuryazar oranı %49'dan %62'ye yükselmiştir. Bu durum Ağrı'nın okuryazar oranı açısından gerilerde olduğu görülmektedir. Okuryazar oranı arttırmada Halkevleri, Ağrı'daki kültürel dokuyu beslemiştir. Okuma yazma kursları, kitap okuma, kütüphane, spor, sinema vb. alanlarda faaliyet gösteren Halkevleri, Ağrı merkez, ilçe ve köylerinde kurulmuştur. Halkevlerinin faaliyetleri dönemin tek partisi CHP tarafından yürütüldüğünden yazışmalar CHP büroları tarafından yapılmaktaydı. 1941 yılında Ağrı Halkevi Müdürlüğüne gönderilen yazıda altı adet filmin üç hafta içinde izletilmesi ve sonrasında merkeze gönderilmesi ifade edilmiştir.¹⁹²

Ağrı'nın ilçelerinden biri olan Tutak Halkevinin kuruluşunda çoğunlukla ilçede görevli kamu görevlilerin yer aldığı bilgisi mevcuttur. Merkezden uzak en ücra yerlere kadar Halkevleri yayılmıştır.¹⁹³ Tutak Halkevi çalışmaları arasında konferans gibi aktiviteler de yer almaktadır.¹⁹⁴ Tutak Kaymakamlığının Aralık 1946 ayına ait Halkevi çalışma raporunda; "Halkevinin çalışmaları belirterek köylerden gelen vatandaşlar ile sosyal iletişime önem verildiği, ilçe merkezinde doktor ve eczanenin olmadığı bu konuda ortaya çıkan eksikliklere imkânlar dahilinde yardımcı

¹⁹¹ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1947—1948*, Yayın No:335, Ankara 1949, s.2.

¹⁹² Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi(DAGMCA), Fon Kodu: 1035.979.1, Tarihi: 07.10.1941.

¹⁹³ BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 981.802.2.

¹⁹⁴ BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1007.885.2.

olmaya çalışıldığı, yoksul durumda olan öğrencilere elbise yardımı yapıldığı,” bilgisi mevcuttur.¹⁹⁵

1936’da dönemin Ağrı Valisi’nin CHP parti merkezine gönderdiği yazıda İstiklal ve İnkılâp konulu konferansları kendisi tarafından verildiği, katılımın yüksek olduğunu ifade etmektedir. Eğitimde olduğu gibi konferans gibi eğitim içerikli etkinliklerde de “Cumhuriyet, Bağımsızlık, Değişim, Yenilik-Modernlik, Milliyetçilik” bu dönemin temel politikalarının Ağrı’ya yansıdığının ve uygulandığının bir göstergesidir.¹⁹⁶ 1945’te Ağrı merkeze bağlı Yoncalı, Gilesor ve Aşkale köylerinde Halkevlerinin açıldığını ve bu Halkevlerine kitap bırakıldığı görülmektedir. Toplumun aydınlanması, okuryazar oranının artırılması, vatandaşın ülke ve dünya gündemini takip etme gibi modern vatandaşlık oluşturma gayesinin yanında vatandaşa milli bir şuur kazandırma çabasını Halkevleri politikasının Ağrı’nın en ücra köylerine kadar gittiğini göstermektedir.¹⁹⁷ Patnos Halkevi kitap ve yazar künyelerine bakıldığında, milliyetçilik, sağlık, evrensel edebiyat temalı yayınların olması vatandaşların bu saydığımız özellikte yetişmelerinin önemsendiği göstermektedir.¹⁹⁸

Milli Eğitim Müdürlüğü 1948’de Halkevlerinin bağlı olduğu CHP’ye gönderdiği yazıda Doğu Beyazıt, Patnos, Tutak, Taşlıçay, Eleşkirt, Cumaçay Bucağı, Patnos’a bağlı Dedeli ve Sultanmut bucaklarında açılan Halkevlerinde okuma yazma kursların düzenlendiği ve bunlarla ilgili çalışmaların devam ettiğini belirtmiştir.¹⁹⁹ Cumhuriyet döneminde ele alınan en önemli hedeflerden birinin bilinçli bir yurttaş yetiştirmenin en önemli araçlarından biri olacak olan okuma yazma oranını arttırmak gibi çabaların Ağrı’da Halkevleri bünyesinde gerçekleştirildiği görülmektedir.²⁰⁰ 1953’te çıkarılan bir kanunla Halkevlerinin kapatılmasının ardından dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın imzası ile Ağrı’daki Halkevi kurumu Milli Eğitim Vekâletine devredilmiştir. Bunun yerine Ağrı Halk Eğitim Merkezi kurulmuştur.²⁰¹

¹⁹⁵ BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 981.802.2.

¹⁹⁶ BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 981.802.2.

¹⁹⁷ BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1043.1008.2.

¹⁹⁸ BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1043.1008.2.

¹⁹⁹ BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1052.1038.2.

²⁰⁰ BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1052.1038.2.

²⁰¹ BCA, Fon Kodu:30.18.1.2, Yer No: 132.55.8.

3.4. Demokrat Parti (DP) Dönemi (1950-1960) Ağrı'da Eğitim Faaliyetleri

1950'de iktidara gelen DP'nin seçimler öncesi Doğu ve Güneydoğu'yu kalkındırma ve bu bölgelere yatırım sözü seçim vaatleri arasındaydı. Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki köylere bayındırlık çalışmaları, topraksız köylüye toprak verilmesi, yeni tarım alanlarının açılması gibi faaliyetlerin DP'nin ilk dönemlerinde yaptığı çalışmalar arasındadır.²⁰²

DP hükümetleri programlarında Doğu illerinde her dereceden okul, fakülte ve kültür merkezlerinin kurulması kararı vardı. DP hükümeti 1951 bütçesinde Ağrı köylerinde 24-30 okulun yapımı programlarına almıştı. Mevcut hükümet Ağrı'ya 1.400.000 lira ile 28 köy ilkokulunun yapımını başlamıştır. Bütün köylere ilkokul yapımını programlarına alan DP Ağrı için 692 bin lirayı okul tamirat ve tadilatlar için göndermiştir. Ayrıca Ağrı'da akşam kız sanat okulunun yapımına da başlanmıştır.²⁰³

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölge illerinin eğitimde kurum, öğrenci ve öğretmen açısından nitel ve nicel olarak Türkiye ortalamasının altındadır. Bu durumun nedenleri olarak Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde siyasi, ekonomik ve coğrafi şartlar sayılabilir. Osmanlı Devleti'nde eğitim kurumlarının bozulması, pozitif ilimlerin geriletilmesi, bölgenin I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde yaşanan maddi manevi kayıplar, kıtlık ve salgın hastalıklar, isyanlar, deprem ve doğal afetler gibi nedenlere Ağrı'nın içinde bulunduğu bölgelerdeki coğrafi koşullar da eklenince eğitimin yaygınlaşması engellenmiştir. Bölgede eğitim öğretim faaliyetlerinin belirlenmesinde hükümetlerin izlemiş olduğu politikalar da etkili olmuştur.²⁰⁴

Eğitim öğretim açısından Ağrı'nın ülke genelinin gerisinde kalmasının en büyük nedenlerinden biri ortaokul ve lise gibi eğitim kurumların geç açılması olarak

²⁰² Figen Atabey, "Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Ağrı ziyaretinin Ağrı Yerel Basınına Yansımaları (26-27 Ağustos 1959)", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9 (27), s.508.

²⁰³ Abdülhaziz, Kardaş, Demokrat Parti Döneminde Ağrı'yı Kalkındırma Çalışmaları 1950-1960, *Route Education and Social Science Journal*, s.517-529.

²⁰⁴ Bahattin Demirtaş, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Eğitim ve Öğretim (1923-1938)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 41, s.63-87; Saygı Öztürk, *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu*, İstanbul Doğan Kitap, 2007, s.62-63.

değerlendirilmektedir. Öyle ki, Ağrı’da Cumhuriyet’in ilanından on yıl sonra ortaokul, otuz yıl sonra ise lise kurulmuştur.²⁰⁵

1927-1960 yılları arasında görev yapan Ağrı İl Milli Eğitim Müdürleri aşağıda verildiği gibidir:²⁰⁶

1927-1939 Hüseyin Avni GÜLER

1939-1942 Nabi TAŞAR

1942-1947 Melih KINAY

1947-1950 İbrahim AYDIN

1950-1954 Ahmet ALTÜMSEK

1954-1957 Abdurrezak TIĞLI

1957-1958 Mustafa TEKSOY

1958-1959 Emin Devrim

1959-1960 Abdülkadir ARİÇ.

3.4.1. DP Dönemi (1950-1960) Ağrı’da ilkokul düzeyinde eğitimde yaşanan gelişmeler

DP iktidarı öncesi Ağrı’da 87 adet ilkokul, 123 öğretmen ve 5367 öğrenci bulunmaktadır.²⁰⁷

1950-1959 yılları arasında DP hükümetleri dönemlerinde Ağrı’da ilkokul kurum sayısında ciddi artış yaşanmıştır. İlkokul sayısı 1959’a 129’a çıkarılmıştır. On yıllık süre zarfında ilkokul sayısında yaşanan artış eğitim öğretim alanında faaliyetlerin arttığı göstermektedir.

²⁰⁵ Faruk Kaya, *Ağrı İlinin Eğitim Coğrafyası*, Ağrı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2016, s.40.

²⁰⁶ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 129.8.12; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 157.32.11; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 157.32.12; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 157.3.1; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 244.16.11; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 263.6.8; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 268.1.16; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 278.29.9.

²⁰⁷ Meryem, Canbay, *Ağrı’nın Sosyal Kültürel Tarihi (1950-180)*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.150.

1950-1951 eğitim öğretim yılında Ağrı’da öğretmen sayısına göre eğitim kurumlarında artış gözükmemektedir. 1950 yılında 68 olan eğitim kurumu DP dönemi ilk yılında 20 okul daha yapılarak okul sayısı 88 olmuştur. Bu örnek DP hükümetin ilk yıllarından itibaren eğitime önem verdiğini göstermektedir.²⁰⁸ Ağrı’da şehirlerde 1 öğretmenli 66, 2 öğretmenli 14, 3 öğretmenli 3, 4 öğretmenli 2, 6 öğretmenli 1, 7 öğretmenli 1, 8 öğretmenli 1 okul olmak üzere toplam 88 okul bulunmaktadır. Söz konusu bu okullar 1 sınıflı 7 okul, 2 sınıflı 24 okul, 3 sınıflı 10 okul, 4 sınıflı 14 okul, 5 sınıflı 33 okul olmak üzere 88 ilköğretim düzeyinde eğitim öğretim yapan kurumlar vardır. Ağrı’nın köylerinde ise 1 öğretmenli 52, 2 öğretmenli 9 olmak üzere toplam 61 okul bulunmaktadır. Bu okullar 1 sınıflı 5, 2 sınıflı 13, 3 sınıflı 9, 4 sınıflı 14, 5 sınıflı 20 olmak üzere 61 köy okulu bulunmaktadır. 1950-1951 eğitim öğretim yılında eğitimci (Köy Enstitüleri çıkışlı okuma yazma kurslarında görevli öğretmen) okullar ise şehirde 6, köylerde ise 14 olmak üzere 20 okul bulunmaktadır.

Tablo 3. 4. 1950-1951 Eğitim Öğretim yılı Ağrı’da 1-5. Sınıf öğrenci sayısı²⁰⁹

İL/İLÇE	1. SINIF		2. SINIF		3. SINIF		4. SINIF		5. SINIF		TOPLAM	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
AĞRI(GENEL) 103	1644	782	1360	286	605	78	567	8	329	51	445	128
TUTAK	138	83	102	27	48	4	37	1	41	3	366	116
PATNOS	89	34	129	33	55	8	50	7	32	-	555	82
D.BEYAZIT	317	150	204	42	133	10	97	18	45	9	796	229
ELEŞKİRT	313	113	237	14	103	4	49	7	52	3	754	141
DİYADİN	259	154	225	51	62	7	76	5	39	8	661	225

Tabloya bakıldığında Ağrı’da eğitim-öğretime olan ilginin her yıl arttığı görülmektedir. 1-5. Sınıf öğrencilerin mevcuduna bakıldığında bu bilgiye rahatlıkla ulaşılabilir. 5. Sınıf öğrenci mevcudu toplam 380 iken 1. Sınıf öğrencileri toplam sayısı 1726’dır. Aradan geçen zaman diliminde 4.5 kat bir artış yaşanmıştır. Bu durum okuma yazmaya gereken önemin de arttığını göstermektedir. Tablodan

²⁰⁸ Bilal, Tunç-Sefa Yıldırım, “Ağrı’da Eğitim (1950-1960)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2018, Yıl 11, Sayı 33, s.796.

²⁰⁹ BİGM,1950-1951 Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri, Yayın No: 346, s.4.

kadınların okullaşması oranlarının erkek nüfusa oranla geride kaldığı anlaşılmaktadır. 5. sınıfta okuyan 380 öğrenciden sadece 51'i kadın olup, erkek öğrenci sayısı kız öğrenci sayısının 6.5 katına denk düşmektedir. Bu durum bölgede kadın nüfusun eğitim ve öğretimden yeteri kadar faydalanamadığını göstermektedir. 1950-1951 yılında 1. sınıfa kayıt yaptıran 1720 öğrenciden 782'si kız öğrencidir. Erkek öğrenci sayısının kız öğrenci sayısını iki kattan fazla olmasına rağmen diğer yıllara nazaran kız öğrenci sayısı artmıştır. Benzer özellik Ağrı'nın ilçeleri için de söz konusu iken, kız öğrenci sayısının oransal olarak yıllar itibariyle Doğu Beyazıt ilçesinde biraz daha olumlu olmuştur. 1. Sınıf kayıtlarına bakıldığında Diyadin ve Tutak ilçelerinde kız öğrenci sayısının hızla arttığı oransal olarak diğer ilçelerden daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

1951-1952 eğitim öğretim yılında Ağrı merkezde 2'si köylerde 32 olmak üzere toplam 34 ilkokul bulunmaktadır. İlçelerde ise Eleşkirt'te 1'i şehir merkezinde 15'i köylerde olmak üzere 16, Diyadin 1'i şehir merkezinde 18'i köylerde olmak üzere toplam 19, Doğubeyazıt ilçe merkezinde 1, köylerinde 14 olmak üzere toplam 15, Patnos ilçe merkezinde 1 köylerinde 8 olmak üzere toplam 9, Tutak ilçe merkezinde 1 köylerinde 9 olmak üzere toplam 10 ilkokul bulunmaktadır. Ağrı genelinde mevcut 91 ilkokulda 1.380'ni kız öğrenci olup toplam 6.366 öğrenci okumaktadır. Aynı zamanda Ağrı'da öğretmenli akşam okullarında 1951-1952 eğitim-öğretim yılında 19 öğrenci mevcut olup, bunlardan 12'si mezun olmuştur.²¹⁰

1951-1952 eğitim-öğretim yılında bir önceki yıla öğrenci, öğretmen ve okullaşma oranında bir artış söz konusudur. Bir önceki eğitim-öğretim yılında Ağrı'da 88 ilkokul mevcut iken, 1951-1952 eğitim-öğretim yılında 14 yeni ilkokul açılarak okul sayısı 102'ye yükselmiştir. Öğrenci sayısı açısından da bir önceki yılda 782'si kız olmak üzere 2426 öğrenciye kayıt yapılırken 1951-1952 eğitim-öğretim yılında 839'u kız olmak üzere 2826 öğrenciye kayıt yapılmıştır. Birini sınıfa kayıtlarda %20'ye yakın bir artış söz konusudur. Bu durum eğitim- öğretime karşı pozitif bakışın arttığını göstermektedir. Kız öğrencilerin okullaşması alanında Ağrı'nın Tutak ilçesi, Ağrı merkez ve diğer ilçelere göre daha iyi durumdadır. 1951-1952 eğitim-öğretim döneminden bir önceki yılda 112 öğretmen görevde iken 1951-

²¹⁰ Bilal, Tunç-Sefa Yıldırım, "Ağrı'da Eğitim (1950-1960)", *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2018, Yıl 11, Sayı 33, s.796-798.; BİGM, 1951-1952 Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri, Yayın No: 355, s.2.

1952 eğitim öğretim yılında Ağrı’da 139 öğretmen görev almış olup, öğretmen sayısında da öğrenci sayısına paralel bir artış söz konusudur.

Tablo 3. 5. 1953-1960 yılları arasında Ağrı şehir ve köylerde bulunan ilkokul sayıları²¹¹

EĞİTİM YILI	ŞEHİR	KÖY	TOPLAM
1953-1954	8	108	116
1954-1955	9	108	117
1955-1956	9	113	122
1956-1957	9	112	121
1957-1958	9	114	123
1958-1959	11	114	125
1959-1960	11	124	135

1950’de iktidar olan DP hükümeti döneminde Ağrı’da 88 tane ilkokul aktif halde iken 1960 yılına kadar bu sayının 135’e ulaştığı görülmektedir.

1952-1953 eğitim-öğretim yılında Ağrı şehir merkezinde 2, köylerinde 32 olmak üzere toplam 34 okul bulunmaktadır. Eleşkirt ilçe merkezinde 1, köylerinde 16; Tutak ilçe merkezinde 1, köylerinde 12, Diyadin ilçe merkezinde 1, köylerinde 19; Doğubeyazıt ilçe merkezinde 1, köylerinde 18; Patnos ilçe merkezinde 1, köylerinde 11 adet ilkokul olmak üzere Ağrı genelinde 7’si şehir merkezlerinde 105’i köylerde olmak üzere 112 okul bulunmaktadır.

²¹¹ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1953-1960*, Yayın No: 431, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.8.

Tablo 3. 6. 1952-1953 eğitim-öğretim döneminde İlköğretimde Ağrı’da öğrenci durumu²¹²

İl/ilçe	ERKEK	KIZ	TOPLAM
Ağrı (Merkez)	1859	605	2464
Eleşkirt	1031	225	1276
Diyadin	738	164	902
Doğu Beyazıt	994	278	1272
Tutak	422	144	566
Patnos	520	128	648

Tabloda Ağrı genelinde bir önceki eğitim öğretim yılına göre öğrenci sayısında artış yaşandığı görülmektedir. Kız çocukların okullaşması açısından Tutak ilçesi oran olarak iyi durumda olmasına rağmen Tutak ilçesinde öğrenci sayısının diğer ilçelere göre daha az gözükmektedir. Öğrenci sayısının azlığı bakımından Tutak ilçesini, Patnos takip etmektedir. Bu iki ilçede öğrenci sayısının az olması ilkokul sayısının az olması ile açıklanabilir. Bahse konu eğitim-öğretim dönemi için Ağrı genelinde ilköğretim için bütçeden 331.078 TL harcanmıştır. Ağrı’da bu dönemde akşam okuma yazma kurslarında 20’si kadın olmak üzere 301 öğrenci kaydı bulunmaktadır.

Tablo 3. 7. 1953-1960 yılları arası Ağrı’da İlköğretimde Öğrenci, Öğretmen durumu²¹³

Eğitim- Öğretim Yılı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı		
		Erkek	Kadın	Toplam
1953-1954	145	5.725	1.583	7.308
1954-1955	171	6.263	1.662	7.925
1955-1956	197	6.724	1.861	8.585
1956-1957	199	6.785	1.794	8.579
1957-1958	197	7.058	1.780	8.838
1958-1959	220	7.512	1.753	9.265
1959-1960	250	8.397	1.880	10.277

²¹² BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1952-1953*, Yayın No: 361, Ankara 1963, s.2-102.

²¹³ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1953-1960*, Yayın No: 431, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.92; Bilal, Tunç-Sefa Yıldırım, “Ağrı’da Eğitim (1950-1960)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2018, Yıl 11, Sayı 33, s.798.

1953-1960 yılları arasında Ağrı'da öğrenci sayısında %40'ye yakın bir artış yaşanmıştır. Bu paralelde öğretmen sayısında da artış yaşandığı görülmektedir. 1955-1958 yılları arasında öğrenci ve öğretmen sayılarında bir durağanlık hâkimdir. 1958 yılından itibaren öğretmen ve öğrenci sayılarında belirgin bir artış yaşanmıştır. Kız öğrencilerin okullaşma oranı az olmakla birlikte 1953-1960 yılları arası kız çocukların okullaşma sayılarında çok az bir artış bulunmaktadır.

1953-1954 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da 8'i şehir merkezlerinde olmak üzere 116 ilkokul bulunmaktadır. Bu okullarda 1583'ü kız, 5725'i erkek olmak üzere toplam 7308 öğrenci bulunmaktadır. Kız öğrenci sayısı az olmak ile birlikte bu dönem Ağrı'da 12'si kadın olmak üzere toplam 171 öğretmen görev yapmıştır. Öğretmenlerin çoğunluğu Köy Enstitüleri ve İlk Öğretmen Okulu mezunu olup, öğretmenlerden 50'si şehirlerde 121'i köylerde görev yapmaktadır. Bu yıl Ağrı'da eğitim öğretim için 270.649 TL bütçe ayrılmıştır.

1954-1955 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da 9'u şehir merkezlerinde olmak üzere 117 ilkokul bulunmaktadır. Bu okullarda 1662'si kız, 6263'ü erkek olmak üzere toplam 7925 öğrenci mevcuttur. Bir önceki yıla göre öğrenci sayısında bir artış yaşanmıştır. Bu okullarda 171 öğretmen görev yapıyor olup bir önceki yıla göre öğretmen sayısı değişmemiştir. Söz konusu eğitim öğretim yılı için 278.837 TL bütçe aktarılmıştır. Bahse konu eğitim- öğretim yılı için 372.018 TL bütçe aktarılmıştır.

1955-1956 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da 9'u şehir merkezlerinde olmak üzere toplamda 122 ilkokul bulunmaktadır. Bu dönemde 1861'i kız öğrenci 6724'ü erkek olmak üzere toplam 8585 öğrenci bulunmaktadır. 197 öğretmenin görev aldığı bu eğitim-öğretim döneminde bir önceki yıla göre öğretmen sayısında artış yaşanmıştır. Öğretmen, öğrenci ve okul sayısındaki artış eğitim politikalarının Ağrı'da kararlılıkla uygulandığını göstermektedir.

1956-1957 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da 9'u şehir merkezlerinde olmak üzere 121 ilkokul bulunmaktadır. 1957 yılında bu okullarda 1794'ü kız, 6785'i erkek olmak üzere toplam 8579 öğrenci bulunmaktadır. Bu dönemde 161'i Köy Enstitüsü mezunu olmak üzere toplamda 199 öğretmen Ağrı'da görev almıştır. Aynı tarihlerde yerel basından Karaköse adlı gazete 17 Ocak 1955 tarihli haberinde Ağrı'da Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nda 17 Ocak 1955 tarihinde yapılan bir okul aile

birliği toplantısını konu almıştır. Bahse konu haberde eğitim ile alakalı konular yanında dar gelirli öğrencilere yapılan yardımın yanında okul içme suyunun bir katılımcı veli tarafından karşılandığı belirtilmektedir. Bu içerik Ağrı'da eğitimin önemsendiğini öğrencilerin okumaları yönünde her türlü kolaylık ve yardımların yapıldığını göstermektedir.²¹⁴

1957-1958 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da 9'u şehir merkezlerinde olmak üzere 123 ilkokul bulunmaktadır. Bu okullarda 1780'ni kız, 7058'i erkek olmak üzere toplam 8838 öğrenci bulunmaktadır. Bahse konu eğitim öğretim döneminde tamamı İlk Öğretmen Okulu mezunu olmak üzere 5'i kadın toplam 197 öğretmen görev yapmıştır. Bir önceki yıllarda Köy Enstitüleri mezunu öğretmenlerin bundan sonraki dönemlerde görev almadığı kayıtlarda görölmektedir.

1958-1959 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da 11'i şehir merkezlerinde olmak üzere 125 ilkokul bulunmaktadır. 1959 yılında Ağrı'da bulunan ilkokullarda 1753'ü kız, 7512'si erkek olmak üzere toplam 9265 öğrenci bulunmaktadır. 220 öğretmenin görev aldığı bu eğitim öğretim döneminde bir önceki yıla göre öğrenci ve öğretmen sayısında artış yaşanmıştır.

1959-1960 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da 11'i şehir merkezlerinde olmak üzere 135 ilkokul bulunmaktadır. Bu okullarda 1880'ni kız, 8397'si erkek olmak üzere toplam 10277 öğrenci bulunmaktadır.²¹⁵

3.4.2. DP dönemi (1950-1960) Ağrı'da ortaokul eğitimi alanında gelişmeler

29 Ekim 1923 Cumhuriyetin ilanından 1928'e kadar ülke genelinde 71 adet ortaokul bulunmaktadır. Ağrı merkezde 1933-1934 eğitim öğretim yılında Naci Gökçe Ortaokulu açılmıştır. 1937-1938 eğitim öğretim yılında başlamış olup, 8 öğretmen ve 85 öğrencisi bulunmaktadır.²¹⁶

Ağrı'da 1950-1951 eğitim öğretim yılında Ağrı merkez ve Doğubayazıt ilçe merkezinde birer olmak üzere iki adet ortaokul bulunmaktadır. Bu okullarda Ağrı

²¹⁴ *Karaköse Gazetesi*, 17 Ocak 1955, Sayı: 496, s.1.

²¹⁵ DİGM, Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim (1953-1960), s.8-268.

²¹⁶ Meryem, Canbay, Ağrı'nın Sosyal Kültürel Tarihi (1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.153.

merkezde 5'i kız 60, Doğubayazıt'ta toplam 2'si kız 21 öğrenci bulunmaktadır. Bu okullara 31.472 lira bütçe ayrılmıştır.²¹⁷

1951-1952 eğitim öğretim yılında Ağrı Merkez Naci Gökçe Ortaokulu'na birinci sınıfa 12'si kız 43, Doğubayazıt Ortaokuluna 3'ü kız 15 öğrenci kayıt yapmıştır. Bu eğitim öğretim döneminde Naci Gökçe Ortaokulunda ders kesiminde 21' kız toplamda 119 öğrenci bulunmaktadır. Doğubayazıt Ortaokulu'nda ise 4'ü kız olup toplamda 52 öğrenci eğitim görmektedirler. Ağrı'da ortaokul eğitiminde yavaş bir ilerleme olmasına rağmen eğitim öğretim faaliyetlerin sürdürüldüğü görülmektedir. Kız çocukların okullaşmasında eksiklikler de yaşanmaktadır. Doğubayazıt Ortaokulu'nda öğrencilerin onda biri kız öğrenciler oluşturmaktadır. Bu eğitim öğretim döneminde Ağrı merkezde 9'u asil 1' stajyer, Doğubayazıt Ortaokulu'nda 4'ü asil 2'si stajyer olmak üzere 16 öğretmen görev yapmaktadır. Bu öğretmenlerden 6'sı erkek olup 10'u kadındır. Yine bu eğitim öğretim döneminde Ağrı merkezdeki ortaokula 28.544 TL, Doğubayazıt ortaokuluna 19.536 TL toplamda 48.080 TL bütçe aktarılmıştır.²¹⁸

1952-1953 eğitim- öğretim yılında Ağrı merkez Naci Gökçe Ortaokulu'na 11'i kız olmak üzere toplam 56, Doğubayazıt ortaokuluna ise 1'kız toplam 17 öğrenci kayıt yapmıştır. Sene sonu ders kesiminde Ağrı il toplamında bu iki ortaokulda 189 öğrenci bulunmaktadır. Bu iki ortaokulda bu dönemlerde ağırlık olarak Almanca ve Fransızca yabancı diller verilmiş olup İngilizce yabancı dil dersi bulunmamaktadır. Ağrı merkez Naci Gökçe ortaokulunda 8, Doğubayazıt Ortaokulunda ise 6 öğretmen görev yapmıştır.²¹⁹

DP döneminde eğitime ve okul sayısını arttırmaya dönük politikalar dahilinde 1954'te Eleşkirt, 1955'te Patnos'ta birer Ortaokul açılmıştır. 1954-1955 eğitim- öğretim döneminde Ağrı'da 4 Ortaokul olup, bu okullarda 9 öğretmen ve 128 öğrenci

²¹⁷ BİGM,1950-1951 *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri*, Yayın No:347, s.234; Meryem, Canbay, Ağrı'nın Sosyal Kültürel Tarihi(1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.153.

²¹⁸ BİGM,1951-1952 *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri*, Yayın No:356, s.2-12.

²¹⁹ BİGM,1952-1953 *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri*, Yayın No:367, s.2-18.

bulunmaktaydı. 1960’da bu ortaokullarda görevli öğretmen sayısı 41’e yükselmiştir.²²⁰

Tablo 3. 8. Ağrı’da ortaokul eğitimi öğrenci sayıları²²¹

YIL	ERKEK	KIZ	TOPLAM
1953-1954	132	35	167
1954-1955	85	13	98
1955-1956	121	7	128
1956-1957	180	13	193
1957-1958	197	9	206
1958-1959	259	8	267
1959-1960	312	20	332

Tabloya bakıldığında Ağrı’da 1953-1954 eğitim-öğretim yılı döneminde 132 öğrencinin bulunduğu bunu devam eden 1954-1955 eğitim- öğretim yılında öğrenci sayısında bir düşüş yaşandığı görülmektedir. 1955-1956 eğitim-öğretim yılından itibaren ortaokulda okuyan öğrenci sayılarında düzenli bir artış yaşanmıştır. 1959-1960 yılı eğitim-öğretim döneminde Ağrı’da 332 öğrencinin bulunması 1953-1954 yılına göre %100’e yakın bir artış yaşanmıştır. Yine tabloda kız öğrenci sayısının düşük olması göze çarpan unsurlardan biridir. 1953-1960 yılları arasında artan öğrenci sayısı ile kız öğrenci sayısı arasında bir paralellik olmadığı görülmektedir. 1953-1954 eğitim öğretim yılında ortaokulda okuyan öğrencilerin %21’i kadın öğrencilerden oluşmakta olup %79’u erkek öğrencilerden oluşmaktadır. 1959-1960 eğitim öğretim yılında ise ortaokul öğrencilerden kız öğrencilerin oranı %6’lara kadar gerilemiştir. Tabloya göre 1953’ten itibaren yani DP dönemi Ağrı’da kız çocukların okullaşma oranlarında geriye doğru bir durum söz konusudur.

1954-1960 yılları arası Ağrı’da Resmi bağlı ortaokul (İlköğretim ve ortaokul aynı bina) öğrenci sayılarında durum biraz daha farklıdır.

²²⁰ Meryem, Canbay, Ağrı’nın Sosyal Kültürel Tarihi (1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.154.

²²¹ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1953-1960*, Yayın No: 437, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.12.

Tablo 3. 9. 1954-1960 yılları arası Ağrı’da Resmi bağlı ortaokul öğrenci sayıları²²²

YIL	ERKEK	KIZ	TOPLAM
1954-1955	118	29	147
1955-1956	161	37	198
1956-1957	182	27	209
1957-1958	174	27	201
1958-1959	221	33	254
1959-1960	241	38	279

Tabloda 1954 yılından itibaren Ağrı’da ortaokul öğrencilerinde 1957-1958 eğitim öğretim yılı hariç diğer yıllarda düzenli bir artış söz konusudur. Ortaokul öğrenci sayısı artış olmasına rağmen öğrenci sayısının az olması dikkat çekicidir. Resmi bağlı ortaokullarda kız öğrenci sayısı resmi bağımsız ortaokullarda kız öğrenci sayısına nazaran oranın biraz daha iyi olduğu gözükmemektedir. 1954-1955 eğitim öğretim yılında kız öğrenci sayısı toplam öğrenci sayısı içinde %20 iken 1959-1960 eğitim- öğretim yılında kız öğrenci sayısı oranı toplam öğrenci sayısı içinde %14’e kadar gerilemiştir. Öğrenci sayısında artış olmasına rağmen kız öğrenci sayısında bir düşüş söz konusudur.

Tablo 3. 10. 1954-1960 yılları arası Ağrı’nın İlçelerinde Ortaokul Öğrenci sayıları²²³

İL/İLÇE	Doğubeyazıt			Eleşkirt			Patnos			Taşlıçay			toplam
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	
1953-1954	45	6	51	-	-	-	-	-	-	-	-	-	51
1954-1955	62	8	70	23	5	28	-	-	-	-	-	-	98
1955-1956	61	4	65	41	2	43	19	1	20	-	-	-	128
1956-1957	77	7	84	72	5	77	31	1	32	-	-	-	193
1957-1958	88	9	97	74	-	74	35	-	35	-	-	-	206
1958-1959	96	8	104	79	-	79	36	-	36	48	-	78	297
1959-1960	107	7	114	91	6	97	33	4	37	81	3	84	332

Tabloya bakıldığında 1953-1960 yılları arasında Ağrı ilçelerinde Ortaokul düzeyinde eğitim faaliyetlerin arttığı gözlemlenmektedir. 1953-1954 eğitim-öğretim

²²² BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1953-1960*, Yayın No: 437, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.198.

²²³ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1953-1960*, Yayın No: 437, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.12-13.

yılında 51 öğrenci olup, 1960 yılında öğrenci sayısında 6.5 kat bir artış yaşanmıştır. Bu durum bu dönemlerde Ağrı ilçelerinde eğitim faaliyetlerin sürdürüldüğünü göstermektedir. Ortaokul eğitimi Ağrı merkez ve Doğubayazıt'ta önceden başlanmasına rağmen, Eleşkirt'te 1954-1955, Patnos'ta 1955-1956, Taşlıçay ilçesinde ise 1958-1959 eğitim öğretim yılında başlamış olup, Tutak ilçesinde 1960'tan sonra Ortaokul eğitimi verildiğini göstermektedir. Yine tabloda öğrenci sayıları artmakla beraber kız çocukların okullaşmasında benzer bir artış görülmemektedir. 1960 yılına kadar Ağrı'da ortaokul kurum sayısı yanında öğrenci ve öğretmen sayısının da artmış olması DP döneminde Ağrı'da eğitim faaliyetlerin sürdürüldüğünün bir işaretidir.

1953-1960 yılları arası Ağrı'ya ortaokul eğitimi için merkezi bütçeden düzenli olarak pay aktarılmıştır. Aşağıdaki tabloda okul sayısı, bütçe ve öğretmen durumu belirtilmiştir. Bütçe açısından sadece 1953-1956 yılları arası alınmıştır.

Tablo 3. 11. Ağrı'da ortaokul okul öğretmen sayısı ve bütçe durumu²²⁴

Eğitim dönemi	Öğretim	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Bütçe
1953-1954		9	3	57.358 TL
1954-1955		9	4	27.632 TL
1955-1956		10	5	37.959 TL
1956-1957		16	5	
1957-1958		20	6	
1958-1959		35	6	
1959-1960		36	6	

Tabloda Ağrı'da ortaokul sayısının yedi yıllık süre zarfında iki katına çıkarıldığı buna ilave olarak öğretmen sayısında dört kat bir artış yaşanmıştır. Bu okullarda çalışan öğretmen ve diğer ihtiyaçlar için düzenli olarak okul bütçelerine para aktarılmıştır.²²⁵ Mevcut tablo ve veriler ışığında DP dönemi Ağrı'da ortaokul eğitiminin kararlılıkla sürdürüldüğü görülmektedir.

²²⁴ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1953-1960*, Yayın No: 437, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.12-13; Bilal, Tunç-Sefa Yıldırım, "Ağrı'da Eğitim (1950-1960)", *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2018, Yıl 11, Sayı 33, s.803.

²²⁵ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1953-1960*, Yayın No: 437, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.12-13; Bilal, Tunç-Sefa Yıldırım, "Ağrı'da Eğitim (1950-1960)", *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2018, Yıl 11, Sayı 33, s.803.

3.4.3. DP dönemi (1950-1960) Ağrı’da ortaöğretim düzeyinde gelişmeler

Ortaöğretim ortaokul eğitimin bir üst aşaması olup Tanzimat döneminde açılan Sultanilerin bir devamı olup, Cumhuriyet döneminde lise adını almıştır.²²⁶

Ağrı’da ilk lisenin açılması 1954-1955 eğitim öğretim yılında gerçekleşmiştir. İlde liseye ihtiyaç duyulması dönemin yerel gazetelerine habere konu olmuştur. 22 Temmuz 1955 tarihli Demokrat Ağrı gazete haberinde Ağrı merkezde lise için bir binanın gerekliliği üzerine haber bulunmaktadır. Öğretmenin, öğrencinin olup yalnızca yeni bir binanın gerekliliğine işaret etmektedir. Bu bina için arsa tapu dahi hal olduğu yalnızca inşaata başlanması gerektiği bunun da bürokratik işlemlerden uzakacağı şüphesi dile getirilmiştir. Bu haberde il merkezdeki tek lisenin eski bir binayı kullandığı ve yeni bir binaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Haberde öğretmen öğrencinin var olması da ayrıca dönemin eğitimi için birer artıya işaretler.²²⁷ Naci Gökçe Lisesi dönemin Valisi Muhlis Babaoğlu’nun konuşması ile 11 Ekim 1955’te açılmıştır.²²⁸

1953-1954 eğitim-öğretim yılında 5’i kız olmak üzere toplamda 53 öğrencisi olan Naci Gökçe Lisesi Ağrı’da mevcut tek lise konumundadır. İlk mezunlarını 1957 yılında veren Naci Gökçe Lisesi’nin bu dönem müdürü Ali Yavuz Eryalaz’dır. 1953-1954 yıllarında bir sınıf ve bir şube ile başlayan Naci Gökçe Lisesi 1959-1960 eğitim öğretim yılında beş sınıf dört şube olarak devam etmiştir. DP döneminde il dışında lise ve yüksekokulda okuyan öğrenciler için merkezi Ankara’da bulunan “Ağrı Lise ve Yüksekokul Talebelerine Yardım Derneği” kurulmuştur. Öğrenciler için burs ve yardım toplayan bu dernek Ağrı’da eğitimin gelişmesine çok fayda sağlamıştır. Derneğin yönetim kurulunda dönemin Ağrı milletvekili Nimet Sümer’in* bulunması Ağrı’da eğitim-öğretime verilen önemin de bir işaretidir. DP döneminde Ağrı’da eğitim alanında önemli bir katkıları olan aynı zamanda Naci Gökçe Lisesi’nin

²²⁶ Meryem, Canbay, Ağrı’nın Sosyal Kültürel Tarihi(1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.156.

²²⁷ Demokrat Ağrı Gazetesi, 22 Temmuz 1955, Sayı: 228, s.1

²²⁸ Meryem, Canbay, Ağrı’nın Sosyal Kültürel Tarihi(1950-180), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022, s.156.

* Nimet Sümer: 1990 Van doğumlu. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Eczacılık mezunu, yabancı dillerden Fransızca bilmektedir. Çalıştığı alanlar ise Ağrı Özel İdare Eczacılık Sorumlu Müdür, Türk Ocağı, Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlıkları, Belediye Daimi Encümeni, Ağrı Belediye Başkan Yardımcılığı ve serbest eczacılık yapmıştır. X. Dönem DP Ağrı Milletvekili olmuştur. 1982 yılında vefat etti. : <https://www.kimoneo.com/nimet-sumer-kimdir-milletvekili-nereli-esi-tbmm/> ErişimTarihi 15.08.2023.

açılmasında girişimlerde bulunan bir diğer isim de Ağrılı Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı'dır.* Celal Yardımcı, Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemlerde Ağrı'da eğitim alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarına da destek vererek, Ağrı'da eğitimin nicel ve nitel olarak yükselmesi için çalışmıştır.²²⁹

1954-1955 eğitim-öğretim yılında Ağrı'da tek lise olan Naci Gökçe Lisesi hizmet vermeye başlamıştır. 1954-1955 yılında Naci Gökçe Lisesi'nde 28 öğretmen ile 1019 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden 55'i kız 964'ü Erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Erkek öğrenci sayısının kız öğrenci sayısının 17 katı olduğu görülmektedir. 1957-1958 yılında Ağrı'da eğitim öğretime başlayan 11 kadın öğretmenin olduğu görev yapmakta olduğu Kız Enstitüsü'nde 291 kız öğrenci bulunmaktadır. Ağrı merkezde bu dönemde Kız Enstitüsüne 291 öğrencinin başvurmuş olması il merkezinde eğitim öğretime kadın nüfusunun ilgisini göstermektedir. 1949-1950 eğitim-öğretim döneminde Ağrı da faaliyete başlayan Sanat Enstitüsü'nde 10 kadın 10 erkek olmak üzere 20 öğretmenin çalıştığı ve 108 erkek öğrencinin bulunduğu kayıtlarda yer almıştır.²³⁰

1955 tarihinde Ağrı'nın tek lisesi konumunda olan Naci Gökçe Anadolu Lisesi öğrencilerinin sergiledikleri tiyatro oyunu ile büyük bir beğeni aldığını ifade etmekle okulların toplumun ihtiyaç duyduğu kültürel sanat yapılarına katkıda bulunduğu gibi bu alanları geliştirdiğini göstermektedir.²³¹ Aynı gazetenin 3 Haziran tarihli haberinde yine ilin tek lisesi olan Naci Gökçe Lisesi'nde yapılan sergi konu olmuştur. Sergide resim ve iş eğitimi ile ilgili ürünler sergilenmiş olup, davetliler tarafından beğenilmiştir. Haberde okulların üretime, hayata ve mesleklere dönük eğitim faaliyetlerini içerdiğini Cumhuriyet döneminin eğitim politikalarından biri

* *Celal Yardımcı*: 1911 yılında Ağrı Doğubayazıt'ta doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olup, hukukçu, avukat, yazar ve devlet adamıdır. IX, X, XI. Dönem Ağrı DP milletvekili, XVI, İstanbul Milletvekili, 20.22. Dönem Hükümet Devlet, 21.23. Hükümette Milli Eğitim, 23. Hükümette Adalet Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. İstanbul Erkek Lisesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiştir. İstanbul Adliyesi ilk görev yeri olup, daha sonra Avukatlık, gazetecilik ve yazarlık yapmıştır. Siyasette DP bünyesinde daha sonra AP ile devam etmiştir. 1960 Askerî Darbesi sonrası kurulan Yassıada Mahkemeleri'nde ömür boyu hapis cezası almıştır. 1964'te serbest kalmıştır. 1986'da İstanbul'da vefat etmiştir. <https://www.biyografya.com/biyografi/26964> Erişim Tarihi: 15.08.2023.

²²⁹ Bilal, Tunç-Sefa Yıldırım, "Ağrı'da Eğitim(1950-1960)", *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2018, Yıl 11, Sayı 33, s.805.

²³⁰ Faruk Kaya, *Ağrı İlinin Eğitim Coğrafyası*, Ağrı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2016, s.40.

²³¹ Demokrat Ağrı Gazetesi, 11 Mart 1955, Sayı:123, s.1.

olan hayata dönük ve üretkenlik politikasının gereği olarak okullarda devam ettiğini göstermektedir.²³²

3.4.4. DP Dönemi (1950-1960) Ağrı’da mesleki eğitim düzeyinde yaşanan gelişmeler

Cumhuriyet döneminde ülkenin mesleki ve teknik alanlarında ihtiyaç duyduğu kalifiye elaman yetiştirmek üzere ülkenin dört bir yanında erkek sanat okulları açılarak, bu okullar için gerekli yasal düzenlemeler yapılmış, eğitim programları geliştirilmiştir.²³³

DP döneminde Ağrı’da mesleki eğitim düzeyinde çalışmaların olduğu görülmektedir. Doğubeyazıt ve Eleşkirt ilçe merkezlerinde birer sanat okulu ile yatılı ilkokul açılmasına karar verilmiştir.²³⁴

1950-1951 eğitim öğretim yılında Ağrı Kız Sanat Enstitüsü’nde 1. Sınıfta 38, 2. Sınıfta ise 98 öğrenci bulunmaktaydı. Bu öğrenciler dikiş-nakış, ev idaresi, çiçekçilik, pasta imalatı ve Resim gibi alanlarda eğitim görüyorlardı. 1950 bütçesinden Ağrı Kız Sanat Enstitüsü’ne 3929 TL kaynak aktarılmıştır. Yine bu dönemde gezici kurslar dahilinde yaşları 16-35 arası değişen 71 kadar kadın öğrenciye bıçkı, dikiş-nakış kurslar düzenlenmiştir. Mesleki teknik eğitim kapsamında gezici kurslarda yaşları 17-45 arası 14 erkek öğrenciye demircilik ve marangozluk alanında eğitim verilmiştir.²³⁵ Dönemin yerel basınına yansıyan bir başka haberde ise Akşam Kız Sanat okulunun sergisinden bahsetmektedir. Bahse konu haberde sergiden ve sergilenen ürünlerden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.²³⁶

1950-51 yıllarına ait Ağrı’da mesleki ve teknik ortaöğretim alanında eğitimin olduğu kayıtlarda mevcuttur. Ağrı’da mesleki ve teknik alanda açılan ilk Erkek Sanat Enstitüsü 1950’de açılmıştır. Günümüzde Nurettin Dolgun Mesleki ve Teknik

²³² Demokrat Ağrı Gazetesi, 3 Haziran 1955, Sayı:183, s.1.

²³³ Gizem Özal, Erken Cumhuriyet Dönemi Erkek Sanat Okulları Niğde Erkek Sanat Okulu Örneği, *Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Karabük 2019, s.1; Abdülhaziz, Kardeş, Demokrat Parti Döneminde Ağrı’yı Kalkındırma Çalışmaları 1950-1960, *Route Education and Social Science Journal*, s.517-529.

²³⁴ Bilal, Tunç-Sefa Yıldırım, “Ağrı’da Eğitim (1950-1960)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2018, Yıl 11, Sayı 33, s.797.

²³⁵ BİGM,1950-1951 Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri, Yayın No:346, s.345.

²³⁶ Demokrat Ağrı Gazetesi, 11 Mart 1955, Sayı: 123, s.1.

Anadolu Lisesi olarak devam etmektedir.²³⁷ Talim Terbiye Kurulu’nun 94 sayılı 10/5/1943 tarihli kararıyla beş yıl öğrenim süreleri olarak kurulan Erkek Sanat Enstitülerinin ilk üç yılı Erkek orta sanat okulu denilmiştir. Bu erkek sanat ortaokulları zamanla ortaokullara dönüştürülmüş olup ortaokuldan sonra tercihe bağlı olarak enstitüye geçen öğrenciler burada üç yıl eğitim görmekteydi.²³⁸ 1950-1951 eğitim öğretim yılında biri ücretli toplam 7 öğretmenli Ağrı Erkek Orta Sanat Okulu 34 öğrencisi ile eğitim öğretime başlamıştır. Bu öğrencilerden 7’si aynı yıl okuldan ayrılırken 27’si ikinci sınıfa geçmiştir.²³⁹

Aşağıdaki tabloda Ağrı’da Orta Meslek ve Teknik Eğitimde görev alan öğretmen sayıları verilmiştir.

Tablo 3. 12. Ağrı ili Orta Meslek ve Teknik Eğitim Öğretmen durumu²⁴⁰

Yıllar	ÖĞRETMEN SAYISI		
	E	K	T
1953-1954	8		8
1954-1955	19	1	20
1955-1956	20	-	20
1956-1957	15	-	15
1957-1958	8	1	9
1958-1959	11	2	13
1959-1960	1	1	16

Tabloda Ağrı’da Orta Meslek ve Teknik Eğitimde öğretmen sayıları yıllara göre değişkenlik göstermek ile beraber 1960’ta öğretmen sayısı iki katına çıkmıştır.

²³⁷ https://nurettindolgunmtal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/04/01/116672/icerikler/nurettin-dolgun-teknik-ve-endustri-meslek-lisesi-agr_206398.html

²³⁸ Tekin Kayahan, “Erkek Sanat Enstitülerinin Kuruluşu ve Gelişimi”, *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 2018, s.12-19.

²³⁹ BİGM, 1950-1951 Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri, Yayın No:346, s.4-5.

²⁴⁰ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1953-1960*, Yayın No: 438, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.518.

Kadın öğretmen sayısının az olması yanında orta meslek eğitimin kararlılıkla sürdürüldüğünü göstermektedir.

1956-1960 yılları arasında Ağrı’da Orta Meslek ve Teknik Eğitimde çeşitli branşlarda eğitim verilmekte olup başarılı olanlara diplomaları verilmiştir. Aşağıdaki tabloda bu konu verilerle gösterilmiştir.

Tablo 3. 13. 1956-1960 Ağrı’da Orta Meslek ve Teknik Eğitim²⁴¹

YILLAR	Tevsiye, Torna		Demircilik		Marangozluk		Toplam	
	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar
1956-1957	25	15	15	5	21	6	61	26
1957-1958	12	6	11	4	13	8	36	18
1958-1959	13	3	12	1	13	4	38	8
1959-1960	13	7	13	5	8	4	34	16

Tabloda Ağrı’da çeşitli branşlarda mesleki eğitimi alan ve başarılı olan öğrenci sayıları verilmiştir. Öğrenci sayıları 1960 yılına doğru düşmüştür. Yine bu eğitimde başarılı olan öğrencilere diploma verilmiştir. Bu diploma alanların sayıları toplam öğrenci sayıları ile değerlendirildiğinde dönemin eğitim anlayışına uygun bilgiler de bulunmaktadır. Her öğrencinin sınıfı geçmediği veya diploma almadığı bilgisi bulunmaktadır.

1958 eğitim öğretim döneminde Ağrı’da mesleki ve teknik eğitim alanında faaliyetini sürdüren bir diğer eğitim kurumu da Akşam Kız Sanat Enstitüsüdür. Kız Sanat Enstitüleri Türk Kadınına çağdaş ve modern toplum anlayışına sahip kılmak için ihtiyaç duyulan eğitim kurumlarından biri olmuştur. Osmanlı’da Kız Sanayi Mektepleri’nin bir devamı niteliğinde olup, 1927’de Kız Enstitüleri olarak kurulmuştur. Kız Enstitüleri kuruldukları ilk yıllarda doğuda öğrenci temininde

²⁴¹ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1953-1960*, Yayın No: 438, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.566.

zorluklar yaşanmasına rağmen devam etmiştir.²⁴² Yerli malı kullanımı ve teşvik edilmesi yanında günün tekstil alanında modasının belirlenmesinde de etkili olmuştur.²⁴³

DP hükümeti iktidara gelmeden önce ve sonrasında ülkedeki mesleki eğitimi yaygınlaştırmayı temel politika olarak belirlemişti. 1953-1960 yılları arası Ağrı’da mesleki eğitim alanında veriler aşağıda tabloda belirtilmiştir.

Tablo 3. 14. 1953-1960 yılları arası Ağrı’da Mesleki eğitimde öğrenci ve öğretmen sayısı²⁴⁴

Yıl	Öğrenci sayısı			Öğretmen sayısı
	Erkek	Kız	Toplam	
1953-1954	16	-	16	8
1954-1955	44	-	44	20
1955-1956	58	-	58	20
1956-1957	90	-	90	15
1957-1958	140	-	140	9
1958-1959	147	-	147	13
1959-1960	112	-	112	16

Tabloya bakıldığında orta meslek ve teknik öğretim alanında öğrenci sayılarının 1957-1958 eğitim öğretim yılına kadar düzenli bir şekilde arttığı, söz konusu eğitim öğretim döneminden sonra öğrenci sayısında bir düşüşe geçtiği gözükmektedir. Tablodaki eğitim öğretim dönemlerinde görev alan öğretmen sayılarında yıllara göre değişkenlik göstermektedir. Bu yıllarda kız öğrenciler için Ağrı’da açılan kız enstitüsünde 1958-1959 eğitim öğretim döneminde 18, 1959-1960 eğitim-öğretim döneminde ise 37 öğrenci kaydı bulunmaktadır.

²⁴² Turgut İleri, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Bağlamında Kız Enstitüleri’nin Türk Modernleşmesindeki Yeri ve Önemi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 65, 2019, s.207.

²⁴³ Mine Demir, “Erken Cumhuriyet Döneminde Mesleki ve Teknik Okullar”, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 7, 2020, s.178.

²⁴⁴ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1953-1960*, Yayın No: 438, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.518

1953-1960 yılları arası Ağrı’da mesleki eğitim alanında bir diğer eğitim kurumu da Ağrı Erkek Orta Sanat Okulu’dur. Ağrı Erkek Orta Sanat Okulu, 1953-1954 eğitim-öğretim yılından itibaren Enstitü olarak faaliyetlerine devam etmiştir.²⁴⁵

Aşağıdaki tabloda yıllara göre bu okulda eğitim gören öğrenci sayısı ile eğitim gördükleri branşları belirtmektedir.

Tablo 3. 15. Ağrı Erkek Orta Sanat Okulu’nda yıllara göre öğrenci durumu²⁴⁶

Yıl	Tevsiye-Torna		Demir		Marangozluk		Toplam öğrenci sayısı	
	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar
1953-1954	17	5	17	5	16	4	50	14
1954-1955	20	5	20	4	18	2	58	11
1955-1956	23	6	23	7	20	9	66	22
1956-1957	25	15	15	5	21	6	61	26
1957-1958	11		11		13		35	
1958-1959	12	6	11	4	13	8	36	18
1959-1960	13	8	12	1	13	4	38	8

Tabloda Ağrı’da mesleki alanlarda ihtiyaç duyulan branşlarda söz konusu eğitim öğretim yıllarında 1956 yılından itibaren öğrenci sayısında düşüş yaşanmıştır.

Tablo 3. 16. 1954-1960 yılları arası Ağrı’da Erkek Sanat Enstitüsü’nde öğrenci durumu²⁴⁷

Yıl	Tevsiye-Torna		Özel Tevsiye		Demir		Marangozluk		Toplam öğrenci sayısı	
	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar
1954-1955	10	5			7	2	5	2	22	9
1955-1956	15	4			9	3	5	2	29	9
1956-1957	12	4	12	-	11	6	12	5	49	15
1957-1958	20	14	22	-	15	2	13	3	70	19

²⁴⁵ BCA, Fon Kodu:30-10- 90, Dosya No: 566-1.

²⁴⁶ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1953-1960*, Yayın No: 438, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.566.

²⁴⁷ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1953-1960*, Yayın No: 438, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.684.

1958-1959	39	5	20	6	13	2	18	9	90	22
1959-1960	48	23	22	9	9	8	15	7	94	47

Yukarıdaki tabloda 1954-1960 yılları arası Ağrı Erkek Sanat Enstitüsü öğrenci sayıları ve eğitim gördükleri meslek dalları verilmiştir. Tabloda 1954 yılından sonra öğrenci sayısında bir artış olmakla birlikte mesleki eğitime yönelik ilginin arttığını göstermektedir.²⁴⁸ 1954 yılında 22 öğrenci ile başlayan eğitim 1960'ta dört katına kadar çıkmıştır. Ağrı Erkek Sanat Enstitüsü için 1953'te 41.262, 1954 yılında 52.852, 1955'te 61.676 TL ödenek ayrılmıştır.

Ağrı Erkek Sanat Enstitüsü dönemin yerel basınına yansıyan Karaköse gazetesinin 23 Haziran 1955 tarihli haberinde bir yıldan beri motor çekiç sesleri ile hummalı bir çalışma sonrası üretilen ürünlerin sergilendiği Ağrı Erkek Sanat Enstitüsü sergisini konu etmektedir.²⁴⁹

1950'lerden itibaren Ağrı'da yerel basın birkaç gazete ile de olsa faaliyete geçmiştir. Bu kapsamda Demokrat Ağrı Gazetesi'nin 11 Mart 1955 tarihli sayısında yer alan haberde Ağrı Kız Sanat Okulu'nun sergi haberine yer vermiştir. Haberde Kız Sanat Okulu öğrencilerinin ürettikleri ürünleri sergiledikleri, bu durumdan velilerin ve ziyaretçilerin çok memnun oldukları ifadelerine yer verilmiştir. Söz konusu haber, Okul-Veli-Toplum ilişkisine örnek olmakla birlikte toplumsallaşmış bir eğitim anlayışının da göstergesidir.²⁵⁰

1955 yılında Ağrı il, ilçe ve köylerde on okul ihalesinin yapıldığını ve inşaatlarına başlanacağı haberi gazetede verilmiştir. Cumhuriyet döneminin eğitim politikalarından olan okullaşmaya yönelik çalışma on adet okulun yapılması ve bunun sadece bir il için yapılıyor oluşu kendi dönemine göre eğitim alanında çalışmaların yoğun olduğu gözlemi çıkabilir. Aynı zamanda haberde yapılacak okulların fenni ve dayanıklı olacağı şeklinde yapı denetime önem verildiğini göstermektedir.²⁵¹ Bu yıllarda Ağrı il merkezinde eğitim öğretimi sürdüren Erkek Sanat Enstitü'nün sergisinin konu olduğu gazete haberinde okul çalışmaları övgü

²⁴⁸ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1953-1960*, Yayın No: 438, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.604.

²⁴⁹ Karaköse Gazetesi, 23 Haziran 1955, Sayı:627, s.1.

²⁵⁰ Demokrat Ağrı Gazetesi, 11 Mart 1955, Sayı:123, s.1.

²⁵¹ Demokrat Ağrı Gazetesi, 19 Haziran 1955, Sayı:198, s.1

alırken, üretime yönelik eğitim ile birçok işin başarılacağı yazısı bulunmaktadır.²⁵² Ağrı'da mevcut Erkek Sanat Enstitüsü 1953'te Ağrı esnaflarından Yunus Koç'un Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği telgrafta illerinde bulunduğu Erkek Sanat Ortaokulu'nun Enstitüye çevrilmesi ricasında bulunmuştur. Bahse konu telgrafta Yunus Koç, Ağrı'nın uzun zamandan beri sanat ve sanatkârlardan mahrum kaldığı, Enstitü'nün açılması ile ilin ve Doğu'nun kalkınacağı öngörüsünü paylaşp, ildeki velilerin çocuklarını başka illerde Enstitülere maddi imkânsızlıktan gönderemediklerini belirtmiştir.²⁵³ Telgrafa cevap kısa sürede verilmiştir. Buna göre 1953-1954 eğitim öğretim yılında Enstitü'nün eğitim öğretime başlayacağını dönemin Milli Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak tarafından bildirilmiştir.²⁵⁴ Öğretmen eksikliği veya atamaların yapılmamasından kaynaklı 31 Aralık 1955 tarihli Karaköse gazetesinin haberinde Ağrı Erkek Sanat Enstitüsü'nün önemli derslerinin boş geçtiği ve yine Enstitü müdüründen alınan bilgi doğrultusunda bu boş derslerin ücretli vekil öğretmen yoluyla giderileceği bilgisi bulunmaktadır. Bu haberde öğretmen eksikliğinin bulunduğu ve bu eksikliğin giderilmediği görülmektedir.²⁵⁵

Ağrı'da eğitim öğretim faaliyetleri için her dönem olduğu gibi 1960 yılı 1.400.000 liranın ile gönderildiği haberini yapan gazete, bu paranın eğitim öğretim işlerinde kullanılacağı bilgisini vermektedir.²⁵⁶

Mesleki eğitim alanında örgün eğitim çalışmaları da DP döneminde Ağrı'da mevcuttur. İlköğretimden mezun olan kadınlar için kurslar açılmıştır. Yoncalı Nahiyesi, Doğubayazıt ve Taşlıçay ilçelerinde dikiş nakış kursları açılarak, bu kurslarda üretilen ürünler sergilenmiştir. 15 Haziran 1958 yılında dönemin Milletvekilleri, Ağrı Valisi, Belediye Başkanı ve İl Milli Eğitim Müdürü'nün katıldığı sergide kurs ürünleri sergilenmiştir.²⁵⁷ Bu durum Ağrı'da eğitim öğretime verilen ilginin önemine işaret olmakla birlikte bu faaliyetlerin arttığını göstermektedir.

²⁵² Karaköse Gazetesi, 23 Haziran 1955, sayı: 627, s.1.

²⁵³ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü(DAGM), Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 90.566.1,

²⁵⁴ DAGM, Fon Kodu:30.1.0, Yer No: 90.566.1.

²⁵⁵ Karaköse Gazetesi, 31 Aralık 1955, sayı: 781, s.1.

²⁵⁶ Yayla Gazetesi, 18 Mart 1960, Sayı: 2154, s.1.

²⁵⁷ Bilal, Tunç-Sefa Yıldırım, "Ağrı'da Eğitim(1950-1960)", *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2018, Yıl 11, Sayı 33, s.799.

Eğitim ile ilgili Ağrı'lı esnaf Yunus Koç'un dönemin Başbakanı Adnan Menderes'e gönderdiği talep içeren telgraftan hareket ile halkın eğitim öğretime olan ilgisi bulunmaktadır. Eğitim alanında Ağrı'ya yatırımların az olması eğitim öğretim faaliyetlerini yavaşlatmaktadır. Bu dönemde mesleki eğitim alanında çalışmaların diğer yıllara göre daha iyi bir durumda olduğu istatistik kayıtlarında mevcuttur.

Ağrı'da eğitim öğretim faaliyetleri nüfus istatistiklerine de yansımıştır. 1955 yılında yapılan nüfus sayımında toplam nüfus 24.064.763 kişi olup, 6 yaş ve üstü toplam nüfus ise 19.366.996'dır. 6 yaş üstü nüfusun 9.819.568'i erkek, 9.547.428'i kadın nüfustan oluşmaktadır. 1955 nüfus sayımında 6 yaş ve üstü nüfusun 7.915.238'i okuma yazma biliyor olmasına rağmen 11.354.664'ü okuma yazma bilmemektedir. 6 yaş üstü okuma yazma bilmeyen nüfusun %58'ni oluşturmaktadır. Okuma yazma bilmeyen 11.354.664 nüfusun 4.292.124'ü erkek, 7.062.340'ı kadın nüfustan oluşmaktadır. 6 yaş üstü okuma yazma bilmeyen nüfusun %62'sini kadınlar oluşturmaktadır. Bu durum okuma oranının kadınlarda daha yüksek olduğunu göstermektedir. 6 yaş üstü okuma yazma bilen kadın nüfusunun 2436472'si okuma yazma bilmektedir. Bu durum 6 yaş üstü 9.547.428 kadın nüfusun sadece %23'ü okuma yazma bildiğini göstermektedir. Bu oran erkeklerde %55'tir.

Ağrı'da 1955 yılında yapılan nüfus sayımında 6 yaş üstü toplam nüfus 137.734'tür. Bu nüfusun 74.156'sı erkek, 63.578'i kadın nüfustan oluşmaktadır. Ağrı'da 6 yaş üstü okuma yazma bilen nüfus sayısı 28.360 olup, 6 yaş üstü toplam nüfusun %20'sini oluşturmaktadır. Bu oran Türkiye ortalaması olan %42'nin çok gerisindedir. Ağrı'da 1955 nüfus sayımında 6 yaş üstü okuma yazma bilen 28.360 kişinin 24.927'si erkek, 3.433'ü kızlardan oluşmaktadır. Bu durum okuma yazma bilen 6 yaş üstü nüfusun %10,2'si kızlardan olup %90'ı erkeklerden oluşmaktadır. Bu oranlar aynı şekilde 1955 nüfus sayımında 6 yaş üstü okuma yazma bilen ve bilmeyen Türkiye ortalamalarının çok altında bulunmaktadır.²⁵⁸

DP hükümetleri döneminde Milli Eğitim Bakanlığı görevini yürüten ve aslen Ağrı'lı olan Hüseyin Celal Yardımcı gerek ulusal düzeyde gerek Ağrı'da eğitimin nitel ve nicel oranlarını yükseltmiştir. Eğitimin temelden verilmesini önemseyen Yardımcı, ilkokulların her yerde açılması, okulsuz köy bırakmamak için çalışmıştır.

²⁵⁸ Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü(BDİGM), *23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı*, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 399, İstanbul 1961, s.136-138.

İlköğretime ayrılan bütçeyi 60 milyondan 100 milyona çıkarmıştır. Okul binalarının artırılması yanında kendi döneminde çıkardığı ilkokul kanunu ile çocuğunu okula göndermeyen velilere para cezası kesilmeye başlamıştır. Doğu bölgelerinde okulu olmayan köylerde çalışmalar başlamıştır. Doğu ve Batı arasında eğitim eşitsizliklerini gidermeye yönelik çaba sarf etmiştir. Kendi döneminde doğduğu büyüdüğü Ağrı'nın eğitim alanında eksikliklerini gidermeğe çalışmıştır. Ağrı'ya 400.000 lira nakit yardım gönderilmesini sağlamıştır.²⁵⁹ Milli Eğitim Bakanlığı görevini yürüttüğü dönemlerde Ağrı'da mevcut 117 ilkokul sayısını 135'e çıkartmıştır.²⁶⁰

Celal Yardımcı, Ortaokul eğitimi için de yurt içinde yaptığı çalışmalar yanında Ağrı'da Taşlıçay ilçesinde Ortaokul yapımı için 40.000 lira para yardımı yapılmasını sağlamıştır. Celal Yardımcı, kendi bakanlığı döneminde Taşlıçay ve Patnos'a ortaokul açtırmıştır.²⁶¹ Lise eğitiminde kendi bakanlığı döneminden önce dört yıl olan lise öğrenim süresi 3 yıla düşürülmüştür. Yurt genelinde lise okul sayıları artmıştır. Celal Yardımcı, 1954'te Ağrı'nın ilk lisesi olan Naci Gökçe Lisesi'nin açılmasını sağlamıştır.

DP, yükseköğretim alanında CHP'den almış olduğu 3 üniversite sayısını arttırmıştır. Ülkenin her yerinde üniversite açmaya dönük politika takip edilmiştir. Bu dönemde Erzurum Atatürk Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi Karadeniz Teknik Üniversitesi bu dönemde açılmıştır. Özellikle Erzurum'da Atatürk Üniversitesi'nin kurulmasında Celal Yardımcı'nın etkisi büyük olmuştur.²⁶²

1950-1960 yılları arasında Ağrı'da eğitim faaliyetlerinde yoğun bir çalışma söz konusudur. Ağrı'da 1954'te lisenin açılması bu dönemin bir başarısı iken, ortaokul sayısının 1'den 4'e yükselmiştir. Ayrıca DP döneminde Ağrı'ya eğitim için

²⁵⁹ Sinan, Gider, "Hüseyin Celal Yardımcı ve Demokrat Parti", *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans tezi*, İstanbul 2016, s.69.

²⁶⁰ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1953-1960*, Yayın No: 431, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.8.

²⁶¹ BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1953-1960*, Yayın No: 437, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963, s.12-13; Bilal, Tunç-Sefa Yıldırım, "Ağrı'da Eğitim(1950-1960)", *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2018, Yıl 11, Sayı 33, s.803.

²⁶² Sinan, Gider, "Hüseyin Celal Yardımcı ve Demokrat Parti", *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 2016, s.74.

ayrılan bütçenin artması da bu dönemin özelliklerinden birini oluşturmaktadır. DP iktidara gelmeden önce eğitim alanındaki vaatlerini hepsi olmasa da büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Ağrı’da okul, öğretmen ve öğrenci sayısı artmış olup, mesleki eğitim alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunun yanında örgün eğitim yolu ile okuma-yazma ve meslek edindirme kurslarında da artış yaşanmıştır.

4. SONUÇ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında var olan ekonomik sorunlar eğitime dönük politikalarını yavaşlatmıştır. Eğitimli, bilinçli ve çağdaş bir toplum oluşturma'nın en önemli yolu okuryazar bir toplum oluşturmaktır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bu amaç için çalışmalar başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında okuryazar oranı %10'ların altında bulunan bir toplumda kısa zaman içinde 1950'ye gelindiğinde %40 gibi bir orana ulaşılmıştır. Cumhuriyet dönemi eğitim politikasının belirlenmesinde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün etkisi büyük olmuştur. Bilimsel, laik, çağdaş, milli değerlere yönelik eğitim politikasını savunan Gazi Mustafa Kemal daha Kurtuluş Savaşı bitmeden bir diğer önemli mücadele cephesi olan eğitim alanında da çalışmaları başlatmıştır. Cephe kazanılan savaşın eğitim alanında da kazanılacak başarılar ile taçlandırılacağı inancından hareket ile eğitim ve öğretimi bir mücadele alanı olarak belirlemiştir.

Cumhuriyet ilanından önce ve sonra yapılan kongre, şura ve toplantılar ile eğitim politikası şekillenmiştir. Bahse konu faaliyetlerde genel olarak Türk milletini ileriye götürmek, çağdaş muasır medeniyet seviyesine ulaştırmak, bilimsel laik eğitimin temellerini atmak, evrensel değerleri geliştirip yerleştirmek, Türklük şuru ve Cumhuriyet değerlerine sadık vatandaşlar yetiştirmek, okuryazar bir toplum oluşturmak, halkın ihtiyaçlarına yönelik mesleki eğitimi yaygınlaştırmak, üretici ve yenilikçi toplum yapısının temellerini eğitim ile atmak gibi eğitim politikaları belirlenmiştir. Bu temelde ilk önce ikili eğitim anlayışın Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile sonlandırıp, eğitim devlet kontrolünde ve bir çatı altında verilmeye başlanmıştır.

Eğitim alanında hükümet bünyesinde Maarif Vekâleti kurularak eğitim ve öğretim faaliyetleri organizasyonu sağlanmıştır. Eski eğitim kurumları olan medreseler kapatılarak, çağdaş eğitim kurumları oluşturulmuştur. Toplumun okuryazar oranını düşüren aynı zamanda Türkçeye uygun olmayan eski alfabe kaldırılarak, yerine Latin Alfabesi getirilmiştir. Kolay ve anlaşılır bu yeni alfabe ile okuryazar oranını yükseltmek ile kalmayıp aynı zamanda eğitim ve öğretimi de kolaylaştırmıştır. Eğitimi yaygınlaştırmak için var olan eğitim kurumları çağdaş

temelde dizayn edilerek, yeni kurumlar teşkil edilmiştir. Okuryazar oranını arttırmak için bir taraftan Millet Mektepleri, diğer taraftan Halkevleri oluşturulmuştur. Özellikle Halkevleri ülkenin en ücra köşesine kadar ulaşma başarısını göstermiştir. Sadece il merkezlerine değil, ilçe ve köylere kadar Halkevleri ve Halkodaları kurulmuştur.

Yükseköğretimi daha bilimsel ve özerk temelde gelişimini sürdürmek için reformlar yapılmıştır. Ülkedeki eğitim faaliyetlerin ve politikaları gelişmiş Batı ülkeleri örnek alınmak ile kalmayıp bu ülkelerden alanında uzman bilim adamları getirilerek çözüm önerileri ve raporlar alınmıştır. 1940 yılında eğitimde bir devrim niteliğini oluşturacak olan Köy Enstitüleri kurulmuştur. Bu enstitüler eğitim ve öğretim yanında eğitimci kadrosu da yetiştirilmiştir. Bu yetişen eğitimci kadro bulundukları kırsal bölgelerde görevlendirilerek bölgenin ekonomik kültürel yönden gelişimini de desteklemiştir. Ancak 1923-1950 yılları arası eğitime yeterli bütçe ayırılmaması eksikliklerden biri olmuştur. 1945 yılında ve sonrasında uluslar arası bazı gelişmeler etkisini Türkiye’de de hissettirip eğitim alanında da politik değişikliklerin yaşanmasına yol açmıştır. 1940 yılında kurulan Köy Enstitüleri 1950 yılına doğru sürecin etkisi ile birlikte kapatılacaklarının işaretini vermiştir. Köy Enstitüleri kendi döneminde göre değerlendirildiğinde mevcut topluma artıları olmuştur. Artıların en büyük delili on binlerce öğretmen adayı yetiştirmesi ve Köy Enstitülerinin bulunduğu bölgelerin kalkınmaları örnek verilebilir. Bazı olumsuzluk ve eksikliklere rağmen Cumhuriyet’in 1923-1950 yılları arasında eğitim için çok büyük emekler sarf edilmiştir. Güçlü bir azim ve inanç ile az zamanda birçok şey başarılmıştır.

1923-1950 yılları arasında Ağrı’da eğitim faaliyetlerine ve istatistiklerine bakıldığında Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının büyük ölçüde uygulandığı görülmektedir. 1924 yılında Ağrı’da bir ilkokul ile başlayan Cumhuriyet dönemi eğitim öğretim faaliyetlerinin 1950 yılına kadar 92 adet ilkokul kurumu olarak devam etmesi Ağrı’da eğitim faaliyetlerin sürdürüldüğünü göstermektedir. İlerleyen yıllar itibariyle istatistiklerde artan nüfus ile birlikte öğrenci sayısının da arttığı görülmektedir.

Okuma yazma bilmeyenlerin %90 olduğu Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu oran Ağrı'da %97 olmuştur. 1924 yılında Karaköse'de açılan ilkokulu aradan on yıl geçtikten sonra bir ortaokul takip etmiştir. 1950 yılına kadar ilde sadece bir ortaokulun mevcut olması eğitim faaliyetlerinin bazı sebeplerden dolayı yavaş ilerlediğini göstermektedir. Bu durum sadece ilkokul ile sınırlı olmayıp, orta ve lise öğreniminde ülke geneli ile birlikte değerlendirildiğinde Ağrı'da okullaşma, öğretmen ve öğrenci seviyesi yeterli düzeye ulaşmamıştır. Ağrı'da eğitimin istenilen seviyeye ulaşamamasında, ülkenin yeni kurulmuş olması, ekonomi, bölgenin asayiş sorunları, coğrafi koşullar ve ulaşım gibi nedenler etkili olmuştur.

Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarından biri olan okullaşma ve okuryazar oranını arttırma konusunda Ağrı yavaş ilerlemiştir. Ancak Ağrı'da okuryazar kitlesini oluşturma, Cumhuriyet değerlerini aşılama, medeni bilinçli yurttaş yetiştirme alanlarında çalışan Halkevlerinin Ağrı'da çalışmaları yararlı olmuştur. Bu dönemde Ağrı'da bulunan Halkevlerinin eğitim- öğretim kurumlarından daha fazla çalıştıkları arşiv belgelerinde mevcuttur. Okuma yazma kursları, kültürel çalışmalar, sportif faaliyetler ile dönemin sosyo-kültürel dokusunun gelişimine Halkevlerinin katkısı fazla olmuştur.

Ülkemizde 1950-1960 yılları arası siyasal alanda DP iktidarının olduğu yıllardır. DP iktidara gelmeden önce Meclis içinde ve dışında eğitim ile ilgili çalışmalar, eleştiriler ve yazılar olmuştur. DP iktidara gelmeden önce parti tüzüklerinde eğitime önemli oranda yer vermiş olup, eğitimi yaygınlaştırmayı temel ilke olarak benimsemiştir. DP parti tüzüğünde ve uygulamalarında eğitimin milli ve manevi ihtiyaçları karşılamada önemli bir araç olarak değerlendirilip, manevi ihtiyaçlarda daha çok din eksenli olarak okullarda din kültürü derslerinin artmasının yanında imam hatip gibi mesleki ortaokul ve lise kurumlarında bir artış söz konusudur. 1950-1960 dönemlerinde Yükseköğretim alanında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Üniversitelerin özerklik yapısını savunan DP özellikle Doğu'da üniversite kurulma hedeflerini somutlaştırmış, bu kapsamda Erzurum'da Atatürk Üniversitesi kurulmuştur. Bu dönemde yükseköğretim kurumları ve Enstitüler sayıca artmıştır.

DP döneminde mesleki eğitim alanında ciddi bir gelişme yaşanmıştır. Nicel ve nitel oranda ülkenin dört bir yanında mesleki eğitim kurumları açılmıştır. Mesleki ve Teknik okulların yanında dini mesleki İmam Hatip ortaokul ve liseler de bu dönemde sayıca artmıştır. 1950-1960 yılları arası okuryazar oranını arttırmaya dönük Cumhuriyet döneminden itibaren takip edilen politika, bu dönemde de takip edilmiş olup, okuma yazma seferberliği devam etmiştir. 1928’de kabul edilen yeni alfabeden 1955 yılı nüfus sayımında bu yana 27 yıl geçmiş olmasına rağmen altı yaş üstü nüfusun okur-yazar olmayanların oranının %60 olduğu gerçeği bulunmaktadır.

Eğitim ile ilgili yapılan toplantılarda şuralarda bu konunun eksikliği dile getirilmiş farklı öneriler ve çözüm yolları aranmıştır. Günümüzde de çalışmaları devam eden Halk Eğitim Merkezi ve müdürlükleri yanında Halk dershaneleri bu önerilerden biridir. Okuma yazma bilmeyen nüfusun büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmak ile beraber DP döneminde kız çocukların okullaşma oranlarında Cumhuriyet dönemine nazaran var olan nüfus parametreleri de göz önüne alındığında bariz bir düşüş gözlemlenmektedir. Bunun yanında illerde oluşturulan Kız Enstitüleri, Kız Sanat Okulları, kız öğrencilere okuma yazma yanında meslek edindirme alanında da büyük katkı sunmuşlardır.

DP döneminde (1950-1960) eğitim alanında yurt dışından uzmanlar getirilmiş, eğitimin güncelliği korunmaya çalışılıp evrensel eğitimi izlemeye dönük politika takip edilmiştir. Bu dönemde daha çok ABD eksenli eğitim izlenmiş olup ABD’den uzmanlar davet edilmiştir. Bu dönemde üniversiteler özerk hale getirilerek bilim ve bilimsellik alanında ciddi bir hamle yapılmasına rağmen dönemin sonlarına doğru yükseköğretim aleyhinde bir dizi çalışma ve uygulamalar olmuştur.

Bu çalışmada DP tüzüğünde ve seçim öncesi vaatlerde yer alan Doğu illerinde eğitimi yaygınlaştırma politikasını mevcut şartlar dahilinde Ağrı’da uygulandığı ortaya çıkarılmıştır. Tablo ve istatistik bilgilerinde on yıllık DP iktidarı döneminde Ağrı’da okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında bariz bir artış yaşandığı görülmektedir. DP iktidarı döneminde 1959 yılının sonlarına doğru ilkokul sayısı 68’den 128’e; ortaokul 1’den 4’e çıkarılmış olup, Ağrı’da ilk lise 1954 yılında açılmıştır. Ağrı’da ilk Anaokulu eğitimi ise 1960 yılı sonrası dönemde başlamıştır. Kız öğrencilerin okullaşma oranı bir önceki dönemlere göre sayıca artmasına rağmen

oransal olarak geriye düşmüştür. Mesleki eğitim alanında bir başarı söz konusudur. Ağrı'da 1950'lerde başlayan mesleki eğitim ve sanat okulları ile 1960'lara kadar öğrenci sayısını arttırmış olup, ilin mevcut ihtiyaç duyduğu meslek alanlarında öğrenci mezun etmiştir. Ağrı'da özellikle açılan sanat okulları, Kız ve Erkek Sanat Enstitüleri ile mesleki eğitim alanında mesafe kaydetmiştir. DP, 1950'de devir aldığı iktidarı döneminde Ağrı'da nicel ve nitel oranda bir ilerleme kaydetmesine rağmen okuryazar durumunun Türkiye ortalamasının çok altında kaldığı görülmektedir. Okullaşma oranlarında kız öğrenciler açısından 1950'nin gerisine düşülmüştür. Ayrıca 1923-1960 yılları arası eğitime ayrılan bütçenin diğer alanlara göre yetersiz olması da Ağrı'da eğitim politikalarının uygulanmasının istenilen başarıyı sağlayamamasında etkili olmuştur.

KAYNAKLAR

A) ARŞİV BELGELERİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA)

DAGM, Fon Kodu:30.10.0, Yer No: 90.566.1

BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 981.802.2

BCA, Fon Kodu:490.01.0 Yer No: 1035.979.1.

BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1007.885.2.

BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 981.802.2.

BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1043.1008.2

BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1043.1008.2

BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1052.1038.2

BCA, Fon Kodu: 30.18.01, Yer No: 30.56.17

BCA, Fon Kodu: 30.18.01.02, Yer No: 54.33.16.

BCA, Fon Kodu:30.18.1.2, Yer No: 132.55.8.

B) Resmi Yayınlar

TBMM ZC: Devre:1, Ankara 1940-1960.

TBMMZC, D. X, C. 9, Oturum 45, (16 Ocak 1956).

TBMMZC, D. X, C.10, Oturum 36, (13 Kasım 1956).

TBMMZC, D. X, C. 10, Oturum 37, (15 Kasım 1956).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü(BDİGM), *23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı*, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 399, İstanbul 1961.

Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Maarif İstatistikleri 1923-1932*, Devlet Matbaası, İstanbul 1933.

Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Maarif İstatistikleri 1937-1938*, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939.

Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İstatistikleri 1942—1943*, Ankara Basım ve Ciltevi, Yayın No:238, Ankara 1945.

- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İstatistikleri 1943—1944*, Purhan Matbaası, Yayın No:246, Ankara 1955.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1943—1944*, Purhan Matbaası, Yayın No:247, Ankara 1945.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1944—1945*, Pulhan Matbaası, Yayın No:270, Ankara 1947.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1944—1945*, Pulhan Matbaası, Yayın No:271, Ankara 1945.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1946—1947*, Pulhan Matbaası, Yayın No:305, Ankara 1949.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1946—1947*, Pulhan Matbaası, Yayın No:296, Ankara 1948.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1947—1948*, Pulhan Matbaası, Yayın No:306, Ankara 1949.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1947—1948*, Pulhan Matbaası, Yayın No:307, Ankara 1949.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1948—1949*, Pulhan Matbaası, Yayın No:325, Ankara 1959.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), *Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri 1948—1949*, Yayın No:326, Ankara 1950.
- BİGM,1951-1952, Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri, Yayın No: 355.
- BİGM,1951-1952 Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri, Yayın No:356, Ankara 1953.
- BİGM,1952-1953 Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri, Yayın No:367, Ankara 1953.
- DİGM, *Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim (1953-1960)*, Ankara 1963.
- BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1953-1960*, Yayın No: 438, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963.
- BDİE, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1953-1960*, Yayın No: 437, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1963.
- BİGM,1950-1951 Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri, Yayın No:346.

DİE: *Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası Yayınları, Yayın No: 676, Ankara 1973.

Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), 1927 Nüfus Sayımı.

Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), *İstatistik Göstergeler 1923-2022*, Yayın No: 4467.

Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), *Milletvekilli Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara.

Altıncı Maarif Şûrası, *Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, MEB, Ankara, 1957.

B) Süreli Yayınlar

Cumhuriyet

Demokrat Ağrı Gazetesi

Karaköse

Yayla

Zafer Gazetesi

C) Telif Eserler

KİTAP

Adem, Mahmut, *Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız* Yeni Gün Yayıncılık, Ankara 2000.

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1993.

Akşin, Sina, *Ana Çizgileri ile Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Yenigün Yayıncılık, Ankara 1997.

Akyüz, Yahya, “*Atatürk ve Eğitim*”, Atatürkçü Düşünce El Kitabı, Ankara. 1995.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2007.

Alkan, M.Ö., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Eğitim İstatistikleri, 1839-1924*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000

Alpaslan, İ., *Atatürk Yılında Ağrı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1982.

Alpaslan, İ., *Cumhuriyet'in 75. Yılında Ağrı*, Ağrı Valiliği Yayınları, Ankara 1998.

Altunya, N., *Eğitimde Mutafa Necati Dönemi*, Başarı Yayınevi, İstanbul 2009.

Arcayürek, C., *Demokrasinin İlk Yılları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1985.

Arıbaş, S.- Köçer, M., *Türk Eğitim Tarihi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2008.

Aşgın, S., *Türkiye'nin Demokrat Partili Yılları*, Karaman, 2001.

Atatürk, M.K., *Nutuk*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Dil, Kültür, Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006

- Aybars, E., *Atatürkçülük ve Modernleşme*, Zeus Kitabevi, Ankara 2008.
- Aybars, E., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-1*, Zeus Kitabevi, Ankara 2007.
- Aydın, B.M., *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, Anı Yayıncılık, Ankara 2007.
- Aytaç, K., *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Eğitim Üzerine Konuşmaları*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara 1982.
- Baltacıoğlu, İ.H., *Hayatım*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Başaran, M., *Devrimci Eğitim Köy Enstitüleri*, Papirüs Yayınları, İstanbul 1997.
- Başaran, M., *Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1990.
- Benazus, H., *Atatürk ve Eğitim*, İleri Yayınları, İstanbul 2019.
- Berkes, N., *Türkiye 'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.
- Binbaşoğlu, C., *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri*, İzmir Dikili Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 1993.
- Birand, M. A., Can Dünder-Bülent Çaplı, *Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu*, Doğan Kitap, İstanbul 2006.
- Boratav, K., *Türkiye 'de Devletçilik*, İmge Yayınevi, Ankara 2006.
- Çavdar, T., *Türkiye 'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 1996.
- Çeçen, A., *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000.
- Demokrat Parti Tüzüğü, Demokrat Parti Tüzüğü ve Programı*, Ankara 1994.
- Dewey, J., *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1952.
- Ergin, O., *Maarif Tarihi C.V*, Osman Bey Matbaası, İstanbul, 1943.
- Ergin, O., *Türk Maarif Tarihi, C.III*, Osman Bey Matbaası, İstanbul 1943.
- Ergün, M., *II.Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ocak Yayınları, Ankara 1996.
- Ergün, M., *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Atatürk Dil, Kültür, Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.
- Eroğlu, C., *Demokrat Parti ve İdeolojisi*, Yordam Yayınevi, İstanbul 2013.
- Ertan, T.F., *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.
- Ertuğrul, F., *Köy Enstitüleri Sistemi ve Düşündürdükleri*, Gül Dikeni Yayınları, Ankara 2001.
- Goloğlu, M., *Devrimler ve Tepkiler*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Güneş, M.-Güneş, H., *Türkiye 'de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*, Anı Yayıncılık, Ankara 20003.
- İnan, A., *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

- İnan, A., *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1998.
- Karal, E. Z., *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2011.
- Karpat, K.H., *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, İmge Kitapevi, Ankara 2006.
- Kaya, F., *Ağrı İli'nin Eğitim Coğrafyası*, Ağrı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2016.
- Faruk, Kaya-Yakup, Karataş, *Geçmişten Günümüze Eleşkirt*, Palet Yayınları, Konya 2021.
- Kılıç, F., *Atatürk Dönemi Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Dergisi, Ankara 2019.
- Kirby, F., *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, İmece Yayınları, İstanbul 1962.
- Kodaman, B., *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- Koçak, C., *Türkiye'de Milli Şef Dönemi(1938-1945)*, Yurt Yayınları 1986.
- Kurt, S.K., *Belgelerle Bayezid Sancağı Maarifi (1856-1914)*, Kitabevi Yayınları, Ankara 2014.
- Kuşci, A., *Türk Eğitim Tarihi*, İksad Yayınları, Ankara 2021.
- Lewis, B., *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.
- Lewis, G., *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Mütercimler, E., *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*, Alfa Yayınları, İstanbul 2008.
- Neziroğlu, İrfan- Yılmaz, Tuncer, *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, TBMM Basımevi, Ekim 2013.
- Olgun, K., *Türkiye'de Halkevleri Gerçeği*, İksad Yayınevi, Ankara 2019.
- Özodaşık, M., *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950*, Çizgi Kitabevi, Konya 1999.
- Sakaoğlu, N., *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
- Timur, T., *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitabevi, Ankara 2003.
- Tonguç, İ. H., *Kitaplaşmamış Yazıları 2*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara 2000.
- Tunç, B., *Ağrı Halkevleri 1934-1951*, Eğitim Yayınevi, Konya 2018.
- Turan, Ş., *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, 2014.
- Türkoğlu, P., *Tonguç ve Enstitüleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.
- Ülken, H.Z., *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınevi, İstanbul 1979.
- Wilson, H. E., *Türkiye Cumhuriyeti'nin de Eğitim ve Atatürk*, Dost Yayınları, Ankara 1988.

Yalçın B.C., *Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2002.

Yücel, H. A., *Türkiye’de Ortaöğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938.

MAKALE

Açık, K., “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar Olan Dönemde Rüşdiye, İdadi ve Sultani Mekteplerindeki Arapça Derslerinin Yabancı Dil Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Ekev Akademi Dergisi*, 20 (65), 2016, s.313-342.

Akça, S., “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikalarının Resmi Eğitim Raporlarına Yansıması”, *Genel Türk Tarihi Araştırma Dergisi*, 5(9), 2023, s.377-390.

Akyüz, Y., “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitimi-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(2), 2011, s.9-22.

Albayrak, M., “Millet Mekteplerin Yapısı ve Çalışmaları 1926-1935”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 10 (29), 1994, s.471-482.

Aşçı, E., “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikalarına Bakış”, *Turkish History Education Journal*, 9 (2), 2020, s.492-509.

Aşkın, D., “Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinde Medrese Eğitim Sistemi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Eğitimin Konjonktürel Boyutu”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 2017, s.977-995.

Atabey, F., “Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Ağrı ziyaretinin Ağrı Yerel Basınına Yansımaları (26-27 Ağustos 1959)”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9 (27), s.506-522.

Avcı, C., “Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3 (1), 2013, s.43-60

Çimen, A., Çınar, O., Kaya, F., “Ağrı İli’nin Sosyo Ekonomik Yapısı ve Yaşam Memnuniyet Araştırması”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006, s.49-68

- Demirtaş, B., “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, *Akademik Bakış Dergisi*, 1(2), 2008, s.155-176.
- Demirtaş, B., “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Eğitim ve Öğretim(1923-1938)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 41, s.63-87.
- Ergün, M., “Türk Eğitim Devrimi: Temel İlkeler Ve Gelişim Süreci” *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s.35-53.
- Güler, A., “Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Politikasının Ana Devreleri ve Karakteristikleri”, *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 4 (1), s.46-68.
- Gündüz, M., “Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı ve Eğitim Alanındaki Faaliyetleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 35, 2019, s.79-108.
- İleri, T., “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Bağlamında Kız Enstitüleri’nin Türk Modernleşmesindeki Yeri ve Önemi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 65, 2019, s.193-226.
- Karakök, T., “Menderes Dönemi’nde Türkiye’de Eğitim”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 2011, s.89-97.
- Kardaş, A., Demokrat Parti Döneminde Ağrı’yı Kalkındırma Çalışmaları 1950-1960, *Route Education and Social Science Journal*, s.517-529.
- Kartal, Ö., “Erken Cumhuriyet Döneminde Yabancı Uzman Raporlarına Göre Türk Eğitim Sisteminin Ezbercilik Sorunu”, *Journal of Research in Education and Society*, 3 (1), s.42-59.
- Kayahan, T., “Erkek Sanat Enstitülerinin Kuruluşu ve Gelişimi”, *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 2018, s.12-19.
- Kuşci, A., “Türk Maarif Şuralarının Ulusal Basına Yansımaları”, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2002, s.1-14.

- Marım, Y., Sam, R., “1950-1960 arası Amerikalı uzman raporları bağlamında Türk eğitim sistemine çizilen yol haritası”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 30, s.11-33.
- Özacun, O., “Halkevleri”nin Dramı”, *Kebikeç Dergisi*, Sayı 3, 1996, s.87-96.
- Poyraz, C., Öztop, F., “19.Yüzyılda Yabancılar Gözüyle Osmanlı’da Eğitim”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 2013, s.308-316.
- Sakaoğlu, Necdet, “Eğitim Tartışmaları”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.456-475.
- Soyer, F., “Osmanlı Devleti’nde (1839-1908) Tanzimat Dönemi Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme”, *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), Mart 2004, s.209-225.
- Sungu, İ., “Tevhid-i Tedrisat”, *Belleten Dergisi*, 2(8), Temmuz 1938, s.397-428.
- Şahin, M., Tokdemir, M.A., “II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Güz 2011, 9 (4), s.851-876.
- Şahin, M., “Ölçülebilir Verilerle Cumhuriyet Döneminde Ağrı’da Eğitim”, *Near East Historical Review* 12/4, October – Ekim 2022, s.459 -469
- Tangülü, Z., “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları(1950-1960)”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (2), 2012, s.389-410.
- Tangülü, Z., Karadeniz, O., Ateş, S., “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sisteminde Yabancı Uzman Raporları”, *Turkish Studies*, 9 (5), 2014, s.1897-1899.
- Tekeli, İlhan, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.456-475.
- Tunç, B., “Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinde Ağrı’da Eğitim(1923-1945)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 2018, s.63-74.
- Tunç, B., Demir, Ö., “1927 Nüfus Sayımına Göre Beyazıt Vilayeti’nin Nüfusu”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7 (4), 2018, s.3012-3008-3022.

Tunç, B., Şahin, E., “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, (I), S.2. 2015, s.31-69.

Tunç, B., Yıldırım, S., “Ağrı’da Eğitim(1950-1960)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2018, Yıl 11, Sayı 33, s.787-816.

Tural, A., “Türk Eğitim Tarihinde Alternatif Bir Model: Köy Enstitüleri”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 4(2), Aralık, 2016, s.16-21

Yedek, Ş., Arşiv Belgelerine göre Demokrat Parti Döneminde Eğitim Yatırım ve Ödenekleri, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2021, 9 (6), s.1891-1909.

D) Lisans Üstü Tezler

Ayşe, H. D., “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Reformları (1925-1935)”, *Mustafa Paşa Örneği Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Baksı, E., “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Eğitimi ve Tekfurdağ Örneği”, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2019.

Bardak, M. “II. Meşrutiyet Döneminde Okul Öncesi Eğitim (1908-1918)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2010.

Canbay, M., “Ağrı’nın Sosyal Kültürel Tarihi(1950-180)”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2022.

Ceyhan, M., “İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Anlayışının Cumhuriyet Dönemi Eğitim Anlayışına Yansımaları”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2021.

- Çatalbaş, S.G., “Demokrat Parti Dönemi Kültür Politikaları (1950-1960)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Karabük 2014.
- Deniz, M., “Milli Eğitim Şuralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2001.
- Ekizceli, A., “Yabancı Uzmanların Türk Eğitim Sistemi Hakkında Verdikleri Raporlar (1942-1960) Üzerine Bir Analiz”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Van 2006.
- Elmas, P.B., “II. Dünya Savaşı Döneminde Türkiye’de Eğitim Politikaları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Yüksek Lisans tezi, İzmir 2019.
- Güler, O., “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Felsefesi”, *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, 2020.
- Gider, S., “Hüseyin Celal Yardımcı ve Demokrat Parti”, *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* Yüksek Lisans tezi, İstanbul 2016.
- İde, R., II. “Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.
- Keklik, E., “II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı Eğitimi: Problemler, Tartışmalar, Teklifler”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, Ankara 2018.
- Keni, H.T., “II. Meşrutiyet Devri Eğitim Hareketleri ve Günümüze Yansımaları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.
- Kılıç, E., “Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası(1950-1960)”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

- Özal, G., “Erken Cumhuriyet Dönemi Erkek Sanat Okulları Niğde Erkek Sanat Okulu Örneği”, *Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Karabük 2019.
- Şahin, M., “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirmede Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi*, İzmir 1996.
- Toprak, G.N., ”Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.50
- Üzer, M., “Türk Modernleşmesinde Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüleri Üzerine Yapılan Tartışmalar”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yelkenci, Ö.F., “Türk Modernleşmesinin Osmanlı Kökenleri: Sultan II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Konuları”, *Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 2008.

E) İnternet Kaynakları

[1995 USTUNY.pdf \(isam.org.tr\)](https://www.ustuny.edu.tr/)

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>

<https://islamansiklopedisi.org.tr>

<https://islamansiklopedisi.org.tr>

<https://nurettindolgunmtal.meb.k12.tr>

<https://turkoloji.cu.edu.tr/>

<https://www.fotokart.shop/urun/1936-agri-karakose-ortaokul-konulu-fotograf-52173/>

[Milli Eğitim Dergisi-160 \(meb.gov.tr\)](https://www.meb.gov.tr/)

G) Ansiklopediler

Yurt Ansiklopedisi, C.1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s.378

<https://islamansiklopedisi.org.tr>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>

EKLER

EK 1 : Beyazıt Vilayeti Karaköse ilçe merkezinde ilkokul açılma kararı.

141
8

آفر ۱۳۴۰-۹-۲۰

باسمہ وائے ملیہ

بازید وولایہ مربوط فرہ کوسہ قضاوی مرکزہ ہرعدای مکتبی تاسیس کساد ففج بازید ہجوتہ
سلیام سودی بلک لافندہ وریہہ تکلیف قانونی اور رینہ معارف اختیوہ نتیلم ولایت عمومیہ بلک سلاطین
نایلی اصحاب قبول ایدہہ ربطہ سورہہ مصدقہ ایہ تکلیف قانونی صورتہ لغا تقدیم قندہ یفتم

نورکہ بوبولہ منت مکتبی کتب

اولی ۱۰۰

باسمہ مکتبی

۱۰۰

۴-

۸۸

وریلہ جاک جوایلردہ قلم ، تاریخ ، نومروذکری موجود

030	10			142	19	8
-----	----	--	--	-----	----	---

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 142.19.8

EK 2: Karaköse (Ağrı)'de Ortaokul açılma kararı. (17.07.1932)

T. C. BAŞVEKÂLET MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ Şube : Sayı : 13200	KARARNAME	T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ								
I932-I933 ders senesi için yeniden açılması mütesavver lise ve orta mekteplerin nerede açılması lâzımgelseceğine ve yeniden lise açılmadığı takdirde bunların şimdilik orta mektep halinde nerelerde tesisi icap edeceğine ve mektepler vaziyetine mütedair Maarif Vekâletinin 17/7/932 tarih ve 23986 numaralı teklifi ve merbutatı İcra Vekilleri Heyetinin 20/7/932 tarihli içtimasında tetkik ve mutalea edilerek Gazi Enstitüsünden başka yeni lise açılmaması ve orta mekteplerin Bilecik, Cebelibereket vilâyetleriyle Karaköse, Ödemiş, Kozan Çatalca, Zile, İnegöl ve Milâs kazalarında açılması kabul olunmuştur 20/7/932 REİSİCÜMHUR <i>Gazi M. Kemal</i>										
Bş.V. <i>İsmet</i>	Ad.V.	M.M.V. <i>Loksin</i>	Da.V.							
Ha.V. <i>S. T. B.</i>	Ma.V. <i>M. H. H.</i>	Mf.V. <i>Esat</i>	Na.V. <i>L. H. H.</i>							
İk.V. <i>İsmet</i>	S.İ.M.V. <i>S. T. B.</i>	G.İ.V. <i>Ki. Rana K.</i>	Zr.V. <i>M. H. H.</i>							
<table border="1"><tr><td>030</td><td>18</td><td>01</td><td>02</td><td>30</td><td>56</td><td>17</td></tr></table>				030	18	01	02	30	56	17
030	18	01	02	30	56	17				

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 33.56.17

EK 3: Kültür Bakanlığı'nın Tahsin Uzer'e g nderdiği telgraf (17.07.1936)

T. C.
Kültür Bakanlığı
 zel B ro

15-7-976
141

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŐIVI

SURET

Őifre

Sayın Bay Tahsin Uzer,
3. nc  Genel İspekter
Erzurum.

Őifrenizi aynı hassasiyet ve dikkatle okudum.
Cevapsız kalagelen emirlerinize ehemmiyet atfedilme-
diđini kabul etmemeniz tamamen yerindedir. Vaziyeti
bir kerre daha arz ediyorum.

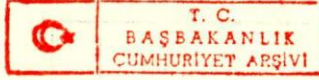
Her Vek lette paranın en büyük rolü oynadığı mal m
ise de Maarifte muallim yoksulluđu paradan üste geliyor.
Hocasız mektep ağmanın manasızlığı arzdan müstağnidir.
On senedenberi muallim kadrosu hemen aynı kalmış, talebe
adedi (7) misli artmıştır. Netekim bu yıl muallim
kadrosuna daha bir tek kişi eklenmediđi halde mevcut
mekteplere mezunların yerlerini tutacaklardan başka
daha (yirmi beőbin) talebe baővuracaklardır.
Ehliyetname alacak muallimlerin adedi henüz muayyen
değildir. Ele geçecek hocaların mevcut mektep il ve
őubelerini idareye kifayet edeceđi çok őüphelidir.
Bu çok sıkıőık durumda mektep ağamamaktaki mücbir sebep
sizce de teslim buyrulur.

Muallim bulunduğu takdirde Karaköse; ilk ađılacak

030	10			142	20	2
-----	----	--	--	-----	----	---

2

T. C.
Kültür Bakanlığı
Özel Büro

141

27

mektepler listesine dahildir. Fakat tekrar
arzedeyim ki: hoca bulunduğu takdirde.

Sınır boylarında vatanî vazifelerini yapan silah
arkadaşlarımın bu çok kat'î ihtiyaçlarını temin
edememek gibi elim bir vaziyette kalmamın beni
nekadar muhtarip ettiğini en önce sizin hissedeceği-
nize kaniim.

Saygı ve sevgiler sunarım.

Kültür Bakanı

030	10			142	20	7
-----	----	--	--	-----	----	---

3

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.10.0, Yer No: 142.20.7.

EK 4: Üçüncü Umum Müfettişi T. Uzer'in Karaköse (Ağrı)'da eğitim sıkıntısını belirten rapor. (17.07.1936)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Özelbüro Direktörlüğü

Ankara: / / 1936

Sayı: _____

77B
68

Özet: Ezerandan 17.7.1936

13/7/36 gün ve hususi kalem 629 sayılı ile Başvekâlete ve Maarif Vekâletine yazılmıştır.

Üçüncü Umumî Müfettişi
T. Uzer

1

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Suvari fırka ve Vilayet merkezi olan Karaköse çok canlı ve faideli bir inkişaf yolunda çabuklukla yürümektedir . Evvelce müstakil bir mesele halinde lüzum ve vücudu arz edilen Ortamektep için hiç bir emrinizi alamadım . Bu defa buraya uğrayışında aynı ihtiyacın tazyik ve tesiri altında kaldım . Vali ve kumandan memurların ve zabitlerin Ortamektep olmaması yüzünden çocuklarının tahsiline devam edemediklerini ve bu yüzden adeta maiyetlerine karşı vaziyetlerinde düşünceli olduklarını acı ve fakat haklı bir ifade ile tekrar ettiler . Tahmin ederimki yakında buraya teşrif buyuracak olan Maraşlının mevzuu daha açık bir halde görecekları tabiidir . Aynı ihtiyaç ve dilek Sarıkamış ve Kağızman askeri mevkilerinde de aynı tezallümle ortaya sürülmektedir . Doğuda vatan sınırlarını bekleyen ve her türlü mahrumiyete katlanan bu evlat babalarının bu dileklerini dinlemek ve yapmak Cumhuriyet Hükümetimize düşen bir dava ve Atatürk rejimine ait vatani ve milli bir farizadır . Cevapsız kalağelen bu gibi maruzatıma ehemmiyet atfedilmediğini kabul etmiyorum . Ancak umumî Müfettiş bu kadar kati bir lüzumu meydana çıkarmazsa o diyar idare amirile Komutanlarile nasıl ve ne yolda yüz yüze geleceğiz . Büyük amir sıfatile yüksek takdirlerinize bırakıyorum . Kaldıkı mektep binaları istediğinizden alâ hazırdır . Bir fırkada ve Vilayette kendi kardeşi evlatlarını okutacak ve yetiştirecek çok hocalar da vardır . Binaenaleyh Devletçe büyük ve maddî fedakârlığa lüzum yoktur . Yeterki bütün varlıklarile müjdenizi bekliyen sevgili arkadaşları sevindiriniz .

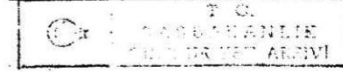
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.10.0, Yer Kodu: 71.464.26.

EK 5: Karaköse isminin Ağrı olarak değiştirilmesi.(04.05.1935).

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

Şube:
Sayı: 2
2460

KARARNAME

1580 sayılı Belediye Kanununun 9 uncu maddesine göre merkezi Karaköse olan Bayazıt Vilâyeti adının (Ağrı) ya ve merkezi Bayazıt olan Karaköse Kazası adının da (Doğu Bayazıdı) na çevrilmesi, vilâyet belediye meclisi ve idare heyetinin kararına atfen Dahiliye Vekilliğinin 3/3/935 tarih ve 54I sayılı teklifi ve Surayı Devlet Reisliğinin 2/5/935 tarih ve 4232 sayılı mutaleanamesi üzerine icra Vekilleri Heyetince 4/5/935 de onanmıştır.

4/5/935

REİSİCÜMLHUR

K. Atatürk

Bş. V.

İ. İsmi

Ad. V.

İ. Sarıoğlu

M. M. V.

K. Gök

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

Ma. V.

Ö. Özalp

Mi. V.

B. Ömer

Na. V.

Ç. Kaya

İk. V.

C. Bayaz

S. İ. M. V.

S. R. Niyazi

G. İ. V.

Kana tarlan mülkiyetine

Zr. V.

030 - 18 01 - 02 54 33 16

EK 6: Ağrı Halkevi Çalışma raporu, Konferans. (27.05.1936)

T.C
AĞRI İL
Hususi kalem
Sayı.. 199

GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

AGRI
13 / 5 / 1936

V

C . H . P . Genel Sekreterliğine .

16/3/936 gününden 6/5/936 gününe kadar Halk ve Memurine Halkewinde her hafta muntazaman istiklâl ve inkilâp konfransları verdim .
Ders mahiyetinde verilen bu sekiz haftalık konfranslara Halkın çok tehalûkle devam etmiş olduğunu ve muhite yabancı kalan bu bilgilerden çok istifade ettiğini saygılarımla arz ederim .

Ağrı Valisi .

[Signature]

V 27. V 1936
M. A.

Doğayama
28. V 1936
N. Kan

8

BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 981.802.2

EK 7: Ağrı Maarif Müdürlüğüne Nabi Taşar'ın tayini. (17.03.1936)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ KÜLTÜR BAKANLIĞI Zat İşleri Direktörlüğü Sayı: 30		Ankara, / / 1936 Özet: 14712
		
1- Hüseyin Avni Ülküner'in Erzuruma naklinden dolayı açılan Ağrı Maarif Müdürlüğüne Eskişehir İlköğretim İspekterlerinden Nabi Taşar'ın 40 lira aylıkla tayini uygun görülmüştür . 2- Bu kararnamenin icrasına Maarif vekili memurdur . 17 Mart 1939 REİSİCUMHUR <i>İsmet İnönü</i>		
Başvekil <i>S. P. Çaydaru</i>	Maarif vekili <i>Yücel</i>	
M.Öney .8/III/1939		030 11 1 129 8 12

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 129.8.12

EK 8: Ağrı Maarif Müdürlüğü'ne Melih KINAY'ın tayini. (08.10.1942)

T.C.
MAARİF VEKİLLİĞİ
Zat İşleri Müdürlüğü
Sayı:

Ankara: 8 / 1942

Özet:

KARARNAME 1000

1- Nabi Taşar'ın Trabzon Maarif Müdürlüğüne naklinden dolayı açılan Ağrı Maarif Müdürlüğüne Kayseri Gedikli Okulu Tedrisat Müdürü Melih Kinay'ın almakta olduğu 60 lira aylıkla naklen tayini tensibedilmiştir.

2- Bu kararnamenin icrasına Maarif Vekili memurdur .

8 Teshrin 1942

REİSİCUMHUR

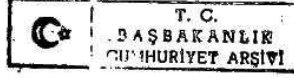
Beşvekil

Maarif Vekili

030	11	1		157	32	11
-----	----	---	--	-----	----	----

EK 9: Ağrı İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne İbrahim AYDIN'ın tayini. (27.02.1947)

T. C.
Millî Eğitim Bakanlığı
Zatî İşleri Müdürlüğü
Sayı : 90/1

Ankara / 1947

Özet

K A R A R

2089/

- 1-Ş Açık bulunan 90 lira maaşlı Kocaeli Millî Eğitim Müdürlüğüne, 2.inci Genel Müfettişlik Millî Eğitim Müşaviri Fakir Erdem'in kadro dışı olarak almakta olduğu 100 lira maaşla ve bundan açılan 2.inci Genel Müfettişlik Millî Eğitim Müşavirliğine de Millî Eğitim Bakanlığı 1.inci Sınıf Müfettişlerinden Hamdi Akman'ın almakta olduğu 80 lira maaşla,
- Ş Açık bulunan 80 lira maaşlı Seyhan Millî Eğitim Müdürlüğüne, 4.üncü Genel Müfettişlik Millî Eğitim Müşaviri Naşit Sarıca'nın bu günkü maaşı olan 70 liranın kıdem süresini doldurduğu zaman almak üzere,
- Ş Açık bulunan 90 lira maaşlı Bursa Millî Eğitim Müdürlüğüne, İstanbul Erkek Lisesi Felsefe öğretmeni Osman Pazarlı'nın kadro dışı olarak aldığı 100 lira maaşla,
- Ş Açık bulunan 60 lira maaşlı Zonguldak Millî Eğitim Müdürlüğüne, Hatay Millî Eğitim Müdürü Talat Mümtaz Yaman'ın bu günkü maaşı olan 40 liranın kıdem süresini doldurduğu zaman almak üzere,
- Ş Samsun Millî Eğitim Müdürü Nabi Taşer'in aldığı 60 lira maaşla Hatay Millî Eğitim Müdürlüğüne ve bundan açılan 60 lira maaşlı Samsun Millî Eğitim Müdürlüğüne de Trabzon Lisesi Müdür yardımcısı ve Edebiyat öğretmeni Sırrı Bilgen'in bu günkü maaşı olan 50 liranın kıdem süresini doldurduğu zaman almak üzere,
- Ş Açık bulunan 60 lira maaşlı Denizli Millî Eğitim Müdürlüğüne, Aydın Millî Eğitim Müdürü Ethem Salmangil'in bu günkü maaşı olan 50 liranın kıdem süresini doldurduğu zaman almak üzere,
- Ş Açık bulunan 60 lira maaşlı Ağrı Millî Eğitim Müdürlüğüne, Çankırı Ortaokul Müdür yardımcısı ve Tarih-coğrafya öğretmeni İbrahim Aydın'ın bu günkü maaşı olan 50 liranın kıdem süresini doldurduğu zaman almak üzere,
- Ş Açık bulunan 60 lira maaşlı Çankırı Millî Eğitim Müdürlüğüne, Kastamonu Kız Ortaokul Müdürü ve Tarih-coğrafya öğretmeni Ali Oğuz'un bu günkü maaşı olan 40 liranın kıdem süresini doldurduğu zaman almak üzere,
- Ş Açık bulunan 60 lira maaşlı Trabzon Millî Eğitim Müdürlüğüne, Antakya Lisesi Müdür yardımcısı ve Tarih-coğrafya öğretmeni Naci Berköz'ün bu günkü maaşı olan 40 liranın kıdem süresini doldurduğu zaman almak üzere
- Naklen tayinleri uygun görülmüştür.
- 2- Bu kararı yürütmeye Millî Eğitim Bakanlığı görevlidir.

27 Şubat 1947

020 11 1 189 5 12

CUMHURBAŞKANI

İsmail İnönü

Başbakan M. E. Bakanı

İsmail İnönü

Pazar 9.5 7

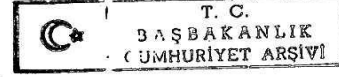
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 167.32.12

EK 10: Ağrı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne Ahmet ALTÜMSEK'in tayini.
(5.01.1950)

T. C.
Millî Eğitim Bakanlığı
Zarflı İşleri Müdürlüğü
Sayı: 30/1..

Ankara: 7 / 194

Özet

K A R A R

23075

1-Açık bulunan 60 lira maaşlı Ağrı İl Milli Eğitim Müdürlüğüne, Çayeli Ortaokul Müdür ve Tarih-coğrafya öğretmeni Ahmet Altümsek'in naklen ve terfian tayini uygun görülmüştür.

2-Bu kararı yürütmeye Millî Eğitim Bakanı görevlidir.

25 Ocak 1950

CULHURBAŞKANI

İsm. İn.

Başbakan

M. EĞ. Bakanı

J. Güneşli

T. Bayraktar

030	11	1		211	3	10
-----	----	---	--	-----	---	----

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 211.3.10

EK 11: Ağrı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne Abdürrezzak TİĞLİ'nin tayini.
(08.06.1954)

T. C.
MAARİF VEKÂLETİ
ZATİŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı:

Ankara; / / 195

Özet:

Görevi	Adı ve soyadı	Müktesep h. maaşı	kadro maaşı
Çoruh Maarif Müdürü	Sadrettin Özdoğu	40	60
Ağrı Maarif Müdürü	Abdurrezzak Tığlı	50	60
Van Maarif Müdürü	Mehmet Yaman	50	60

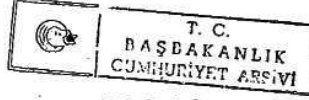
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 244.16.11

EK 13: Ağrı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne Emin DEVRİM'in tayini. (13.01.1958)

T. C.
MAARİF VEKÂLETİ
ZATİŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜ
Muamelât Şubesi
Sayı:.....

Ankara, 1 / 1958

Özet:

K A R A R

30216

1- Hakkâri İlköğretim Müfettişi olup 5439 sayılı kanunun 2 nci maddesine göre Maarif Müdürlüğünü tedvire memur Recep Açıkalan'ın 60 lira kadro maaşlı Hakkâri Maarif Müdürlüğüne almakta olduğu 40 lira maaşla, Gaziantep Maarif Müdürü Hakkı İnan'ın 60 lira kadro maaşlı Sivas Maarif Müdürlüğüne almakta olduğu 60 lira maaşla, Sivas Maarif Müdürü Sadrettin Özdoğu'nun 60 lira kadro maaşlı Gaziantep Maarif Müdürlüğüne almakta olduğu 50 lira maaşla, Elâzığ İlköğretim Müfettişi olup 5439 sayılı kanunun 2 nci maddesine göre İlköğretmen Okulunda görevli Âdil Demirel'in 60 lira kadro maaşlı Tunceli Maarif Müdürlüğüne almakta olduğu 70 lira maaşla, Kırklareli Maarif Müdürü İnsan Görkey'in 90 lira kadro maaşlı Maraş Maarif Müdürlüğüne almakta olduğu 90 lira maaşla, Maraş Maarif Müdürü Osman Erbaş'ın 70 lira kadro maaşlı Kırklareli Maarif Müdürlüğüne almakta olduğu 90 lira maaşla, Malatya Maarif Müdürü Ömer Madi Süten'in 70 lira kadro maaşlı Urfa Maarif Müdürlüğüne almakta olduğu 90 lira maaşla, Bolu Maarif Müdürü Ömer Lütfi Göksel'in 60 lira kadro maaşlı Aydın Maarif Müdürlüğüne almakta olduğu 80 lira maaşla, Aydın Maarif Müdürü Abdurrezzak Tıgılı'nın 60 lira kadro maaşlı Bolu Maarif Müdürlüğüne almakta olduğu 80 lira maaşla, Ankara İlköğretim Müfettişi Osman Tunç'un 60 lira kadro maaşlı Kars Maarif Müdürlüğüne almakta olduğu 35 lira maaşla, Adıyaman Maarif Müdürü Emin Devrim'in 60 lira kadro maaşlı Ağrı Maarif Müdürlüğüne almakta olduğu 50 lira maaşla, naklen ve terfian, Isparta Maarif Müdürlüğüne Isparta eski Maarif Müdürü Fahri Uğrasız'ın 60 liralık kadroda 70 lira almak üzere yeniden tayinleri uygun görülmüştür.

2- Bu kararın icrasına Maarif Vekili memurdur.

Reisicumhur

13 Ocak 1958

C. Söğüt

Başvekil

Maarif Vekili

C. Söğüt

[Signature]

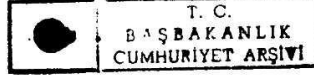
030 11 1 268 1 16

- 1 — Verilecek cevapta dosya ve çıkış numaralarının mutlaka yazılması,
- 2 — Bu yazımın en kısa bir müddet zarfında cevaplandırılması.

EK 14 : Ağrı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne Abdülkadir ARIÇ'in tayini. (6.10.1959)

T. C.
MAARİF VEKÂLETİ
ZAT İŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜ
Kıdem Şubesi
Sayı:

Ankara, / / 1959
Özet:

K A R A R

31518

1 - Açık bulunan Sivas Maarif Müdürlüğüne Giresun Maarif Müdürü Hasan Basri Özgen'in, Adıyaman Maarif Müdürlüğüne Sivas İlk Öğretim Müfettişi olup 5439 sayılı kanunun 2. maddesine göre aynı Vilâyet Maarif Müdür Muaviniğinde vazifeli Ahmet Çakıroğlu'nun, Çankırı Maarif Müdürlüğüne Bitlis Maarif Müdürü M.Şefik Sezgen'in, Ağrı Maarif Müdürlüğüne Kars İlk Okul Öğretmeni kadrosunda olup 5439 sayılı kanunun 2. maddesine göre aynı Vilâyet Maarif Müdür Muaviniğinde vazifeli Abdülkadir Ariç'in, Erzincan Maarif Müdürlüğüne Burdun İlk Öğretim Müfettişi Şevket Ural'ın, Bitlis Maarif Müdürlüğüne Aşana İlk Öğretim Müfettişi Ömer Uyar'ın, Antalya Maarif Müdürlüğüne Çankırı Maarif Müdürü Necati Dinger'in, Urfa Maarif Müdürlüğüne Adıyaman Maarif Müdürü Tevfik Ercan'ın, Burdun Maarif Müdürlüğüne Urfa Maarif Müdürü Ömer Madi Süten'in, Eskişehir Maarif Müdürlüğüne Antalya Maarif Müdürü Haydar Berköz'ün naklen tayinleri uygun görülmüştür.

2 - Bu kararın icrasına Maarif Vekili memurdur.

Reisicumhur

- 6 Ekim 1959

C. Bayaz

Başvekil

Maarif Vekâleti v. *E*

ca. mendons

030 11 1 278 299

--- Verilecek cevapta dosya ve çıkış numaralarının belirtilmesi yazılması.
--- Bu yazımın en kısa bir müddet zarfında cevaplandırılması.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 278.29.9

EK 15: Tutar Halkevi Konferans çalışması. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
(BCA)BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1007.885.2. Tarih:02.06.1941

C. H. P.
TUTAK HALKEVİ
BAŞKANLIĞI

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayı

8

C . h . p . genel sekreterliği

yüksek meclisine

C. H. P. Genel S.

Fişe İşlendi

2 Haziran 1941

58998

12/4/1941 gün ve 8/2060 sayılı tıyruk ke.
evvelce verilen direktif dahilinde halkevi baş-
kanı feris orhen tarafından 1/4/1941 ve 13/4/1941
teritillerinde olmak üzere iki defa konferans veril-
miştir derin saygıları ile arz olunur.

19/5/1941

Halkevi reisi
feris orhen

F. Orhen

Deryan

2.6.1941
H.R.Y.

**EK 16: Tutak Halkevi İdare Heyeti Çalışma Program ve Faaliyetleri. BCA, Fon
Kodu:490.1.0.0, Yer No: 981.802.2 Tarih: 28.02.1941**

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

H ALKEVİ İDARE HEYETİ

Reis : Nüfus Memuru Faris Orhan
Muhasip : H.M.Memuru Süleyman Kılıç
Kâtip : Tapu Memuru Abdullah Ergip
Aza : P.T.T. Şefi Şefik Çakın
Aza : Esnafdan Celâl Birdal

G Ö S T E R İ T K O L U

Reis : ^{memur} ~~Maliye~~ Memuru bekir ecevit
Aza : Maliye varidat memuru Mustafa Sunay
Aza : " Sandık emini kerim doğan

S İ P O R K O L U

Reis : Sıhat memuru Mehmet Erol
Aza : Nüfus Kâtibi memet Tanış
Aza : Maliye tehsil kâtibi İzzet Yalçın

K Ö Y C Ü L L İ K K O L U

Reis : Tahrirat kâtibi Memet Özmen
Aza : Tüccardan Polat Polat
Aza : H.M.Tahsil memuru Rıza Kandemir

Tutak kazası Halkevi Umumi heyetini teşkil eden azaların yarısından çoğunun iştirakile yapılan senelik toplantıda Önümüzdeki devre için yapılan intihabatta isimleri yukarıda yazılı zevatın kazamız halkevi idare heyetine, Gösterit, sipor, ve köycülük kollarına seçilmiş oldukları ve her kesin göreceği vezifelerinde ismi hızasında yazıldığını mübeyyin işbu mazbatamız tanzim ve imza edildi. 28/2/94I

Tutak kazası Halkevi/ ^{eski} idare heyeti:

Başkan	Aza	Aza	Aza
Süleyman kılıç	P.T.T.şefi Şefik çakın	tahrirat kâ Memet Özmen	sıhat me. memet erol

(Handwritten signatures and marks are present below the printed names.)

EK 17: Ağrı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün gönderdiği yazı. BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1052.1038.2 Tarih: 28.12.1948

Ağrı : 17 / XII / 1948

T. C.
AĞRI İLİ
MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

SAYI: Genel : 11/11
Özel : 33

C.M.P. Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

C. M. P. GENEL SEKRETERLİĞİ	
T. 27. 12 1948	EKİ
No. 91102	

Eki :

2/XII/1948 tarih ve 7/16668 sayılı emirleri karşılığıdır:

Türkçe okuyup yazma kursları il merkezi Halkevi ile Doğubayazıt, Eleşkirt, Tutak ilçeleri Halkevlerinde ve Diyadin, Patnos, Cumaçay, Taşlıçay, Dedeli, Sultanmut Halkodalarında 1947 x yılı başında açılmış ve iki devreyi tamamlamıştır.

Gerekli malûmatın mahalli Parti teşkilatınca verildiği zannedilerek yüksek makamlarına malûmet arzolanamamıştır.

Emirleri üzerine rakama müstenit malûmatın acele bildirilmesi mahallerine yazılmış ve yıl başında açılacak kursların bütün muamelatının yakından takibedilmesi ve gününde maruzatta bulunulması için gereken tetbirler alınmıştır.

Bu yıl ilimizde açılacak Türkçe okuyup yazma kurslarının mahalli aşağıda gösterilmiştir. İlçe ve Bucaklardaki resmi makamlara Valilik yolu ile ayrıca tebliğat yapılmış olduğunu derin x saygılarımla arz ederim.

Milli Eğitim Müdürü
İbrahim Aydın

Doğubayazıt ilçesi Halkevi		
Eleşkirt	"	"
Tutak	"	"
Diyadin	"	Halkodası
Patnos	"	"
Cumaçay Bucagı	"	(Ağrı merkezine bağlı)
Taşlıçay	"	(Diyadin ilçesine bağlı)
Dedeli	"	(Patnos ilçesine bağlı)
Sultanmut	"	" " " "

VH
22 - an
Kurslar
28. XII. 1948

Hangi gün ve sayıya karşılık olduğunun açıklanması rica olunur:
No: 90726

72

EK 18: Ağrı Halkevi Kütüphane kitap bilgisi. BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1043.1008.2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

S.No.	Kitabın Adı	Müellifi	Cilt tadedi
1	Avare Kuşlar	tagore	I
2	Türke Doğru	İsmail Hakkı Balta cioğlu	I
3	Tipi Dindi	Mahmut Yesarı	I
4	Bir serencam	Y.Kadri karaosman O.	I
5	Arzın Merkezine seyahat	Hamdi Varoğlu	I
6	Yeniçeriler	Ahmet Mithat	I
7	Uzun yol	fayCooper-colle	I
8	Tanğonun ölümü	Semine Meral	I
9	Son gece	Emmanuel bove	I
10	Akdeniz	Panait istrati	I
11	Hacı Murat	Lëon tolstoi	I
12	Dr.Ogradynin gevezelikle- ri	Andre maurois	I
13	Kendimize Doğru	Dr.Sadı İrmak	I
14	İlimler ve sanatlar hakkında nutuk	J-Jrousseau	I
15	Yeni Dünya hikâyeler	Sabahattin Ali	I
16	Hapishanelerdeki hayatım	Silvio Pellico	I
17	İnsan Ruhu Üzerinde gezintiler	Mustafa şekip Tunç	I
18	Türkçe tabirler sözlüğü	Mustafa Nihat özün	I
19	Zehirler Zehirlenmeler Kurtarma çareleri ve pen- zehirler	Celal Tahsin Boran	I
20	Alemdar Mustafa Paşa	İ.Hakkı Uzunçarşılı	I
21	Ayın Tarihi	B.Vekâet Umum müdü lüğü neşriyatı	3
22	Talet Paşa	Hüseyin Cahit Yalçın	I
23	Kaplarda Türk Tzyinatı Örnekleri	Dr.A.Süheyl Ünver	I
24	Dünya parası ve bizim para	Namık zeki aral	I
25	Torak meselesinin hallin- de Kadastronün rölü	Halit ziya Türkkan	I

Tastik Olunur
Ağrı Halkevi Reisi
Selim Yavaş

Selim Yavaş

Ağrı halkevine gelen kitablara ait tesellüm ilmi haberi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

CUMHURİYET ARŞİVİ

Kitabın Adı	Yazarın adı	Fiatı L. K.	Cildi
Cenup duğu ana dolunun eski zaman ları	Kurmay yarbey Kadri perk	4 00	I
Çati inşaatı	Universite Ki Evi	3 25	I
Tıbbi yayınlar	referatlar dergisi	0 50	I
İktisat fakülte si Mecmuası	Ord Prof Şükrü baban	0 70	I
Altın gözlü kız	Cemil meriç	1 00	I
Cebir temrinleri	Dr. nazım terzioğlu	3 25	2
TRabzon	Bilal aziz yanıkoglu	2 50	I
Memleket tetkik ve konferansları	Rıza Koşkun matba ası	0 00	I fiat kummanis
yolların tükettiği adam	Turgut evren	1 00	I
lekeli homma (Tifüs)	DR. lütfü aksu	1 50	I
Büyük Türk Hindistan Kapılarında	Prof DR. Herbert	1 50	I
Türk efsaneleri	hüseyin Namık orku	0 50	I
İçtimaiyat	Selmin Evrim	1 35	I
İrmak ve okyanus	Fethi Yücel	1 00	I
Vatan Türküleri	Ali Ertan	0 00	I Fiat Kummanis
ocak	yusuf ziya ortaç	0 50	I
Malazkirt Meydan muharebesi	Feridun Dirimtekin	0 75	I
Yayla Türküsü	halide musret	0 50	I
Suçlu çocuklarımız	Teger Taskiran Samet agaoglu	0 75	I
Çiçek Aşısı	DR. Niyazi Erzin	0 50	I
KÖY Kanunu	Mahmut şevket	1 30	I
İktisat Saati Ko nuşmaları	Hazim Atif kuyu cak	1 20	4
Orman Biyolojisi	Hugo keller	1 50	I
Yol Üstü	Cahit begeng	0 75	I
Anfoloji izmir hikayeleri	Gihat Gökçek	0 00	I Fiat Kummanis

EK 19: Patnos Halkevi Kitap Listesi. BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 1043.1008.2

Sahife: 1

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
Patnos Halk Odası Kütüphane defteri

Sıra No:	Kitabın adı	Müellifi	İzahat	Cilt A.	Fiyatı L. Ku.
1	Hukuk gözü ile Milli- yetçilik ve halkçılık	Yavuz Abadan		1	10
2	C.somra para sisremimiz	Dr.Mualis Ete		1	10
3	Basit ekinecilik yapan tabiat insanları	= Niyazi Çıtakoğlu		1	10
4	Çocuk Dişlerinin ehemmiyeti	Suat İsmail Gürkan		1	10
5	Tarihin tarihine kuş bakışı	Dr.Şükrü Akkaya		1	10
6	Spor,sağlık,kültür	= Zeki Rağıp Yalın		1	10
7	Virjil,hayati ve eserleri	Hamit Dereli		1	10
8	Türkiyenin harici meseleleri	Dr.Refiî Şükrü		1	10
9	Genetik bilgisinin biyolojik, ekonomik ve ulusal bakımdan ehemmiyeti	Sara Akdik		1	10
10	BYRON ve Türkler	Orhan Burian		1	10
11	Sokak kazaları	Fahri Arel		1	10
12	Götenin eihan edebiyatındaki şahsiyeti	Melâhat Özgü		1	10
13	Saksiper kimdi	Saffet Demel		1	10
14	Beşer ırklarının tasnifinde esaslar	Muine Atasayak		1	10
15	Bu günkü Avrupa Devletler manzumesinin doğuşu ve Tür- kiyenin bu manzumeye dukulü	Dr.Cemal Tukin		1	10
16	x 1 k unen asra kadar Akde- nizde hakimiyet davası	Dr.Bekir Sıtkı Baykal		1	10
17	Hamet Haşim ve senbolizm	Suut Kemal Yetkin		1	10
18	Veren afeti kargısında halı- kızır tebebetin durumu	Dr.A.Nabi Kastarlakoğlu		1	10
19	Devletin Tarifi	= Orhan Arsal		1	10
20	Pedagojik temsiller	Nurettin Sevin		1	10
21	İdaro Dinamik	Ratip Berker		1	10
22	Anadoluda yaylacılık	Cemal Arif Alagöz		1	10
23	Arkeolojik tetkiklerde çömlek sanğatının ehemmiyeti	Ferudun Kurt Andolsun		1	10
24	Soysal bakımdan ruhi inkişaf	Vilhem Peter		1	10
25	Çağdaş İran şiiri	Dr.Ali Nihat Tarlan		1	10
26	Kömür ve teşekkülü hakkında	= Ahmet Gamokay		1	10
27	Çarpıntı	= Nurettin Kâmil İrdelp		1	10
28	Hukukta diyanektik hareket	= Orhan Arsal		1	10
29	İnkilap ve inkilapçılık	Yavuz Abadan		1	10
30	Günün meselelerinden: Ulusal yakacak ve SYNTHETİK petrol	Haludun N.Terem		1	10
31	xl inci asırda bir Türk müte- fekiri ve ahlaki düşünceleri	Z.Fahri Fındıkoğlu		1	10
32	Mikropların hayatı	Ziya Ökten		1	10
33	Modern diğ tabebetinin içtimai bakımdan faideleri	Feyzullah Doğaner		1	10
34	İklim,sağlık,kültür	Zeki Rağıp Yalın		1	10
35	Enfranuj Enxex şualarla fotoğ- rafiya ve tatbikatı	Nusret Kürkçüoğlu		1	10
36	Orta çağda Türk teem ve sanat hayatı-esnaf teşkilatı	Dr.Galip Gültekin		1	10
37	Ulusal emdüstrileşmede mata- matığın yeri	Orhan Alışba		1	10
38	İlk Türk Dilcisi Kâşgarlı Mahmut	KâşgarlıMahmut A.Caferoğlu		1	10

EK 20: Ağrı Halkevi'nin Milli Eğitim Vekaleti'ne devri. BCA, Fon
Kodu:30.18.1.2, Yer No: 132.55.8. Tarih: 10.07.1953

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı:
4
1089

KARARNAME

5830 Sayılı kanunla hazineye intikal eden binalardan tahsis edildiği hizmetlere dair 17/4/1952 tarih ve 3/14878 sayılı Kararnamenin Ağrı Halkevi binasına ait hükmünün kaldırılması ve mezkûr binanın, çeşitli kültür hizmetlerinde kullanılmak üzere Millî Eğitim Vekâletine tahsis edilmesi; Maliye Vekâletinin 29/6/1953 tarihli ve 3121-2322/11596 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 10 / 7 /1953 tarihinde kararlaştırılmıştır.

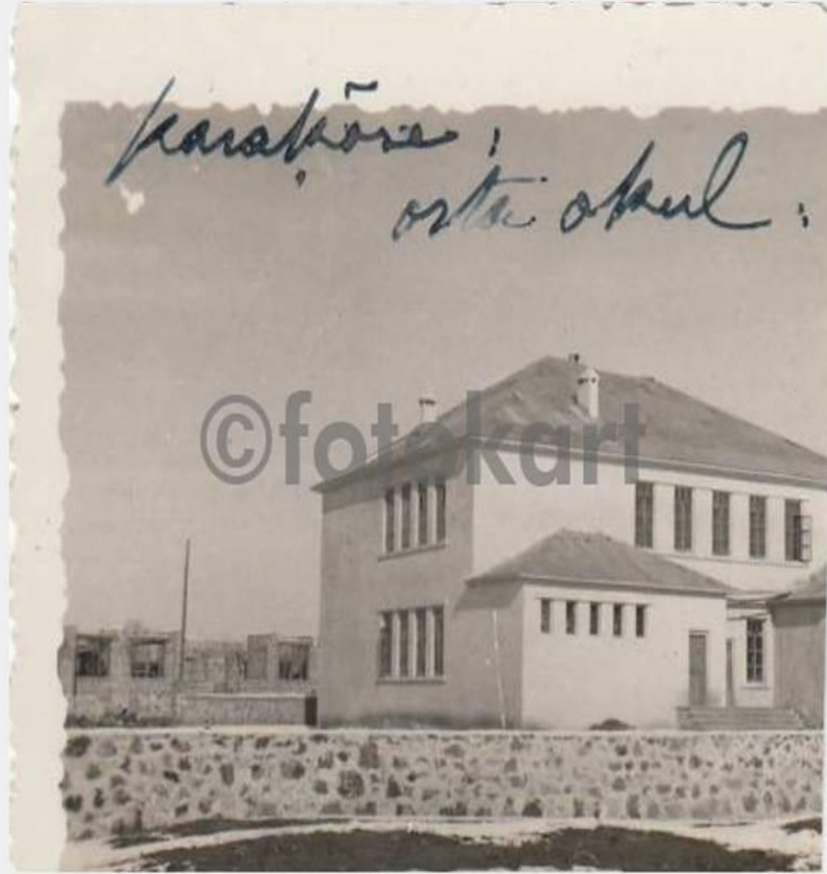
REİSİCUMHUR

C. Bayaz

030 18 01 132 55 8

Başvekil	Devlet Vekili	Devlet Vekili	Adalet Vekili	Millî Savunma Vekili
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
İçişleri Vekili	Dışişleri Vekili	Maliye Vekili	Millî Eğitim Vekili	
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	
Bayındırlık Vekili	Ek. ve Ticaret Vekili	Sa. ve So. Y. Vekili	G. ve Tokel Vekili	
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	
Tarım Vekili	Ulaştırma Vekili	Çalışma Vekili	İşletmeler Vekili	
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	

EK 23: <https://www.fotokart.shop/urun/1936-agri-karakose-ortaokul-konulu-fotograf-52173/>. **1937 Karaköse Ortaokulu.**

EK 24: Ağrı Esnaflarından Yunus Bey'in gönderdiği Telgraf. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü(DAGM), Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 90.566.1.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ P.T. 14 G.W.		TELGRAF 80228		Yol	
Devlet telgraf muhaberatından dolayı mesuliyet kabul etmez.		Adres :		Servis işaretleri	
==== ELT ADNAN MENDERES BAS BAKAN ANKARA====					
E 17					
=====+ 105 KARAKOSE 2634 2637 100 28 12 ==					
MERKEZ		ALINDIĞI		İMZA	
Tarih		Saat			
HUSUSI		29		10/10/11	
===== AĞRI VİLAYETİNİN UZUN YILLARDAN BERİ SANAT VE SANATKARLARDAN MAHRUM BULUNDUĞUNU TAKDİR EDER HUKUMETİMİZ BUNDAN ÜÇ SENE EVVEL MERKEZDE BİR SANAT OKULU AÇMIŞ VE BU MÜESSESE BU YIL ORTA KİŞİNDAN İLK MEZUNUNU VERMİSTİR BUTUN VELİLER ÇOCUKLARINI DEĞİL ENSTUTU OLAN BİR VİLAYETTE OKUTMAK OKUTMAK İSİLERİNİ TEMİN TEMİN ETMEKTEN DAHI ACIZDIRLER DOĞU KALKINMASI ARASINDA BÜYÜK YARANINDA SİDDETLE İZALEŞİ BAKIMINDAN ÖĞRETMENİ VE OKULUN BUTUN HER SEYİ TAMAM OLAN BU OKULUN ACELE İZALEŞİNE GETİRİLMESİ EMİR					
030 01		90 566 1		3	

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ P.T. 14 G.W.		TELGRAF		Yol	
Devlet telgraf muhaberatından dolayı mesuliyet kabul etmez.		Adres :		Servis işaretleri	
VE TAVASSUTUNUZU MEMLEKET VE BİCARE ÇOCUKLAR NAMINA SAYGILE ARZ EDER DERİN HURMETLERİMİZİN KABULUNU İSTİRHAM EDERİM==					
AĞRI HALKI ADINA ESNAFTAN YUNUS KOC+++++		ORTA MERKEZ		ALINDIĞI	
HUSUSI		Tarih		Saat	
030 01		90 566 1		4	

EK 25:Ağrı esnaflarından Yunus'beyin telgrafına verilen cevap. Sanat okulunun Enstitüye çevrilmesi. **Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü(DAGM), Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 90.566.1. Tarih: 03.11.1953**

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
C. T. C.

Millî Eğitim Bakanlığı
Özel Kalem Müdürlüğü

Sayı:

340
1679

Ankara 3 / XI / 1953

Özet:

Başvekâlet Hususî Kalem
Müdürlüğüne

Ağrı Erkek Orta Sanat Okulu 1953-1954 öğretim yılından itibaren Enstitü olarak faaliyetine devam edecektir.

Ağrı esnafından Yunus Koç'a verilen cevabın bir örneği ve teli ilişikte sunulmuştur.

Bilgilerine arzeder, saygılarımı sunarım.

BAŞVEKÂLET		
Hususî Kalem Müdürlüğü		
Tarih	Numara	Ek
6.11.1953	6123	

Hususî Kalem Müdürü
Muri Kodamanoğlu

Saklanması tasvipkine
Onaylıdır - 2.11.1953

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 90 - Dosya No: 566 - Sıra No: 1

EK 27: Zafer Gazetesi 1950 Seçimleri üzerine haber. Zafer Gazetesi, 17 Mayıs 1950, Sayı: 381

EK 28: Ağrı'da okul aile birliği toplantısı ile ilgili haber. Karaköse Gazetesi, 17 Ocak 1955, Sayı: 496, s.1

SAHİP
VE
MÜDÜR
B. KURBAN
Redaksiyon
Tel. 601
Tic. Sic. No. 63
Yıl 2
Sayı 496
17 Ocak
1955
Fiyat 5 Kuruş

Karaköse

GÜNDELİK SİYASİ TARAFSIZ GAZETE
HALKIN SESİ-HALKIN MÜDAFİİYİZ

Cumhuriyet İlkoklu Okul-Aile Birliği Toplandı

Cumhuriyet Okulu Okul Aile Birliği yeni yönetim kurulunu seçip faaliyetine geçmek üzere 16-1-955 Pazar günü saat 10 da Cumhuriyet okulunda toplandı.

Genel kurul yönetim kurulu Başkan yardımcısı ve genel kurul Başkan yardımcısı seçilerek yönetim kurulu kuruldu. Bu arada okulun de dileklere seçildi.

Bu arada büyük bir kayıbet ifade eden cemşitli fikir ve dilekler

ileri sürüldü Sorulan Sorular Milli Eğitim Müdürü ile okul Bağcı rektörü tarafından cevaplandırıldı.

Sayın velilerin teşekkürleri merkezi siktetimi Fakir öğrencilere yardım. Cemşitli Eğitim meslekleri ile okul ihtiyacıları teşkil etmekteydi. Bu arada okulun içine suyunu temin etmesi üzerine olan Sayın Dr. M. Ali Töközün bu örnek karkefi kurulu üyeleri tarafından minnet ve şükranla

karşılansın.

Yeni yönetim kurulu Seçildikten sonra toplantı saat 13 30 a kadar aynı samimiyet ve alakası ile devam etti.

Toplantıya gelerek büyük bir alakası ile katılan bu mühterem velileri şükranla anarak bir baş başları bu süsta çok ümit var olduğumuz yeni Yönetim kuruluna tebrik eder muvaffakiyetler dileriz.

Terfian Tayin

memnuniyetle haber aldığımızı göre Vilayetin ve gerekse mühteremimiz Posta Telgraf ve Telefon idaresi mübaşirliğini yapmakta olan Adil Çzbek bu defa açık bulunan bu idaresini Şefliğine tayin edilmiştir.

gerek amirlerinin ve gerekse mühteremimiz olan genç ve çalışkan Hemsahrimizi. Tebrik eder yeni vazifesinde başarılar dileriz.

Vanda Balık Umum Fabrikası kuriliyor

Haber aldığımızı göre denizcilik Bankası Van Çiftliğindeki tesisleri arasında el ve balık umum Fabrikası kurmaya karar vermiştir. Mühteremimiz kurulan bu tesisler sayesinde geniş ölçüde balık unu elde

edilecektir. bu balık unları gerek memleketi ve gerekse Haribe ile ilgili olarak suretiler tayvan yeni olarak kurulacaktır. tesislere ya kunda başlanacağı memnuniyetle öğrenilmiştir.

İlçe Okul Aile Birliği Yönetim Kurulunun Teripladığı Göze

İlimiz Lisesi okul-Aile birliği yönetim Kuruluna fakir çocuklar yararına cırdın esinde 15 1-955C martisi akşamı çaylı bir toplantı tertip edilmiştir.

Genel Sayın Valimiz ta lebe velileri ve Zengin zevatın iştirakile saat 19:30 yavruların ar kılabilir bu hıyarak şirler okunu-ası milli o-yunlar bu arada çazın de iştirakile geç vakit lere kadar semimi ve neşeli bu hava içinde geçmiştir. buna ait Raportajımız gelecek nüs hamızda intihar edecektir.

Sayın Valimiz Ali Akseven Şerefine Verilen Ziyafet

Demokrat Parti başkanı Abdurrazak Kert dön evinde Ali Akseven şereflerine evinde bir akşam yemeği vermiştir.

Bu yemekte Tümen Komutanımız Sayın general Hayati Ataker Ağır Ceza Reisi Hüseyin Tuzmen Cumhuriyet

müddetmümleri Rauf Denker Vilayet Jandarma Kumandanı Vassı Bayraktar Eminiyet özel idare Sağlık müdür lerile Belediye başkanı Ahmet Tokar Avukat Rauf Tunçer ve bazı seçkin zevatın iştirakile yemek semimi bir hasbihal içinde saat 21 kadar devam etmiştir.

SAYIN KARAKÖSELERE MUJDE BU YIL Maşallah havar bu sene iyi geçiyor ve kış mevsiminde Yağmur Yağmaya çiftçilerin şangına

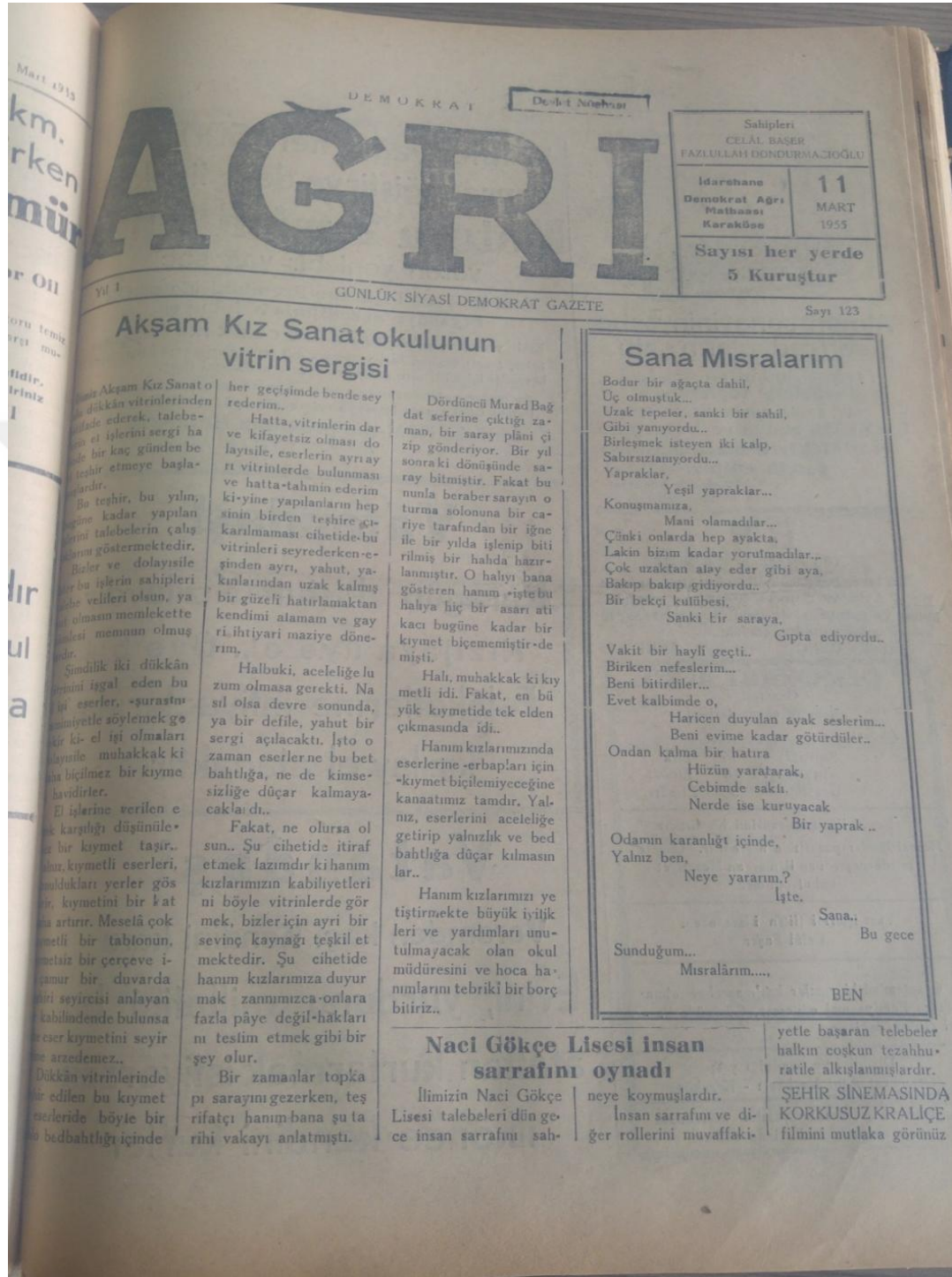
Kör Bir Kızın İlk Romanı

22 yaşında tanınmış bir nasire bir Kitap satmak muvakkaki bu yüksek muvaffakiyettir. Fakat bu Romanı tamamı kör bir insan tarafından yazılmış olmasa muvaffakiyet bir misli büyüktür. "Song of the Veingeur". Seyyahlın Şarkısı isimli eserini muhariri Beverly Butler iste bana muvaffak olmuştur.

Orta okul çağındaki çocuklar için yazılmış olan kılaf 1830 senelerinde wisconsin ayala-tünde geçen tarihi bir romandır.

İki gözünde katarakt ile doğan Beverly dört yaşlarında-iken geçirdiği bir ameliyatla bir müddet görmüş on dört yaşlarında yeniden ru-yetini kaybetmesine rağmen çok sevdiği hikâyeleri yazmaktan vazgeçmemiştir.

"Seyyahlın Şarkısı" kitabı bütün aileni yardımları ile meydana gelmiştir. Beverly'nin annesi O tarihte aile kızı bularak bittir kendisine yüksek ses okumuş Beverly kitabı yazdığıca babası bu y Devamı Var

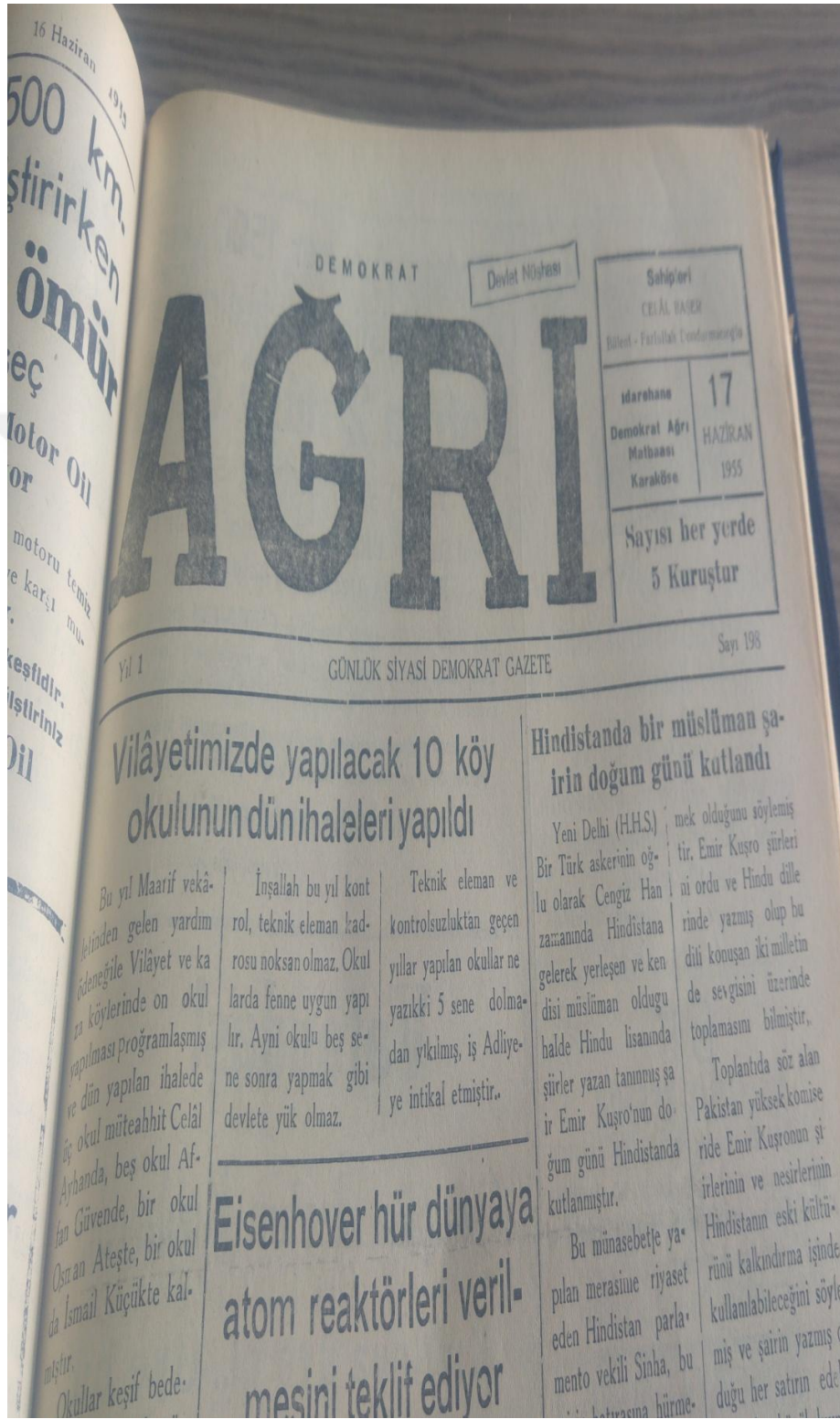

Sayı:123.

EK 30: Naci Gökçe Lisesi Resim iş sergisi. Demokrat Ağrı Gazetesi, 3 Haziran 1955, Sayı:183.

EK 31: Ağrı'da okul ihaleleri ile ilgili haber. Demokrat Ağrı Gazetesi, 17 Haziran 1955, Sayı:183.

EK 33: Ağrı'da okul binasının yapılması ile ilgili haber. Demokrat Ağrı Gazetesi, 22 Temmuz 1955, Sayı: 228, s.1

EK 34: Ağrı'da okulda derslerin boş geçmesi ile ilgili haber. Karaköse Gazetesi, 31 Aralık 1955, sayı: 781.

EK 35: Ağrı'da okul yapımı için ayrılan bütçe. Yayla Gazetesi, 18 Mart 1960, Sayı: 2154.

